

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШАМОТА ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 347.61/64:342.726-055.2

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СІМЕЙНИХ
ПРАВОВІДНОСИНАХ**

Спеціальність 081 – «Право»
Галузь знань 08 – «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ О.В. Шамота

Науковий керівник
доктор юридичних наук, професор
САФОНЧИК Оксана Іванівна

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Шамота О.В. Правове забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (галузь знань 08 – «Право»). – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням правового забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах за законодавством України.

У дисертації визначено методологію дослідження та здійснено огляд літератури за темою роботи. Розглянуто становлення та розвиток законодавства щодо правового забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах в Україні, а також надано характеристику поняття гендерної рівності в сімейних правовідносинах та її правового забезпечення.

Досліджено поняття гендерної рівності та особливості її забезпечення при реалізації майнових та/або немайнових прав учасників сімейних правовідносин. В дисертаційній роботі запропоновано під гендерною рівністю у сімейному та цивільному праві розуміти рівний правовий статус жінок і чоловіків, рівні можливості для реалізації цього правового статусу, які дозволять фізичним особам, незалежно від їхньої статі (жінкам або чоловікам), вільно використовувати свої здібності для участі у відносинах, які врегульовані сімейним та цивільним правом, а також для охорони і захисту майнових і особистих немайнових прав фізичних осіб, незалежно від їх статі.

В дисертаційному дослідженні проведено співвідношення правових категорій «правове регулювання гендерної рівності», «правова охорона гендерної рівності» та «правове забезпечення гендерної рівності», у зв'язку з чим зроблено висновок, що правове забезпечення гендерної рівності є ширшою категорією, яка включає в себе правове регулювання гендерної рівності, в тому числі розробку та прийняття нормативно-правових актів, їх

здійснення, контроль за їх виконанням, правову охорону гендерної рівності, матеріально-технічне забезпечення, ідеологічне забезпечення тощо. У зв'язку з чим під правовим забезпеченням гендерної рівності в сімейних правовідносинах слід розуміти певну сукупність заходів, спрямованих на розробку та прийняття правових умов для здійснення особистих немайнових та майнових прав та обов'язків учасниками сімейних правовідносин, захисту та гарантування прав та охоронюваних законом інтересів учасників сімейних відносин, а також для забезпечення функціонування правової системи в цілому та в сімейному праві зокрема.

Зроблено висновок, що загалом чинне сімейне законодавство України взагалі та СК України зокрема, відповідає принципам, на яких будується гендерна рівність прав та обов'язків у сім'ї та суспільстві учасників сімейних правовідносин, однак деякі його статті є суперечливими з погляду забезпечення принципу гендерної рівності.

В дисертаційному дослідженні акцентовано увагу на тому, що з метою забезпечення такого стратегічного напрямку, як забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, в тому числі в сімейних правовідносинах, запропоновано вжити заходів для вирішення проблем в сфері гендерної рівності. Основними проблемами є: 1) нерівність економічних можливостей жінок і чоловіків, розподілу сімейних обов'язків; 2) не завжди однакові можливості в сфері оплати праці та участі у політичному житті; 3) наявність гендерних стереотипів у суспільстві; 4) глобальні виклики суспільства (наприклад, воєнний стан тощо). У зв'язку з цим запропоновано на місцевому рівні прийняти певні програми, заходи тощо, які будуть спрямовані саме на забезпечення застосування комплексного гендерного підходу до реалізації державної політики в усіх сферах життя суспільства.

На підставі аналізу міжнародного та українського законодавства зазначено, що: 1) гендерна рівність за своєю суттю, тобто рівність між жінками та чоловіками, слід відносити до нормативно закріплених рівних прав і обов'язків, а також рівних можливостей і для жінок, і для чоловіків; 2)

з погляду гендерної рівності саму рівність слід визначати не у розумінні однаковості жінок і чоловіків, а як рівність прав та обов'язків останніх, у тому числі їх можливостей незалежної від їх статі; 3) гендерна рівність передбачає врахування існуючих пріоритетів, інтересів і потреб жінок і чоловіків, визнаючи різноманітність їхніх груп; 4) гендерна рівність стосується осіб обох статей і жінок і чоловіків, та не повинна розглядатися у якості проблем жінок у сімейних та цивільних правовідносинах, а також у політичних відносинах; 5) гендерна рівність виступає умовою для соціально-орієнтованого постійного розвитку держави, і водночас, є правом людини.

В дисертаційному дослідженні запропоновано посилити цивільно-правову відповідальність за порушення гендерної рівності, яка може застосовуватися: 1) по відношенню до одного із учасників сімейних правовідносин (наприклад, одного з подружжя, батька чи матері дитини); 2) по відношенню до інших осіб (наприклад, можливість накладення санкцій та штрафів на суб'єктів, які порушують принцип гендерної рівності. Це може включати адміністративні штрафи, скасування ліцензій або інших дозволів, а також призупинення діяльності юридичної особи на певний термін). У зв'язку з чим запропоновано внести зміни та доповнення до ч. 6 ст. 7 СК України та викласти її у наступній редакції: «...6. Жінка та чоловік мають рівні права та обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї. Порушення принципу гендерної рівності є підставою для відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди».

Доведено, що принцип гендерної рівності подружжя у сімейних, шлюбних відносинах виражає сутність регулюючих галуззю права відносин, визначає соціальне призначення та зміст норм сімейного права, що регулюють особисті правовідносини подружжя і тісно з ними пов'язані майнові правовідносини, виступають основою для вдосконалення сімейного законодавства та досягнення однаковості судової практики.

В дисертаційному дослідженні удосконалено визначення майнових правовідносин в сімейному праві в частині акцентування уваги на юридичній

та гендерній рівності чоловіка та жінки, у зв'язку з чим запропоновано майнові відносини в сім'ї розуміти як відносини, що мають майново-вартісний характер, засновані на юридичній та гендерній рівності чоловіка та жінки щодо належності майна (речей та майнових прав), щодо надання змісту, а також у зв'язку з відповідальністю чоловіка та жінки за зобов'язаннями перед третіми особами.

Зроблено висновок про те, що саме на рівні практики Європейського Суду з прав людини первісно визнано, що право на однакове ставлення, зокрема за ознакою гендерної рівності, є одним із основних прав людини.

Зазначено, що юридична природа принципу сімейного права в сфері забезпечення гендерної рівності проявляється у єдності двох аспектів: об'єктивного та суб'єктивного, а також конкретизовані такі випадки.

Акцентовано увагу на тому, що ключовим у розумінні дотримання гендерної рівності у сімейних відносинах, у частині реалізації особистих немайнових батьківських прав виступає те, що реалізація та здійснення кожним з подружжя батьківських прав на засадах рівності, виключно в інтересах дитини, та, одночасно є обов'язком кожного з батьків, який виконується чоловіком і жінкою у рівному ступені незалежно від перебування в шлюбі.

Зазначено, що однією із засад сімейного законодавства є принцип рівності чоловіка і жінки, який поширюється як на коло питань щодо виховання дітей, так і на особисті немайнові та/або майнові правовідносини між подружжям та правами кожного з подружжя під час укладення шлюбу, під час шлюбу та під час припинення шлюбу тощо.

Акцентовано увагу на тому, що цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні є важливим інструментом для забезпечення дотримання гендерних прав і заборони дискримінації в частині розширення заходів, які сприятимуть забезпечуванню гендерної рівності, зокрема продовжувати розвивати законодавство, підвищувати

громадську свідомість та залучати всіх громадян до активної підтримки і просування цінностей гендерної рівності в усіх сферах життя тощо.

Встановлено, що принцип гендерної рівності подружжя пов'язаний з іншими принципами сімейного права, вирішенням внутрішньо-сімейних питань за взаємною згодою, рівністю прав та обов'язків батьків, які за своєю значимістю рівноцінні з досліджуваним принципом. У зв'язку з чим зроблено висновок, що визначення місця та ролі принципу гендерної рівності подружжя серед рівнозначних принципів сімейного права дозволяє досягти однаковості прийняття рішень у правозастосовчій практиці.

Зроблено висновок, що розвиток сучасної правової системи України стосовно гендерної рівності ґрунтується на усвідомленні, особливо у сучасних реаліях повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України, тимчасової окупації окремих територій України, ведення бойових дій, та введення у дію воєнного стану по всій території України, цінності людського життя, важливості гармонійного та повноцінного розвитку кожної фізичної особи, а також забезпечення прав людини та гендерної рівності. При цьому невід'ємною складовою правових поглядів визначних українських науковців, як складова ідеї загальнолюдського, національного і соціального визволення, стала ідея гендерної рівності у сімейних відносинах.

У дисертації досліджено особливості захисту суб'єктів сімейних правовідносин при порушенні принципу гендерної рівності. Визначено поняття захисту та правова природа захисту суб'єктів сімейних правовідносин при порушенні гендерної рівності. Проаналізовані особливості цивільно-правової відповідальності за порушення гендерної рівності, а також практика ЄСПЛ у сфері забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах. Саме на рівні практики Європейського суду з прав людини первісно визнано, що право на однакове ставлення, зокрема за ознакою гендерної рівності, є одним із основних прав людини.

Теоретичне дослідження принципу гендерної рівності подружжя українського сімейного права дає підстави для твердження про те, що необхідний комплексний підхід у вивченні проблем, пов'язаних із процесом реалізації сімейно-правових норм, їх взаємодія з нормами інших галузей законодавства з метою повного вирішення проблем у сімейних правовідносинах.

Зроблено висновок, що принцип гендерного балансу у сфері сімейних правовідносин відображає фундаментальну ідею правової паритетності, яка передбачає рівність правового статусу, обсягу прав і обов'язків жінок і чоловіків у шлюбі, сім'ї та повсякденних відносинах, що виникають у межах сімейного середовища. Дотримання цього принципу є визначальною умовою для забезпечення стабільності та гармонійного розвитку як окремої сім'ї, так і суспільства загалом.

В дисертаційному дослідженні акцентовано увагу на тому, що у контексті сучасної правотворчості досягнення гендерної рівності у сімейних правовідносинах потребує систематичного удосконалення національного законодавства, спрямованого на закріплення рівних прав і можливостей для представників усіх статевих та гендерних ідентичностей. Правове визнання одностатевих шлюбів, встановлення рівності батьківських прав незалежно від статі чи гендерної приналежності, а також створення ефективних гарантій захисту від домашнього насильства становлять ключові напрями розвитку відповідної нормативної бази.

В дисертації зазначено, що гендерна рівність у сімейних відносинах є основоположним фактором для досягнення гармонії, стабільності та благополуччя у сім'ї. Зроблено спробу висвітлити різні аспекти, які впливають на гендерну рівність у сімейному житті, включаючи правові, практичні та соціокультурні чинники.

Зроблено висновок, що законодавча база є фундаментом для забезпечення рівних прав і обов'язків для чоловіків і жінок у шлюбі. В Україні, як і в багатьох інших країнах, законодавство гарантує рівні права

подружжя у питаннях вибору місця проживання, професійної діяльності, виховання дітей та розпорядження спільним майном. Важливо, щоб ці закони не лише існували, але й ефективно застосовувалися на практиці, забезпечуючи захист прав кожного партнера.

Водночас ситуація стосовно забезпечення безпеки жінок на тимчасово окупованих територіях, у місцях великої концентрації військових та ведення бойових дій, ускладнена відсутністю належного доступу до зв'язку та інформаційних джерел, що не дає змогу своєчасно повідомити про правопорушення, злочини, пов'язані із гендерним і сексуальним насиллям відносно жінок, а, отже, й ужиття відповідних заходів, направлених на припинення правопорушень і злочинів, поновлення і захисту прав, інтересів та безпеки жінок.

Ключовим у розумінні дотримання гендерної рівності в сімейних відносинах у частині реалізації особистих немайнових батьківських прав виступає те, що реалізація та здійснення кожним з подружжя батьківських прав на засадах рівності, виключно в інтересах дитини, та одночасно є обов'язком кожного з батьків, який виконується чоловіком і жінкою у рівному ступені незалежно від того чи перебувають вони у зареєстрованому шлюбі або у фактичних шлюбних відносинах чи цивільному партнерстві, або припинили свої шлюбні відносини. Як передбачено цивільним та сімейним законодавством України, за невиконання кожного з батьків своїх батьківських обов'язків встановлено відповідальність.

На підставі здійсненого аналізу положень СК України, запропоновано виділити три групи майнових відносин у сім'ї між подружжям та дітьми, що регулюються українським сімейним законодавством: 1) відносини щодо належності подружжю та дітям речей та майнових прав; 2) відносини щодо взаємного надання матеріального забезпечення; 3) відносини, пов'язані з відповідальністю подружжя, батьків та дітей за зобов'язаннями.

Зроблено висновок, що у всьому світі, питання гендерної рівності актуальні, так як гендерна рівність виступає неподільним аспектом прав

людини і цінностей будь-якої демократичної держави. При цьому для забезпечення належного рівня розвитку країни на міжнародному рівні, Україна визнає гендерну рівність у якості важливого пріоритету, та з прийняттям зобов'язання на законодавчому рівні, надає рівні можливості жінкам і чоловікам в усіх сферах життєдіяльності.

Зазначено, що незважаючи на те, що Україною визнано базові міжнародні документи у сфері забезпечення гендерної рівності обов'язковими для себе, закріплення на конституційному рівні принципів недискримінації за ознакою статі, прийняття спеціального Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а також створення у цій сфері відповідних інституційних гарантій, проблеми дотримання гендерної рівності у сьогоденні залишаються актуальними для України, особливо в умовах воєнного стану.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства України у сфері правового забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах.

Ключові слова: цивільне законодавство, цивільні правовідносини, сімейне право, сімейне законодавство, сімейні правовідносини, принципи сімейного права, захист сімейних прав, гендерна рівність, учасники сімейних правовідносин, подружжя, діти.

SUMMARY

Shamota O. Legal Provision of Gender Equality in Family Legal Relations. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – “Law” (field of knowledge 08 – “Law”). – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2025.

The dissertation is the first specialized comprehensive study in Ukrainian civil law science devoted to the legal provision of gender equality in family legal relations under the legislation of Ukraine.

The dissertation defines the research methodology and provides a literature review on the topic. It examines the development of legislation concerning legal provision of gender equality in family legal relations in Ukraine and characterizes the concept of gender equality in such relations and its legal framework.

The concept of gender equality and its features in the exercise of property and/or non-property rights of participants in family legal relations are explored. The dissertation proposes that gender equality in family and civil law should be understood as equal legal status for women and men, equal opportunities to realize this legal status, allowing individuals—regardless of gender (female or male)—to freely exercise their abilities in relations regulated by family and civil law, and to protect and defend property and personal non-property rights irrespective of their gender.

The study analyzes the interrelation between legal categories: "legal regulation of gender equality," "legal protection of gender equality," and "legal provision of gender equality," concluding that legal provision is a broader concept. It encompasses the regulation of gender equality, including the drafting and adoption of legal acts, their implementation, control over execution, legal protection, material and technical support, ideological backing, etc. Hence, legal provision of gender equality in family relations refers to a set of measures aimed at developing and adopting legal conditions for exercising personal non-property and property rights and duties of family relation

participants, protecting their lawful interests, and ensuring the functioning of the legal system, particularly in family law.

It is concluded that current family legislation of Ukraine generally complies with the principles of gender equality in family and social obligations, although certain articles contradict the principle of gender equality.

The dissertation emphasizes that, in order to ensure the strategic goal of equal rights and opportunities for women and men, including in family legal relations, it is proposed to take measures to address gender equality issues. Key problems include: 1) inequality in economic opportunities and the distribution of family responsibilities between women and men; 2) unequal opportunities in terms of pay and political participation; 3) the presence of gender stereotypes in society; 4) global societal challenges (e.g., martial law). Therefore, it is proposed to adopt local programs and measures aimed at ensuring a comprehensive gender approach to state policy implementation in all spheres of social life.

Based on an analysis of international and Ukrainian legislation, it is noted that: 1) gender equality, in essence, i.e., equality between women and men, should be considered as enshrined equal rights and obligations, as well as equal opportunities for both women and men; 2) from the perspective of gender equality, equality should be understood not as sameness of women and men, but as equality of their rights and obligations, including their opportunities regardless of gender; 3) gender equality involves considering the priorities, interests, and needs of both women and men, recognizing the diversity of their groups; 4) gender equality concerns both women and men and should not be viewed solely as a women's issue in family, civil, or political relations; 5) gender equality is a prerequisite for the socially-oriented sustainable development of the state, and at the same time, a human right.

The dissertation proposes strengthening civil liability for violations of gender equality, which may be applied: 1) to one of the participants in family legal relations (e.g., a spouse, parent); 2) to other persons (e.g., imposing sanctions and fines on entities that violate the principle of gender equality, which may include

administrative fines, revocation of licenses or other permits, and suspension of legal entity activity for a certain period). Therefore, amendments to Part 6 of Article 7 of the Family Code of Ukraine are proposed as follows: "...6. A woman and a man have equal rights and obligations in family relations, marriage, and family. Violation of the principle of gender equality is grounds for compensation for material and/or moral damage."

It is substantiated that the principle of gender equality of spouses in family and marital relations expresses the essence of legal relations regulated by law, defines the social purpose and content of family law norms regulating personal relations between spouses and closely related property relations, and serves as the basis for improving family legislation and achieving consistency in judicial practice.

The dissertation refines the definition of property legal relations in family law by emphasizing the legal and gender equality of men and women. Accordingly, property relations in the family should be understood as relations of economic value based on legal and gender equality of men and women regarding property ownership (things and property rights), maintenance, and responsibility of spouses to third parties.

It is concluded that the European Court of Human Rights initially recognized the right to equal treatment, including gender equality, as a fundamental human right.

It is stated that the legal nature of the principle of gender equality in family law manifests itself in the unity of its objective and subjective aspects, which are illustrated by specific examples.

A key point in understanding gender equality in family relations, particularly in the exercise of personal non-property parental rights, is that both spouses must exercise these rights equally and solely in the best interests of the child. This duty applies equally to both parents, regardless of whether they are married.

It is noted that one of the foundations of family legislation is the principle of equality between men and women, which applies to issues such as child

upbringing, personal and/or property relations between spouses, and the rights of each spouse during marriage, its dissolution, and beyond.

The importance of civil liability for violations of the principle of gender equality in Ukraine is emphasized as a critical tool for ensuring gender rights and prohibiting discrimination. Measures must be taken to develop legislation, increase public awareness, and involve all citizens in supporting and promoting gender equality values in all spheres of life.

It is established that the principle of gender equality among spouses is interconnected with other principles of family law, such as resolving intra-family issues by mutual agreement and the equality of parental rights and responsibilities. These principles are equally important, and recognizing the place and role of the gender equality principle among them ensures uniform decision-making in legal practice.

It is concluded that the development of Ukraine's modern legal system regarding gender equality is based on the recognition—especially under the current realities of full-scale invasion, occupation of certain territories, active combat, and martial law—of the value of human life, the importance of harmonious and comprehensive personal development, and the guarantee of human rights and gender equality. Prominent Ukrainian legal scholars have embraced gender equality in family relations as a vital component of universal, national, and social liberation.

The dissertation examines the specifics of protecting participants in family legal relations when the principle of gender equality is violated. The concept and legal nature of such protection are defined, and the specifics of civil liability for gender equality violations are analyzed, including European Court of Human Rights practice in ensuring gender equality in family legal relations.

Theoretical research on the principle of gender equality of spouses in Ukrainian family law demonstrates the need for a comprehensive approach to studying issues related to the implementation of family law norms and their interaction with other legal sectors to fully resolve issues in family legal relations.

It is concluded that the principle of gender balance in family legal relations reflects the fundamental idea of legal parity, which ensures equal legal status and scope of rights and responsibilities for women and men in marriage, family, and daily family life. Observing this principle is essential for the stability and harmonious development of both the family unit and society as a whole.

The dissertation emphasizes that, in the context of modern law-making, achieving gender equality in family legal relations requires systematic improvement of national legislation to ensure equal rights and opportunities for all gender identities. Key directions include legal recognition of same-sex marriages, equal parental rights regardless of gender or gender identity, and the establishment of effective protections against domestic violence.

It is stated that gender equality in family relations is a fundamental factor for harmony, stability, and well-being in the family. The dissertation attempts to highlight various legal, practical, and sociocultural aspects that influence gender equality in family life.

It is concluded that the legislative framework is the foundation for ensuring equal rights and responsibilities for men and women in marriage. In Ukraine, as in many other countries, legislation guarantees equal rights for spouses in terms of choosing residence, professional activity, child upbringing, and management of joint property. It is essential that these laws not only exist but are effectively implemented to protect the rights of each partner.

At the same time, the safety of women in temporarily occupied territories, areas of high military concentration, and conflict zones is jeopardized by the lack of proper communication and information access. This hinders timely reporting of offenses and crimes, including gender-based and sexual violence against women, and limits the implementation of necessary protective measures.

A key element in ensuring gender equality in the exercise of personal non-property parental rights is that each parent must fulfill these duties equally, solely in the child's best interest, regardless of whether they are married, in a de facto

relationship, civil partnership, or divorced. According to Ukrainian civil and family law, parents are held liable for failure to fulfill their parental duties.

Based on the analysis of the provisions of the Family Code of Ukraine, three groups of property relations between spouses and children regulated by Ukrainian family law are identified: 1) relations regarding ownership of property and rights by spouses and children; 2) relations regarding mutual material support; 3) relations involving the liability of spouses, parents, and children for obligations.

It is concluded that worldwide, gender equality issues remain relevant, as gender equality is an inseparable part of human rights and the values of any democratic state. To ensure the country's proper development at the international level, Ukraine recognizes gender equality as a key priority and, through legislative commitments, guarantees equal opportunities for women and men in all areas of life.

Despite recognizing fundamental international instruments on gender equality, enshrining the principle of non-discrimination based on gender in the Constitution, adopting the Law "On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men," and establishing institutional guarantees in this field, the issues of gender equality remain relevant for Ukraine, especially under martial law.

Proposals have been formulated to improve current Ukrainian civil legislation regarding the legal provision of gender equality in family legal relations.

Keywords: civil legislation, civil legal relations, family law, family legislation, family legal relations, principles of family law, protection of family rights, gender equality, participants in family legal relations, spouses, children.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шамота О. Цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. №2. С. 135-142. DOI : <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2023.17>
2. Шамота О. В. Актуальні питання захисту суб'єктів сімейних відносин у разі порушення принципу гендерної рівності. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 48. С. 48-53. DOI : <https://doi.org/10.32782/chc.v048.2023.6>
3. Шамота О. В. Особливості забезпечення гендерної рівності при реалізації немайнових прав учасників сімейних правовідносин. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 2. С. 25-29. DOI : <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.5>
4. Шамота О. В. Поняття гендерної рівності та особливості її забезпечення при реалізації майнових прав учасників сімейних відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2023. №62. С.57-60. DOI : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.62.12>
5. Шамота О. В. Забезпечення гендерної рівності в сфері сімейних правовідносин за законодавством деяких зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №6. С. 208-210. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/46>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Шамота О. В. Принцип гендерної рівності при визначенні місця проживання дитини. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська*

юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 714-716. URL : <https://hdl.handle.net/11300/20193>

2. Шамота О. В. До питання забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану. Приватне право в умовах війни : матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 15 листоп. 2022 р.)/ за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонов, д.ю.н., проф. І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія. Одеса. 2022. С. 165-168. URL <https://hdl.handle.net/11300/24733>

3. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у сімейному праві. *Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права* : матер. II Всеукр. кругл. столу (м. Одеса, 25 листоп. 2022 р.) / за заг. Ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонов, к. ю. н., доц. К. Спасової ; Нац. Ун-т «Одеська юрид. Академія». Одеса, 2022. С. 31-33.

4. Шамота О. В. До питання правового регулювання гендерної рівності в Україні. *Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики* : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 2 грудня 2022 р.) / укл.: В. С. Кучерявенко, А. С. Давтян ; за ред. : Н. Д. Маслій, К. І. Спасової ; Рада молодих вчених при Одес. Обл. держ. Адмін. Одеса, 2022. С. 90-93. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25318>

5. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у цивільному праві України. *Шерешевські читання: спадкове право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 8 грудня, 2022 р.) / за заг. Ред. Д.ю.н., проф. Є. О. Харитонов ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 35-38. URL : <https://hdl.handle.net/11300/25145>

6. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у шлюбно-сімейних правовідносинах. *Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства* : матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 25 травня 2023 р.) / упоряд. : І. Давидова, М. Лєсняков ; за заг. Ред. Д.ю.н.,

проф. Є. О. Харитонova. Одеса, 2023. С. 107-110. URL : <https://doi.org/10.32837/11300.26013>

7. Шамота О. В. Актуальні питання визначення гендерної рівності в шлюбно-сімейних правовідносинах. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2023 р.) / за заг. Ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 547-549. URL : <https://hdl.handle.net/11300/26855>

8. Шамота О. В. Деякі аспекти визначення поняття гендерна рівність за законодавством України. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу* : матер. круг. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) / укл.: І.В. Давидова, О.В. Шамота ; за ред.: Є.О. Харитонova, І.В. Давидової ; Нац. Ун-т «Одес. Юрид. Академія». Одеса, 2023. С. 82-85. URL : <https://doi.org/10.32837/11300.26011>

9. Шамота О. В. Актуальні питання забезпечення гендерної рівності в окремих країнах ЄС. *Сімейне право України в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали круг. столу (м. Одеса 08 квітня 2024 р.) / укл. О.І. Сафончик, О.В. Шамота; за ред. Є. О. Харитонova, О. І. Сафончик. Одеса, 2024. С. 63-66.

10. Шамота О. В. Правове забезпечення гендерної рівності у сімейних правовідносинах в умовах пандемії. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. Ред. С. В. Ківалова ; відп. За вип. М. Р. Аракелян. Одеса. 2024. 1000 с. URL : <https://hdl.handle.net/11300/28085>.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ	18
1.1. Огляд літератури та вибір напрямів дослідження.....	18
1.2. Становлення та розвиток законодавства щодо правового забезпечення гендерної рівності в сімейних відносинах в Україні	37
1.3. Поняття гендерної рівності в сімейних відносинах та її правове забезпечення	59
РОЗДІЛ 2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ УЧАСНИКІВ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ТА/АБО НЕМАЙНОВИХ ПРАВ	84
2.1. Поняття гендерної рівності та особливості її забезпечення при реалізації майнових прав учасників сімейних правовідносин	84
2.2. Особливості забезпечення гендерної рівності при реалізації немайнових прав учасників сімейних правовідносин	98
РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ СУБ'ЄКТІВ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПРИ ПОРУШЕННІ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	121
3.1. Поняття захисту та правова природа захисту суб'єктів сімейних правовідносин при порушенні принципу гендерної рівності	121
3.2. Цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності	147
3.3. Практика ЄСПЛ в сфері забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах	157
ВИСНОВКИ	176
ДОДАТКИ.....	207

ВСТУП

Сучасна епоха характеризується високим рівнем людської активності, активізацією спілкувань і контактів, привертаючи тим самим підвищену увагу до динаміки та сутності цих відносин. На порядок денний постають питання, пов'язані з відносинами у суспільстві між різними суб'єктами права, у тому числі з погляду гендерної рівності.

Все, що так чи інакше пов'язано з людиною, її відносинами, що виходять з її біологічної природи, ества, так само як і соціального життя, має виражатися правовою мовою, мати свою концептуальну теорію, викладену не тільки лексично зі зрозумілою семантикою, але бути зафіксованою і у вигляді норм права, а також зрозумілою для всього суспільства.

Багато гендерних аспектів вже враховано українським законодавцем і знайшли своє місце у чинних правових нормах. У той же час, мабуть, дається взнаки фактор того, що ні в радянський період розвитку нашої держави і суспільства, ні в перші десятиліття незалежності української держави питанням гендеру в праві практично не приділялася належна увага.

До того ж життя не стоїть на місці, і, так чи інакше, до неї входять нові поняття, з'являються нові тенденції, проникають нові ідеологічні течії. До цього можна відноситися по-різному, але не враховувати їх не можна. Особливо гендерно-чутливою є сфера законодавства, оскільки від її врегульованості без перебільшення залежать людські долі.

Розвиток сучасної правової системи України стосовно гендерної рівності ґрунтується на усвідомленні, особливо у сучасних реаліях повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України, тимчасової окупації окремих територій України, ведення бойових дій, та введення у дію воєнного стану по всій території України, цінності людського життя, важливості гармонійного та повноцінного розвитку кожної фізичної особи, а також забезпечення прав людини та гендерної рівності. Невипадково у Декларації тисячоліття ООН закріплено норму: «Рівні права і можливості

жінок і чоловіків повинні бути гарантовані». У Підсумковому документі 131-ї Асамблеї Міжпарламентського союзу, прийнятому 16 жовтня 2014 року у Женеві зазначено, що «гендерна рівність лежить в основі прогресу, миру та розвитку».

У сучасному суспільстві України відбувається утвердження гендерної рівності, яке ґрунтується на органічному поєднанні важливих наукових та практичних підходах.

Перш за все, утвердження гендерної рівності в Україні відбувається шляхом імплементації міжнародних норм та стандартів, які вироблені такими міжнародними організаціями, як: Організація об'єднаних націй (далі – ООН), Міжнародна організація праці (далі – МОП), Всесвітня організація здоров'я (далі – ВОЗ), Парламентська асамблея Ради Європи (далі – ПАРЄ), тощо, а також норма та стандартів, закріплених у міжнародних деклараціях, конвенціях, та, рекомендаціях.

Іншим та наступним підходом до імплементації норм та стандартів гендерної рівності в Україні, слід вважати вжиття заходів щодо вивчення та використання досвіду інших держав, зокрема країн ЄС, у сфері закріплення та дієвого забезпечення рівних прав і можливостей, як для жінок так і для чоловіків.

Зазначені підходи, виступають актуалізацією багатої інтелектуальної спадщини попередніх поколінь у світі, і так само й українського народу.

Тенденція до розвитку ідеї гендерної рівності очевидна у всьому світі, особливо збудованих навколо розширених сімей, окрема пара все більше стає ядром сімейного життя, де від партнерів очікується емоційне спілкування та близькість. Шлюб та сімейні відносини раніше ґрунтувалися на гендерній рівності, що призводило до нестійкої взаємної психологічної відкритості і вразливості кожного з членів сім'ї, які важко підтримувати, якщо партнери не мають рівного статусу. Гендерна рівність стає передумовою успішних сучасних відносин.

Хоча рух до гендерної рівності у відносинах не такий швидкий, як спочатку сподівалися ранні прихильники, недавні дослідження показують, що зміни, принаймні у поділі сімейної роботи, були безперервними та значними, не тільки в молодих парах, які вступили у свої відносини з більш гнучкими уявленнями про гендер, а й серед літніх пар, в яких дружини були в робочій силі протягом деякого часу. Як зазначають окремі науковці у своїх дослідженнях: «за останнє століття шлюб неухильно стає більш справедливим, більш повноцінним та ефективнішим у забезпеченні благополуччя як дорослих, так і дітей» [84].

Невід'ємною складовою правових поглядів визначних українських науковців, як складова ідеї загальнолюдського, національного і соціального визволення, стала ідея гендерної рівності у сімейних відносинах.

Разом із тим, боротьбу за гендерну рівність слід усвідомлювати у якості складової прогресивних змін суспільства, які тісно пов'язані з політичною свободою, скасуванням соціального та національного гноблення за ознаками статі тощо.

Теоретичну основу дисертації склали наукові дослідження склали праці науковців: Г.В. Анікіної, Н. В. Аніщук, В. І. Борисової, С.Б. Булеци, В. А. Ватраса, Т. С. Ганзицької, К.М. Глиняної, Т. М. Головка, С.Д. Гринько, О. Р. Дашковської, І. В. Жилінкової, Ю. В. Івченко, О. М. Калітенко, В. В. Кириченко, Л. В. Красицької, Н. М. Крестовської, М. І. Крочук, Б. К. Левківського, К. Б. Левченко, Л. В. Леонтьєвої, М.В. Матійко, М.В. Менджул, Р. М. Мінченко, Т. В. Омельченко, Л. В. Ольховик, Г. О. Резніка, З. В. Ромовської, О. М. Рудневої, А. В. Слатвицької, О. І. Сафончик, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Л.М. Токарчук, В.М. Чернеги, О. І. Харитонової, Є. О. Харитонова, та інші.

Хоча існує велика кількість і різноманіття наукових досліджень та літератури про гендерну рівність у шлюбі, на сьогоднішній день немає єдиної думки про те, що таке гендерна рівність. Дослідження проводилися, наприклад, з погляду рівності як справедливого обміну, балансу влади, поділу

домашньої праці та догляду за дітьми, рівності статусів та спільного прийняття рішень. У широкому огляді кількісних та якісних досліджень гендерної рівності у шлюбних та сімейних відносинах, науковці не доходять до згоди щодо того, як гендерну рівність слід визначати та позиціонувати. Звідси створюється хибне враження про те, що в українському суспільстві ідея гендерної рівності не має сталого розвитку та глибинної традиції. Отже, дослідження та переосмислення здобутків українських науковців виступає однією з важливих умов успішного розвитку гендерної рівності та вжиття заходів щодо позбавлення гендерних стереотипів, гендерної дискримінації, що стане запорукою усвідомлення громадянами України розвитку та становлення гендерної рівності у якості необхідної складової та умови ефективного розвитку сучасної демократичної України.

Отже, в українській правовій думці, проведення наукового дослідження, переосмислення ідеї гендерної рівності у сімейних відносинах, а також вивчення гендерної рівності, дасть можливість не тільки зрозуміти розвиток ідеї гендерної рівності у минулому, а й враховувати наявний досвід та здобутки в осмисленні шляхів та механізмів реального забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах в сучасному українському суспільстві, що можливо тільки за умови змін у суспільній свідомості, розумінні гендерної рівності як невід'ємної складової світогляду українського народу, тощо.

У суспільстві сім'я виступає у ролі соціального інституту та малої групи, звідси її залежність від нашого суспільства та водночас, відносна самостійність. Причому, як суспільство впливає сім'ю, так й сім'я впливає суспільство: формування особистості, її ціннісних установок, ідеалів, ставлення до культурної спадщини, до засвоєння гендерних ролей, тощо. Як основний суспільний інститут сім'я виконує функції відтворення та первинної соціалізації поколінь, є сполучною ланкою між біологічним і соціальним станом індивіду, саме тут він стає особистістю.

Крім того, захист суб'єктів сімейних відносин є важливою складовою справедливого та рівного суспільства. Одним із ключових принципів такого суспільства є гендерна рівність, яка передбачає рівні права та можливості для всіх осіб незалежно від їх статі або гендерної ідентичності. Однак, порушення принципу гендерної рівності може відбуватися у сімейних відносинах, що потребує ефективних заходів для захисту суб'єктів.

Зважаючи на це, дослідження проблем в сфері правового забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах має велике теоретичне та практичне значення.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне дослідження теоретичних та практичних проблем правового забезпечення гендерної рівності у сімейних правовідносинах, на підставі системного узагальнення чинного національного законодавства, юридичної практики та зарубіжного законодавчого досвіду.

З урахуванням зазначеної мети поставлено такі завдання дослідження:

- провести аналіз та огляд літератури за темою дослідження та обрати напрями дослідження;
- дослідити становлення та розвиток законодавства щодо правового забезпечення гендерної рівності в сімейних відносинах в Україні;
- надати поняття гендерної рівності в сімейних відносинах та її правовому забезпеченню;
- проаналізувати забезпечення гендерної рівності учасників сімейних правовідносин при реалізації майнових прав;
- здійснити аналіз особливостей правового забезпечення гендерної рівності при реалізації немайнових прав учасників сімейних правовідносин;
- дослідити правову природу захисту суб'єктів сімейних правовідносин при порушенні принципу гендерної рівності;
- розглянути особливості цивільно-правової відповідальності за порушення принципу гендерної рівності;

- розглянути практику ЄСПЛ в сфері забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах, а також забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах в зарубіжних країнах;

- сформулювати наукові висновки та пропозиції щодо вдосконалення законодавства з досліджуваних питань.

Об'єктом дослідження є сімейні правовідносини у сфері правового забезпечення гендерної рівності.

Предметом дослідження є правове забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження безпосередньо відповідає науково-дослідній програмі кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Проблеми реалізації і захисту цивільних прав та інтересів з погляду антропологічного підходу в цифрову еру» на 2021-2025 рр., як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Методи дослідження, які використовувалися під час здійснення дисертаційного дослідження, обрані відповідно до мети і завдань дослідження, з урахуванням його об'єкта та предмета. Зокрема використовувались дві групи методів наукового пізнання: загальнонаукові та спеціальні, які в сукупності були застосовані для з'ясування сутності та особливостей правового забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах.

У дисертаційному дослідженні знайшли застосування такі методи пізнання, як: загальний діалектичний, загальнонаукові: формально-логічний, структурно-функціональний, системний, метод аналізу та синтезу, метод моделювання, а також спеціальні: формально-юридичний та порівняльно-правовий та деякі інші. Зокрема, метод діалектичного

дослідження полягає у застосуванні принципів ретроспективного (історичного) аналізу, а також цілісного пізнання та принципів вибірковості. У дисертаційному дослідженні проблематика гендерної рівності у сімейних правовідносинах досліджується з позиції, а також на основі аналізу процесу взаємного переходу між абсолютними і відносними правовідносинами.

Використання методів дослідження, таких як логічний метод з одночасним використанням історичного методу, дозволить здійснити, структуровано та систематизовано, аналіз взаємозалежності змін, та практичних результатів розвитку правового регулювання дотримання гендерної рівності у цивільних та сімейних відносинах (підрозділи 1.1, 1.2).

Проводячи, у рамках дослідження, відповідний аналіз, слід гуртуватись на визначенні послідовно-логічних процесів у галузі нормативно-правового регулювання дотримання гендерної рівності у сімейних відносинах за законодавством України та зарубіжних країн з відповідною інтерпретацією отриманих наукових висновків та результатів за результатами дослідження, (підрозділ 1.3, розділи 2, 3). У зв'язку із вказаним, особливу увагу слід приділяти дослідженню саме розвитку (подій, фактів, досвіду тощо), що надасть змогу, урахувуючи результати проведених аналізу та досліджень, дійти до певних висновків стосовно хронологічної послідовності розвитку нормативно-правового врегулювання гендерної рівності у сімейних відносинах (підрозділ 1.2).

Порівняльно-правовий метод використаний для досягнення мети з'ясування моделі правового регулювання гендерної рівності у сімейних відносинах, а також механізми дотримання та забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах, у різних галузях права (цивільне, сімейне, тощо) та правових системах деяких зарубіжних країн (розділи 2, 3).

Системно-структурний метод застосовувався при визначенні підстав виникнення цивільно-правової відповідальності за порушення гендерної рівності у сімейних відносинах (підрозділ 3.2). Разом з тим, застосування логіко-юридичного методу, дало можливість здійснити аналіз змісту норм

чинного законодавства України, які регулюють сімейні відносини та дотримання гендерної рівності у сімейних та цивільних відносинах, а також наслідки вчинення гендерної дискримінації у сімейних відносинах (підрозділ 3.1).

Використовуючи метод теоретико-правового моделювання, було сформульовано відповідні пропозиції щодо вдосконалення цивільного та сімейного законодавства стосовно цивільно-правової відповідальності за порушення гендерної рівності у цивільних та сімейних відносинах. Об'єктивність висновків дисертаційного дослідження досягнута за рахунок застосування комплексного міжгалузевого підходу до вивчення правових явищ.

У процесі дисертаційного дослідження щодо означених проблем автором використовувався діалектичний метод пізнання. Дотримуючись системного підходу у цілому застосовувалися такі методи, як структурно-функціональний, логічний, порівняльно-історичний, соціологічний, порівняльно-аналітичний. У цьому системний підхід дозволив розглянути питання гендерного рівності у всьому комплексі, розкрити цілісність об'єкта.

Логічний метод надав можливість провести дослідження від абстрактного до конкретного, від загального до приватного та, навпаки.

Застосування порівняльно-історичного методу активно використовувалося автором протягом всього дослідження та дозволило аналізувати виникнення та розвиток гендерної рівності не тільки на прикладі України, а й інших країн, у тому числі країн ЄС. Водночас, порівняльно-історичний метод дозволив, зокрема, визначити схожість та відмінність у проблемах правового регулювання гендерної рівності протягом певних часових періодів.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці українських і зарубіжних учених із загальнотеоретичної юриспруденції, філософії, сімейного права, цивільного права, інших галузей системи права України.

Нормативну основу дисертації становлять Конституція України, акти цивільного законодавства, інших галузей законодавства України і деяких зарубіжних держав.

Емпіричну основу дослідження становлять Пленуму Верховного Суду, узагальнення судової практики Верховного Суду, судові рішення, внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що проведено перше у вітчизняній цивільно-правовій науці системне, комплексне дослідження правового забезпечення гендерної рівності, на основі якого було обґрунтовано нові наукові положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження підтверджується наступними висновками, рекомендаціями і пропозиціями.

Уперше:

- запропоновано під гендерною рівністю у сімейному та цивільному праві розуміти рівний правовий статус жінок і чоловіків, рівні можливості для реалізації цього правового статусу, які дозволять фізичним особам, незалежно від їхньої статі (жінкам або чоловікам), вільно використовувати свої здібності для участі у відносинах, які врегульовані сімейним та цивільним правом, а також для охорони і захисту майнових і особистих немайнових прав фізичних осіб, незалежно від їх статі;

- проведено співвідношення правових категорій «правове регулювання гендерної рівності», «правова охорона гендерної рівності» та «правове забезпечення гендерної рівності», у зв'язку з чим зроблено висновок, що правове забезпечення гендерної рівності є ширшою категорією, яка включає в себе правове регулювання гендерної рівності, в тому числі розробку та прийняття нормативно-правових актів, їх здійснення, контроль за їх виконанням, правову охорону гендерної рівності, матеріально-технічне забезпечення, ідеологічне, економічне забезпечення тощо. У зв'язку з чим під правовим забезпеченням гендерної рівності в сімейних правовідносинах слід

розуміти певну сукупність заходів, спрямованих на розробку та прийняття правових умов для здійснення особистих немайнових та майнових прав та обов'язків учасниками сімейних правовідносин, захисту та гарантування прав та охоронюваних законом інтересів учасників сімейних відносин, а також для забезпечення функціонування правової системи в цілому та в сімейному праві зокрема;

- зроблено висновок, що загалом чинне сімейне законодавство України взагалі та СК України зокрема, відповідає принципам, на яких будується гендерна рівність прав та обов'язків у сім'ї та суспільстві учасників сімейних правовідносин, однак деякі його положення є суперечливими з погляду забезпечення принципу гендерної рівності;

- з метою забезпечення такого стратегічного напрямку, як гарантування рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, в тому числі в сімейних правовідносинах, запропоновано вжити заходів для вирішення проблем в сфері гендерної рівності. Основними проблемами є: 1) нерівність економічних можливостей жінок і чоловіків, розподілу сімейних обов'язків; 2) не завжди однакові можливості в сфері оплати праці та участі у політичному житті; 3) наявність гендерних стереотипів у суспільстві; 4) глобальні виклики суспільства (наприклад, воєнний стан тощо). У зв'язку з цим запропоновано на державному та місцевому рівнях прийняти комплексні цільові програми забезпечення гендерної рівності із врахуванням правових, організаційних, економічних, кадрових, ідеологічних, освітніх аспектів тощо, а також вжити відповідних заходів щодо формування належного рівня правової свідомості, правового виховання, підвищення рівня правової культури в зазначеній сфері;

- на підставі аналізу міжнародного та українського законодавства, можна зазначити, що: 1) гендерну рівність за своєю суттю, тобто рівність між жінками та чоловіками, слід відносити до нормативно закріплених рівних прав і обов'язків, а також рівних можливостей і для жінок, і для чоловіків; 2) з погляду гендерної рівності саму рівність слід визначати не у розумінні

однаковості жінок і чоловіків, а як рівність прав та обов'язків останніх, у тому числі їх можливостей незалежних від їх статі; 3) гендерна рівність передбачає врахування існуючих пріоритетів, інтересів і потреб жінок і чоловіків, визнаючи різноманітність їхніх груп; 4) гендерна рівність стосується осіб обох статей і жінок і чоловіків, та не повинна розглядатися як один із проблемних аспектів участі жінок у сімейних та цивільних правовідносинах; 5) гендерна рівність виступає умовою для соціально-орієнтованого постійного розвитку держави, і водночас проявляється на рівні прав людини;

- запропоновано посилити цивільно-правову відповідальність за порушення гендерної рівності, яка може застосовуватися: 1) по відношенню до одного із учасників сімейних правовідносин (наприклад, одного з подружжя, батька чи мати дитини); 2) по відношенню до інших осіб (наприклад, можливість накладення санкцій та штрафів на суб'єктів, які порушують принцип гендерної рівності і не є учасниками сімейних правовідносин. Це може включати адміністративні штрафи, скасування ліцензій або інших дозволів, а також призупинення діяльності юридичної особи на певний термін). У зв'язку з чим запропоновано внести зміни та доповнення до ч. 6 ст. 7 СК України та викласти її у наступній редакції: «...6. Жінка та чоловік мають рівні права та обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї. Порушення принципу гендерної рівності є підставою для відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди»;

- доведено, що принцип гендерної рівності подружжя у сімейних відносинах виражає сутність відносин, які регулюються сімейним правом, визначає соціальне призначення та зміст норм сімейного права, що регулюють особисті немайнові правовідносини подружжя і тісно з ними пов'язані майнові правовідносини, виступають основою для вдосконалення сімейного законодавства та досягнення однаковості судової практики;

удосконалено:

- визначення майнових правовідносин в сімейному праві в частині акцентування уваги на юридичній та гендерній рівності чоловіка та жінки, у зв'язку з чим запропоновано майнові відносини в сім'ї розуміти як відносини, що мають майново-вартісний характер, засновані на юридичній та гендерній рівності чоловіка та жінки щодо належності майна, а також у зв'язку з відповідальністю чоловіка та жінки за зобов'язаннями перед третіми особами;

- висновок про те, що з саме на рівні практики Європейського Суду з прав людини первісно визнано, що право на однакове ставлення, зокрема за ознакою гендерної рівності, є одним із основних прав людини;

- теза про те, що юридична природа принципу сімейного права в сфері забезпечення гендерної рівності проявляється у єдності двох аспектів: об'єктивного та суб'єктивного, в частині конкретизації таких випадків;

дістало подальшого розвитку:

- теза про те, що ключовим у розумінні дотримання гендерної рівності у сімейних відносинах, у частині реалізації особистих немайнових батьківських прав виступає те, що реалізація та здійснення чоловіком та жінкою батьківських прав на засадах рівності, виключно в інтересах дитини, одночасно є обов'язком кожного з батьків, який виконується чоловіком і жінкою у рівному ступені незалежно від перебування в шлюбі;

- теза про те, що однією із засад сімейного законодавства є принцип рівності чоловіка і жінки, який поширюється як на коло питань щодо виховання дітей, на реалізацію особистих немайнових та /або майнових прав подружжя, прав кожного з подружжя під час укладання шлюбу, під час перебування у шлюбних відносинах та під час припинення шлюбу тощо;

- теза про те, що цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні є важливим інструментом для забезпечення дотримання гендерних прав і заборони дискримінації в частині розширення заходів, які сприятимуть забезпеченню гендерної рівності, серед яких продовження розвитку законодавства, підвищення громадської

свідомості та залучення населення до активної підтримки і просування цінностей гендерної рівності в усіх сферах життя тощо;

- теза про те, що принцип гендерної рівності пов'язаний з іншими принципами сімейного права, вирішенням внутрішньо-сімейних питань за взаємною згодою, рівністю прав та обов'язків батьків, які за своєю значимістю рівноцінні з досліджуваним принципом. У зв'язку з чим зроблено висновок, що визначення місця та ролі принципу гендерної рівності серед рівнозначних принципів сімейного права дозволяє досягти однаковості прийняття рішень у правозастосовчій практиці.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані в:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем правового забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах. Певні результати дослідження здобудуть можливість стати підґрунтям для подальшого вдосконалення концепції правового забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах. При цьому, сформульовані в дослідженні висновки розширюють теоретичні уявлення про нормативно-правове регулювання гендерної рівності та відповідальності, яка настає в разі порушення принципу гендерної рівності в сімейних правовідносинах, і його значення в забезпеченні ефективного захисту прав та інтересів учасників сімейних правовідносин (акт впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від «5» травня 2025 року);

правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного цивільного законодавства у сфері правового забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах. При цьому результати проведеного дослідження можуть бути використані при розробці законів і підзаконних актів у даній сфері, можуть бути враховані і використані практичні

положення щодо вдосконалення відносин у сфері правового забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування актів чинного цивільного та сімейного законодавства України в сфері правового забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах (акти впровадження: Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) від «30» квітня 2025 року; Київського районного суду м. Одеси від «12» травня 2025 року);

навчальному процесі - при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Сімейне право», «Захист сімейних прав», «Сучасні проблеми цивільного права», «Проблеми цивільного права: теорія і практика», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, навчально-методичних посібників, практикумів, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін (акт впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від «5» травня 2025 року).

Апробація результатів дослідження. Дисертацію підготовлено та обговорено на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення дисертації доповідалися на наукових та науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)» (м. Одеса, 17 червня 2022 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Приватне право в умовах війни» (м. Одеса, 15 листопада 2022 р.); II Всеукраїнському круглому столі «Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права» (м. Одеса, 25 листопада 2022 р.); Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики» (м. Одеса, 02 грудня 2022 р.); Всеукраїнській науковій

конференції «Шерешевські читання: спадкове право в умовах війни» (м. Одеса, 08 грудня 2022 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства» (м. Одеса, 25 травня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.); круглому столі «Проблеми цивільного права у постпандемічну добу» (м. Одеса, 26 травня 2023 р.); круглому столі «Сімейне право України в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Одеса, 08 квітня 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.).

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені в 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, та 10 тезах доповідей на наукових та науково-практичних заходах.

Структура дисертації визначається метою дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (229 найменувань) та додатків. Повний обсяг дисертації становить 222 аркуша, з них основний текст – 180 аркушів, список використаних джерел розміщено на 26 аркушах, два додатка розміщено на 16 аркушах.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ

1.1. Огляд літератури та вибір напрямів дослідження

Гендерна рівність у цивільних та сімейних правовідносинах виступає метою, яка визнана урядами та міжнародними організаціями. Вона закріплена у міжнародних угодах та зобов'язаннях і насамперед у Пекінській декларації та Платформі дій, де визначено проблемні галузі реального становища жінок усіх країн, а також позначені загальні політичні, соціальні та економічні стратегії зміни ситуації на краще, сформульовані як напрямки поступального розвитку в різних країнах. В даний час ведуться численні дискусії та дослідження про те, що означає поняття гендерної рівності, і як її досягти.

Так, наприклад, на Генеральній Асамблеї ООН (ГА ООН) у 1979 році була підписана, а 1981 році ухвалено Конвенцію ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (CEDAW) – міжнародний білль про права для жінок [151]. У Пекінській декларації, прийнятій на четвертій Всесвітній конференцією з становища жінок (Пекін, 4-15 вересня 1995 року) підкреслена відданість світової спільноти (пункт 8): «Рівноправність і вроджена людська гідність жінок і чоловіків та інші цілі та принципи, впроваджені у міжнародних документах у галузі прав людини, зокрема у Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» та Конвенції ООН «Про права дитини», а також у Декларації «Про викорінення насильства щодо жінок та Декларації про право на розвиток» [52].

Особливість просування цих документів полягала в тому, що у процесі підготовки їх текстів брали участь не лише спеціальні підрозділи ООН, держави-члени ООН, а й представники інших неурядових організацій, які мають різні погляди та відстоюють різні позиції. Але завдяки процедурі

прийняття таких документів – лише на основі досягнутої в ході обговорення угоди щодо формулювання окремих положень, вдавалося у результаті досягти загального бачення.

Досягнення та дотримання гендерної рівності розглядається світовою спільнотою як необхідна умова розвитку суспільного прогресу. Такий підхід закріплено в офіційних міжнародних документах ООН, до яких Україна приєднувалася у різні роки. Дослідження гендерної рівності виступає міждисциплінарною науковою галуззю, що вивчає нерівність у всіх сферах життєдіяльності людини і суспільства, у тому числі й у цивільних та сімейних відносинах. У зазначеному сенсі вони впливають на державну політику, різноманітні програми та проекти, націлені на вирішення проблем існуючої гендерної нерівності.

Конкретні питання та підходи залежать від обговорюваного предмета та мандата цієї установи, проте можна визначити деякі загальні вихідні моменти.

Зрозуміло, що нерівність між чоловіками та жінками має глобальний характер. Наприклад, жінки страждають від насильства з боку своїх інтимних партнерів частіше ніж чоловіки; рівень участі жінок у політичному житті, так само як і їх представництво у структурах, що приймають рішення, значно нижчий за відповідний рівень чоловіків; жінки та чоловіки мають різні економічні можливості; переважна більшість бідних – жінки; серед тих, хто виявляється об'єктом работоргівлі та залучений до секс-індустрії, більшість становлять жінки та дівчата. Ці та інші питання необхідно вирішувати для забезпечення гендерної рівності як у цивільних так і сімейних відносинах.

Досягнення більшої рівності між жінками та чоловіками, зокрема у цивільних та сімейних правовідносинах вимагатиме змін на багатьох рівнях, включаючи зміни у відносинах та підході до гендерних питань, зміни, які зазнають інститути цивільного та сімейного права та законодавство, тощо.

Методологія дослідження проблеми становлення та розвитку гендерної рівності в Україні має деякі особливості. Останні зумовлені як специфікою

предмету дослідження, так і його порівняною новизною. Інститут гендерної рівності виступає складним соціальним конструктом, який охоплює правові, політичні, економічні, соціологічні, культурологічні, філософські та інші аспекти, кожен з яких має свою специфіку.

Як стверджують у наукових колах: «гендерною рівністю виступає відповідна концепція на досягнення рівних прав людини між особами обох статей, зокрема чоловіками та жінками у трудових, сімейних та інших правовідносинах, а також зрівнянні їх ролей у суспільстві загалом, а також подолання сексизму і інших видів дискримінації» [99].

У свою чергу, проводячи дослідження гендерної рівності у сімейних відносинах, Х. М. Маркович, зазначає важливість такої рівності так-як вона виступає ключовою темою сучасного світового суспільства, у тому числі українського, і яка активно розвивається. Також, науковець звертає увагу на концепцію гендерної рівності, загалом та у сімейних правовідносинах, яка, на його думку: «має своєю суттю визнання рівних прав для жінок та чоловіків у всіх сферах сімейного життя та шлюбних відносин, і, що не менш важливо, з метою забезпечення гармонійного розвитку сім'ї, кожного її члена, не залежно від статі, ґрунтується на принципах взаємоповаги до особистості кожного члена сім'ї, та принципі справедливості» [79].

Разом з тим, вважаючи гендерну рівність у сімейних відносинах однією з основних засад правового розвитку сучасної України, дослідники звертають увагу на розвиток державної гендерної політики в Україні.

Так, науковці стверджують, що: «державною гендерною політикою виступає діяльність державних інститутів, яка спрямована на здійснення (безпосередньо чи опосередковано) та забезпечення рівних прав, свобод і можливостей для жінок та чоловіків, утвердження гендерної демократії та формування гендерної культури у сучасному суспільстві» [72].

Підтримуючи вказану позицію, І. О. Грицай зазначає, що: «забезпечення гендерної рівності жінок та чоловіків виступає головним питанням у аспекті демократичного розвитку України, з метою чого

впроваджено та реалізується принципи гендерної рівності за допомогою реалізації Українською державою гендерної політики у різних сферах державної і суспільної діяльності, для досягнення дієвого балансу у сімейних та цивільних правовідносинах з урахуванням досвіду здобутого співпрацею і взаємодією з міжнародними організаціями у сфері гендерної рівності» [21].

Продовжуючи аналіз наявних наукових та нормативних джерел, слід звернути увагу, погоджуючись з висловлюваннями окремих науковців, на те, що складовими державної гендерної політики виступають: політика стосовно жінок, яка, шляхом гарантування використання можливостей для рівноправного розвитку жінок як соціально-демографічної групи, забезпечує останнім рівний соціальний статус поряд із чоловіками; політика стосовно чоловіків, у частині формування їх культури та гендерної поведінки, орієнтації на паритетність відносин із жінками; нормативно-правове регулювання гендерної рівності у сімейних та цивільних відносинах; сприяння розвитку гендерної рівності в українському суспільстві, тощо.

Отже, метою гендерної політики слід вважати досягнення фактичної гендерної рівності між жінками та чоловіками щодо свободи вибору і свободи розвитку своїх особистісних здібностей без обмежень, які накладаються на них стереотипами та традиційною гендерною системою.

Зміст та результативність гендерної політики визначається такими факторами, як: ідеологічні (відображають розуміння гендерних питань та систему поглядів на роль чоловіків та жінок у суспільстві); соціально-економічні (ступінь соціально-економічного розвитку суспільства); інституційні (політичний режим та рівень розвитку демократії); ситуаційні (позиція та ініціатива владних державних структур, політичних партій, громадських організацій та рухів, а також населення держави).

Принагідно звернути увагу на те, що гендерна рівність закріплене у європейських договорах у якості фундаментального права, і залишається, у розвитку соціальної сфери Європейського союзу (далі - ЄС), однією з основних цілей. У зв'язку з цим одним із основних завдань ЄС є досягнення

паритету між чоловіками та жінками у різних структурах, пов'язаних із прийняттям рішень.

Гендерна політика в країнах ЄС виступає діяльністю багаточисленних органів і інститутів державної влади, і націлена на досягнення рівності жінок та чоловіків у всіх сферах життєдіяльності.

Однією з умов вступу України до ЄС виступає приведення національного законодавства у відповідність до європейського права, маючи на увазі, у тому числі, і дотримання правових норм у галузі гендерної рівності. Дотримання рівності всіх громадян є обов'язковою вимогою для держав ЄС у тому числі й для України на шляху до євроінтеграції.

Звертається увага на те, що вжиття правових аспектів гендерної рівності мають визначальну роль, що зумовлюється видатним правовим значенням в регулюванні гендерної рівності у сімейних та цивільних відносинах.

Правовою складовою гендерної рівності виступають, окреслені окремими науковцями, рівні: нормативний, правозастосовчий та інтелектуально-духовний. Як стверджує І. П. Андрусак: «нормативний рівень складової гендерної рівності містить нормативно-правові акти, що регулюють гендерні відносини; правозастосовчий рівень складової гендерної рівності містить правозастосовчу практику у сфері гендерної рівності; інтелектуально-духовний рівень складової гендерної рівності містить інтелектуальну та духовну діяльність фізичних осіб у суспільстві стосовно осмислення, сприйняття та усвідомлення гендерної рівності, виявлення проблематики, форм та методів врегулювання відносин з дотриманням гендерної рівності, недопущення гендерної дискримінації» [2].

У свою чергу, проблематику гендерної рівності як предмет, розглядали у своїх дослідженнях українські науковці, які на тлі розбудови самостійної незалежної Української держави, внесли суттєвий внесок в оновлення нормативно-правових актів, регламентуючих дотримання гендерної рівності у тому числі у цивільних та сімейних відносинах.

Так, О. Р. Дашковська проводила свої наукові дослідження з питань історичного розвитку гендерної рівності в Україні та європейській правовій думці. У своїх дослідженнях науковець звертає увагу на те, що: «гендерна рівність виступає набором ідеологічних та культурних інститутів, за допомогою яких визначається свідомість, поведінка та взаємовідносини між людьми у залежності від статевої приналежності» [25].

Підтримуючи окремі позиції вказаного науковця, А. А. Заїка стверджує, що: «поняття гендер слід розглядати у якості соціально-культурної конструкції, що виражається у комплексі визначених властивостей і якостей поведінки людини щодо дотримання гендерної рівності» [41]. Водночас, науковець робить висновки, що: «у загальному виді інститут гендерної рівності виступає сукупністю правових норм і принципів, які визначають положення осіб у суспільстві та відносин між особами, та між особами і державою, а також між особами та суспільством» [41].

Водночас, О. М. Руднева, проводячи аналіз соціально-культурних передумов розвитку гендерної рівності, зазначає, що: «закріплення гендерної рівності в міжнародних актах та законодавстві зарубіжних країн, а також проблем законодавчого закріплення та забезпечення гендерної рівності в Україні, надає можливість гендерну рівність розуміти як принцип правового становища людини у державі та суспільстві, із дотриманням рівних прав та обов'язків кожного, не залежно від статі, тобто рівність між жінками та чоловіками, яка гарантується системою та способами правового регулювання» [160].

Крім того, у науковій літературі надається загальну характеристику гендерної рівності, зокрема: «гендерна рівність за своєю характеристикою належить до категорії принципів права, виступає сутнісним проявом загальнолюдського принципу рівності жінок і чоловіків у правах та обов'язках, відображає один з найважливіших аспектів рівності прав, як умову існування та розвитку сучасної демократичної правової держави, який

безпосередньо співвідноситься із правовим статусом людини і громадянина» [161].

Разом з тим, О. М. Руднєва запропонувала визначення певного переліку (класифікації) складників гендерної рівності, до яких слід відносити: «рівні права жінки й чоловіка; рівні свободи жінки й чоловіка; рівні обов'язки жінки й чоловіка; урахування фізіологічних та психологічних особливостей жінки й чоловіка у правовому регулюванні; система засобів гарантування рівності жінок і чоловіків у державі» [159, с. 66-69].

Своє розуміння гендерної рівності надає також С. С. Круглов, зокрема зазначаючи, що: «гендерна рівність слід розуміти як стан законодавства стосовно належного забезпечення рівних прав і можливостей для усіх людей, незалежно від їх статі, тобто як систему гарантування рівних можливостей щодо реалізації жінками та чоловіками своїх прав у всіх сферах життя суспільства із врахуванням характерних особливостей кожного з них, стосовно їхнього соціального, політичного, економічного та культурного розвитку» [71].

Грунтовні дослідження з питань гендерної рівності також належать К. Б. Левченко, яка аналізувала правові та соціальні, і політичні аспекти питань рівності між чоловіками та жінками та історичного розвитку гендерної політики та законодавчого регулювання гендерної рівності в Україні. Так, науковець за результатами своїх досліджень зазначає, що: «гендерну рівність слід розуміти як рівність людей стосовно свободи для розвитку своїх особистих здібностей та свободи вибору без обмежень, пов'язаних із закріпленими гендерними ролями; рівність між жінками та чоловіками у дотриманні прав людини, у реалізації своїх прав, тощо» [73].

Щодо визначення поняття гендерної рівності у сімейних відносинах проводились дослідження Х. М. Марковичем та А. С. Шардаковою, які так само, як і більшість науковців, що проводили дослідження у сфері гендерної рівності, стверджували, що: «гендерною рівністю слід вважати концепцію досягнення рівних прав людини між жінками та чоловіками у трудових,

сімейних та інших правовідносинах, а також у зрівняння їх ролей в суспільстві загалом, подолання сексизму, та інших видів дискримінації, при цьому, під гендерною рівністю у сімейних правовідносинах слід розуміти основоположний фактор досягнення гармонії, стабільності та благополуччя у сім'ї» [79].

Тут слід звернути увагу на визначення поняття гендерної рівності, яке надається ООН, зокрема: «гендерна рівність означає рівний для жінок і чоловіків правовий статус, їхні рівні можливості для реалізації такого правового статусу, що дозволяє фізичним особам обох статей, зокрема жінкам і чоловікам, брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [112].

Окремі дослідники, проводячи дослідження з питань законодавчого забезпечення гендерної рівності, роблять такі висновки, зокрема: «забезпечення гендерної рівності на національному законодавчому рівні ґрунтується на розумінні гендерних відносин, які склалися упродовж всієї історії людства, що дозволяє виробити ефективні механізми подолання гендерних стереотипів» [22; 162].

Разом з тим, звертається увага на особливості гендерної рівності, до яких відносять те, що: «гендерна рівність виступає як елементи правової рівності, економічної та політичної рівності, культурної та інших видів рівності, які існують у державі та суспільстві» [94].

У свою чергу, О. О. Уварова, гендерну рівність розглядає з позиції правової категорії, під якою, як наголошує, слід розуміти: «рівність правових статусів жінок і чоловіків, створення умов для реалізації можливостей жінок і чоловіків в усіх сферах суспільного життя, при цьому гендерна рівність виступає складовим елементом загального принципу рівності, суть якого полягає у тому, що усі люди є рівними між собою незалежно від будь-яких особливостей, а отже проявом гендерної рівності є однакове забезпечення рівними правами жінок і чоловіків в усіх сферах суспільного життя без будь-яких обмежень щодо статі» [186, с.18-21].

Також, проводячи свої дослідження О. Ю. Водянніков, стверджує, що: «утвердження гендерної рівності у якості показника успішного розвитку сучасного українського суспільства, стає головним пріоритетом у діяльності державних органів, так-як у сьогоденні гендерна рівність виступає фундаментальною цінністю на рівні із справедливістю, свободою та толерантністю» [11].

На законодавчому рівні, визначення терміну гендерної рівності закріплено у Законі України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок», зокрема: «гендерна рівність виступає у якості рівного правового статусу жінок і чоловіків, а також рівними можливостями останніх щодо його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати однакову участь в усіх сферах життєдіяльності суспільства» [118].

У літературі звертається увага на те, що вказане законодавче визначення поняття гендерна рівність, вказує на те, що: «гендерна рівність стосується як жінок, так і чоловіків у досягненні рівних прав та обов'язків щодо рівної участі у процесі прийняття рішень, щодо співпраці, партнерства, тощо, бо надання переваг чи привілеїв фізичній особі однієї статі одразу ж позначається на становищі фізичної особи іншої статі, і у результаті, на розвитку суспільства» [18].

При дослідженні гендерної рівності, звертається увага на наявність певних факторів, які впливають на гендерну рівність між жінками та чоловіками, як у цивільних та суспільних відносинах, так і у сімейних відносинах. До таких факторів відносять такі як: сталі стереотипи, та гендерні установки, які пов'язані між собою та доповнюють один з одного, і що впливає на усвідомлення та формування світогляду людини.

Стосовно стереотипів, у науковій літературі звертається увага на те, що під ними розуміється механізм, який забезпечує закріплення у кожного покоління гендерних ролей, внутрішніх установок стосовно місця, ролі та значення жінки та чоловіка у суспільстві та сім'ї тощо.

Так, М. І. Бега виділяє певну кількість гендерних стереотипів, зокрема: «1. Стереотипи за характером поведінки на: активні творчі характеристики, інструментальні риси особистості (активність та логічне мислення, домінантність та упевненість у собі, агресивність, і звісно ж здатність до лідерства); пасивно-репродуктивний початок, який набуває проявів у експресивних особистісних характеристиках (то як низька самооцінка, емоційність, залежність, турботливість, тощо); 2. Містить певні уявлення стосовно розподілу, між чоловіками та жінками, сімейних та професійних ролей (то як для жінок, ролі домогосподарки та матері, вважаються найважливішими, на жінок покладається відповідальність за взаємовідносини у сім'ї, а стосовно чоловіків, то для них є важливим активність у громадському житті, професійні успіхи, відповідальність за матеріальне забезпечення сім'ї, тощо). 3. Визначена специфікою змісту праці (за уявленнями які вважаються традиційними, жіноча праця повинна мати виконавський та обслуговуючий характер, та, бути елементом експресивної сфери діяльності (то як сфера торгівлі, охорони здоров'я, освіти, тощо), при цьому для чоловіків можлива творча й керівна праця, тобто праця визначається у сфері інструментальної діяльності)» [4].

Разом з тим, окремі науковці зазначають, що гендерні стереотипи слід розуміти як стійкі переконання та практику приписування певних характеристик та ролей жінкам та чоловікам лише на основі їхньої статі.

Так само, окремі науковці визначають та надають певну, на наш погляд більш зрозумілу, класифікацію груп гендерних стереотипів, до яких відносять: «по-перше групу гендерних стереотипів за характером та поведінкою особи; по-друге групу гендерних стереотипів за роллю у професійних та у сімейних відносинах; по-третє групу гендерних стереотипів за типом виконуваної праці» [65].

Надаючи роз'яснення кожній визначеній групі, науковці висловлюють наступні позиції.

Так, перша категорія гендерних стереотипів пов'язана зі сприйняттям характеру, особистості та поведінки людей залежно від їхньої статі (наприклад, часто певні риси та характеристики приписуються жінкам та чоловікам, що призводить до того, що людей змушують підкорятися цим стереотипам, навіть якщо це не відповідає їхнім бажанням та здібностям). Жінки також можуть бути допущені до керівних посад на підставі стереотипних уявлень.

Друга категорія гендерних стереотипів пов'язана з сімейними та професійними ролями, які, як здається, підходять кожній статі (наприклад, чоловіки не можуть або не повинні займатися домашніми обов'язками та піклуванням про дітей, або ж, стереотип, згідно з яким жінки не здатні успішно керувати організаціями або обіймати високі посади у бізнесі та політиці).

Третя група гендерних стереотипів пов'язана з видами праці, які вважаються придатними для жінок та чоловіків (це пов'язується з уявленням про те, що жіноча праця має бути виконавчою та обслуговуючою, або ж, що жінкам заборонено деякі види праці).

Ряд дослідників у своїх визначеннях наголошують на особистісні характеристики чоловіків і жінок: «гендерні або статево-рольові стереотипи виступають схематизованим набором уявлень про персональні характеристики чоловіків і жінок» [184].

В іншій групі визначень акцент посідає гендерні відносини. Ці дефініції, як правило, складніші і розгорнуті, зокрема: «гендерні стереотипи виступають соціально конструйованими категоріями маскулінності і фемінінності, які підтверджуються різною, залежно від статі осіб, поведінкою, а також різним розподілом соціальних ролей та статусів чоловіків і жінок, при цьому, гендерні стереотипи підтримуються психологічними потребами людини відчувати свою цілісність, несуперечність та вести себе у соціально бажаній манері» [19].

Водночас, концепцію маскулінності та фемінінності підтримує у якості основи ще одна велика група визначень, у відповідності до яких гендерні стереотипи виступають схематизованими, узагальненими образами маскулінності та фемінінності [83].

Додамо, образи соціально-розділювані та мають емоційно-оцінний характер. Ці найширші визначення здаються нам більш точними.

По-перше, сюди входять і соціальні уявлення про те, які якості, властивості атрибутуються чоловікові та жінці, а також – у ширшому контексті – чоловічому та жіночому початку; та соціальні уявлення про відповідні для чоловіка та жінки заняття та соціальні ролі (у суспільстві та сім'ї).

По-друге, вони враховують присутність у концепті «тендер» як соціальної, а й культурно-символічної складової, що передбачає співвіднесення з чоловічим і жіночим засадами речей, властивостей і стосунків, безпосередньо з статтю не пов'язаних. Наприклад, гендеризації, фемінізації або маскулінізації, може піддаватися нація, соціальний клас, політичний противник, і цей процес гендеризації надає постійний вплив на систему гендерних відносин.

Сутнісні властивості гендерних стереотипів збігаються з властивостями соціальних стереотипів.

По-перше, гендерні стереотипи мають емоційно-оцінний характер. При цьому звертається увага на те, що закладена, у будь-якому гендерному стереотипі, така оцінка як жіноча слабкість, пасивність і чоловіча відвага, чутливість жінки та її емоційність, а також чоловіче самовладання та емоційність. При цьому слід урахувати те, що, по-перше, означена оцінка насамперед відображає внутрішньо-групову систему цінностей і, по-друге, така оцінка може мати різні ознаки (орієнтація чоловіків на досягнення мети, проявлення останніми амбітності; жінки ж у свою чергу чутливі та емоційні, а також примхливі), що пов'язано, на наш погляд, з амбівалентністю уявлень про так званого «іншого».

По-друге, гендерні стереотипи є стійкими та стабільними. Наприклад, сучасні уявлення про особливий жіночий емоційний стан, що ґрунтуються на середньовічних поглядах про так звану нездатність жінок контролювати свої почуття, і зазначені уявлення та погляди не змінилися протягом тисячоліття уявлення про кореляцію влади з чоловічим початком, який є розумним і справедливим, та таким, що не піддається емоціям. В наявності також кореляція сучасних стереотипів чоловічої незалежності, агентивності, відповідальності з античними та середньовічними уявленнями про те, що чоловіки повинні нести відповідальність за нерозумну, безвідповідальну жінку. Однак, як і всі соціальні стереотипи, гендерні стереотипи зазнають зміни у міру того, як змінюються соціальні уявлення та норми.

Окремі науковці звертають увагу на те, що: «стереотип жінки і чоловіка, якщо говорити про «жінку і чоловіка взагалі» без будь-якого обліку віку, національності, соціального статусу, за останні сто років, безумовно, змінився – вже немає однозначних і соціально поділюваних уявлень про чоловіка як єдиного годувальника та захисника сім'ї та про жінку як про слабку та абсолютно безпорадну особу» [93].

Такі зміни були обумовлені різко збільшеною за цей період роллю жінки на виробництві та в суспільстві. Проте, можна констатувати те, що зміни гендерних стереотипів, такби мовити, йдуть набагато повільніше за зміни соціальних реалій.

По-третє, зазначається, що гендерним стереотипам властиві високі рівні єдності уявлень. При цьому, велика кількість дослідників визнають стереотипними образи маскулінності та фемінінності, у разі якщо вони поділяються принаймні більшою третиною індивідів у межах соціальної спільності.

Зрештою, гендерні стереотипи нормативні. Оскільки уявлення про те, якими мають бути «справжні чоловіки» (наприклад, бути здатними захистити жінок), як повинні поводитися у тій або іншій ситуації жінки, і навіть як останнім одягатися (наприклад чоловіки не повинні носити спідницю, що

авжеш виступає виключенням у Шотландії, де чоловіки носять так звані спідниці – кілти), є соціально роздільними, чоловіки і жінки не можуть не це не зважати.

Так, дослідники підсумовуючи, стосовно визначення гендерних стереотипів зазначають, що: «гендерний стереотип є однією з причин існування асиметрії гендерних ролей, що, у сфері їх діяльності, призводить до негативних наслідків, при цьому подолання деструктивних впливів гендерних стереотипів можливе лише за умов опанування нових системних підходів до реального стану суспільства у контексті гендерної рівності, з одночасним опрацюванням отриманих результатів, розробкою та здійсненням виваженої загальнодержавної політики, яка охоплює стратегічні завдання стосовно запровадження принципів гендерних паритетів» [78].

Стосовно гендерних установок, у літературі зазначається, що: «вони виступають неодмінним компонентом гендерної ідентичності особистості, що є гендерним уявленням, яке активно формується саме в дитинстві, як первинні знання, які є основою гендерної ідентичності» [45, с. 9-10].

У літературі звертається увага на те, що фізична особа як особистість, набуває гендерного досвіду завдяки сформованій поведінці на основі гендерних уявлень, які формуються під впливом певних гендерних стереотипів та цінностей що мається у сім'ї та суспільстві, а також завдяки емоційним та мотиваційним проявам особистості.

Звідси, як стверджується, шляхом здійснення вибору соціальних та сімейних ролей, засвоєння поведінки, досвіду та статевого самоусвідомлення, проявляється гендерна ідентичність фізичної особи як особистості. Таким чином, у процесі соціалізації в умовах гендерної ідентичності, у фізичної особи, під впливом наявних гендерних стереотипів, виникає відповідна гендерна статево типізована поведінка як у сім'ї так і у суспільстві.

Науковці, проводячи свої дослідження, на підставі аналізу існуючих джерел, виокремлюють основні типи гендерних установок, то-як: патріархальні та феміністичні.

Так, до патріархальних установок, науковці відносять наступні характерні особливості та підходи: «по-перше, чоловікам, у сім'ї та суспільстві, належить провідна, активна роль, а от жінкам належить підпорядковані та пасивні ролі; по-друге, переконання про те, що життєві цінності жінки та чоловіка різні: основні цінності для жінок сім'я та кохання, а основними цінностями для чоловіків є робота та самореалізація поза сім'єю; по-третє, простежується надання переваги тим сімейним стосункам, у яких главою сім'ї виступають чоловіки, які роблять основний внесок у сімейний бюджет; по-четверте, осуд поведінки жінки, у якої домінує орієнтація на самореалізацію поза межами сім'ї, на кар'єру, професійні досягнення; по-п'яте, уявлення природності патріархальної моделі суспільства зумовлену біологічними статевими відмінностями» [64].

Разом з тим, до феміністичних установок свідомості, науковці відносять наступні аспекти: «по-перше, засуджується використання статевих відмінностей у біологічному розумінні для упровадження суворо закріпленого, та, підпорядкованого становища жінок у сім'ї і у суспільстві; по-друге, несприймається існування закріплених чоловічої і жіночої ролі у сім'ї та суспільстві; по-третє, існує переконання про те, що жінка і чоловік, у сучасному суспільстві, мають, для самореалізації у різних сферах життєдіяльності, неоднакові можливості, що у свою чергу визнається несправедливим; по-четверте, для жінок професійні досягнення, просування у кар'єрі, розкриття власних можливостей і здібностей, а також прагнення до самореалізації у різних сферах суспільного життя, мають високу цінність; по-п'яте, виховання дітей, яке досягається рівною участю батька й матері у житті дитини; по-шосте, засуджується ставлення до жінок як до об'єктів сексуального пригнічення» [64].

Таким чином, кожна фізична особа, з метою самодостатності та самореалізування у різних сферах життєдіяльності, має долати стереотипи, які нав'язуються цій фізичній особі з народження, що у майбутньому заважає усебічному розвитку її особистості, так-як, із самого початку, здійснюється

обмеження у виборі виду занять, у залежності від наявних суспільних думок, конкретне поділення професій на суто чоловічі і суто жіночі, тощо.

Стосовно гендерного виховання у науковій літературі зазначається, що: «під гендерним вихованням слід розуміти цілеспрямовані, організовані, а також і керовані процеси формування соціокультурних механізмів конструювання ролей на чоловічі та жіночі, поводження, діяльності і психологічних характеристик особистості, які запропоновані суспільством своїм громадянам з урахуванням та залежно від їхньої біологічної статі» [95].

Повертаючись ближче до теми нашого дослідження, звертається увага, у сфері дотримання гендерної рівності у сімейних відносинах також існує багато наукових досліджень. Так, Т. М. Краснопольська за результатами досліджень, які вона проводила аналізуючи гендерну рівність у сімейних правовідносинах з урахуванням європейського досвіду та встановлення теоретичної сутності і місця гендерної проблематики в сімейній політиці України, зазначає, що: «гендерна рівність виступає багатовимірною концепцією, що охоплює усі сфери життєдіяльності. Для досягнення більшої рівності між жінкою і чоловіком вимагаються зміни на багатьох рівнях, включаючи зміни у ставленні та стосунках, в інститутах і правових структурах, застосування гендерного мейнстримінгу, який орієнтований на розширення можливостей усіх фізичних осіб обох статей» [69].

Разом з тим, окремі науковці зазначають, що: «в Україні існує розвинена система нормативно-правових актів, які регулюють сімейні відносини, однак, вони майже не торкаються питань гендерної рівності у сім'ї; українське законодавство вважається гендерно нейтральним, так-як не містить дискримінаційних положень стосовно жінок чи чоловіків, не встановлює істотних відмінностей у їх правовому статусі; значна частина законодавства не сприяє усуненню гендерної нерівності та вирівнюванню правового становища жінок і чоловіків у сфері сімейних відносин; наразі гендерна структура перебуває у стані потрясіння під впливом бойових військових дій, тимчасової окупації окремих українських територій, що несе

нові виклики сімейним правовідносинам, спонукає до внутрішньої перебудови гендерних стосунків та пошуку шляхів вирішення повсякденних проблем; узабезпечення гендерної рівності у національній правовій системі має відповідати європейським правовим стандартам, що зумовлено процесом вступу України до Європейського Союзу» [163].

Водночас В. В. Сичова, здійснюючи теоретичні осмислення сутності і місця у сімейній політиці України гендерної проблематики, звертає увагу на те, що: «гендерна проблематика є складовою сімейної політики в Україні» [171].

Крім того, Н. Д. Главацька за результатами дослідження стосовно питань трансформації гендерних ролей у сім'ї, окреслює одночасно питання сім'ї і сімейних відносин, при цьому здійснює аналіз того, як відбувається у сім'ї розподіл ролей і функцій, і як встановлена влада на рівні подружніх стосунків, при цьому робить наступні висновки: «зміст поняття сімейного лідерства, що пов'язано із здійсненням керуючих функцій відіграє у сім'ї важливу роль, зокрема це проявляється у наступному: спільне керівництво сімейними справами, прийняття відповідальних рішень, регулювання внутрішньо сімейних відносин, вибір методів виховання дітей, розподілення сімейного бюджету, тощо, при цьому існують типи сімей, такі як: егалітарна та традиційна. Водночас зазначається, що у егалітарних сім'ях найменше конфліктів, так як таким сім'ям властива взаємозаміна подружжя у домашніх справах. У свою чергу, у традиційних сім'ях простежується найбільша конфліктність, так як у таких сім'ях, усі домашні обов'язки розподіляються на жіночі та чоловічі» [16].

Аналогічну позицію стосовно визначення типів сім'ї за розподілом гендерних ролей, виказують й О. І. Сафончик [169], О. В. Шевчишена [219], та інші науковці та дослідники у сфері сімейного права.

У сучасності, сім'я у традиційному розумінні поступово зазнає змін, так-як виникають нові сімейні відносини, зокрема спостерігається різні типи сімейної взаємодії. Так, як зазначається у науковій літературі: «між

патріархальною та егалітарною сім'ями існують велика кількість проміжних, транзитних моделей, кожна з яких, за структурою є складною, включає несподівані, так звані мутації, а також переплетіння типових норм традиційної і сучасної моделі сімейного життя, при цьому, на відміну від так званої традиційної сім'ї, що побудовується за принципами підпорядкування голові сім'ї, традиційно чоловікові, субординації і ієрархії сімейних відносин, у свою чергу сучасна егалітарна сім'я організовується за принципами рівності, взаємоповаги кожного з членів сім'ї, та гнучкості розподілу між останніми сімейних обов'язків, залежно від їхніх особистих прихильностей та можливостей, стану здоров'я, професійних навантажень та наявності вільного часу, тощо» [169].

Як вже зверталась увага вище, у свої дослідженнях професор О. І. Сафончик торкається питань егалітарної сім'ї. Остання зазначає, що: «відповідна трансформація у сім'ї у частині подружніх відносин, тобто відносин між чоловіком і дружиною, слід вважати неоднозначною та такою, яка має прогресивні та регресивні моменти» [169]. Разом із тим, О. І. Сафончик висвітлено окремі питання проведення гендерної експертизи сімейного законодавства України, у відповідності до чого, передбачається здійснення аналізу правових норм, якими визначено, що: «відносини рівних у правах суб'єктів подружніх стосунків, зокрема дружина та чоловіка, визначає, що сімейним законодавством України гарантується дотримання гендерної рівності, і водночас усуває гендерну дискримінацію між подружжям» [169].

Водночас, у науковій літературі доводиться, що: «гендерна рівність позначає те, що жінка і чоловік повинні мати однакові можливості, права і обов'язки, а отже це означає те, що жінка і чоловік повинні мати рівні повноваження і можливості для здобуття певної освіти, а так само те, що жінки на рівні із чоловіками повинні нести рівну відповідальність за свій дім та спільних дітей» [100].

З наведеного, а також з наукових думок більшості науковців, вбачається, що у сучасності, на шляху до забезпечення гендерної рівності в

Україні, здійснено певне та дієве просування, однак, при цьому залишається велика кількість необхідних кроків на поліпшення у сфері дотримання гендерної рівності в Україні, таких як наприклад, врегулювання питань щодо співрозмірного та справедливого грошового забезпечення жінок та чоловіків, які мають однаковий досвід, освіту та службові обов'язки, бо подекуди, такої рівності та справедливості щодо співрозмірного та справедливого грошового забезпечення жінок та чоловіків, не дотримуються, і на окремих підприємствах й досі велика кількість жінок, отримують нижчу заробітну плату на відміну від чоловіків, які мають той самий досвід, службові обов'язки та освіту.

Окремі науковці, проводячи дослідження щодо дотримання гендерної рівності у сімейних відносинах та розподілу сімейних гендерних ролей між подружжям, звертають увагу на те, що: «сьогодні саме життя визначає гнучкість розподілу ролей у сім'ї та у суспільстві. Зі зміною ролі жінки у суспільстві жінка узяла на себе такі обов'язки, які завжди виконував чоловік, що позначилося і на сімейних стосунках, так-як жінка змушена працювати, щоб прогодувати сім'ю, і до того ж вона, як і раніше, не звільняється від колишніх домашніх обов'язків. Водночас, економічна активність дала жінці більше влади, ніж традиційно, а отже зросла роль жінки у прийнятті рішень, зокрема щодо визначення майбутнього дітей, розподілу домашніх обов'язків, ресурсів та організації дозвілля» [100].

Таким чином, зважаючи на викладене вище, можна дійти висновків про те, що в сучасній Україні закладено позитивні тенденції дотримання гендерної рівності, у тому числі у сімейних правовідносинах. Україна давно вже належить до країн, де стимулюється і схвалюється дотримання гендерної рівності та її нормативно-правового регулювання. Також, в Україні погляди на сімейні та цивільні правовідносини є менш патріархальними а ніж у окремих зарубіжних країнах. Розвиток та становлення гендерної рівності у суспільних, цивільних та сімейних відносинах в Україні виступає носієм демократичного гендерного світогляду, а також направлено на захист від

гендерної дискримінації як у соціальних, цивільних, політичних, трудових, так і у сімейних правовідносинах, що гарантується Конституцією України та іншими законодавчими актами.

1.2. Становлення та розвиток законодавства щодо правового забезпечення гендерної рівності в сімейних відносинах в Україні

З'ясування історичного розвитку визначення поняття «гендер», «гендерна рівність», у тому числі й нормативно-правового регулювання гендерної рівності у сімейних відносинах в Україні, направлено на з'ясування нерозривного зв'язку зазначених понять з прогресивними тенденціями сучасного світового розвитку.

Розвиток нормативно-правового регулювання та законодавчого забезпечення гендерної рівності, як у сімейних, так і у цивільних правовідносинах, пов'язаний з конструкцією соціального та культурного розвитку у різні історичні періоди, формування поведінки та культури, психологічної та зовнішньо-статевої відмінності між чоловіками та жінками.

У науковій літературі є велика кількість визначень поняття «гендер», яка зумовлена міждисциплінарним характером гендерних досліджень, однак, більшість з них акцентує увагу на соціальній природі визначення цього поняття. Так, окремі дослідники пропонують визначати поняття гендер, у якості: «соціокультурної, символічної конструкції статі, яка покликана визначити конкретні асоціативні зв'язки, а також забезпечити повноцінну комунікацію, і, підтримувати соціальний порядок» [218]. Інші дослідники зазначають, що: «гендер слід визначати у якості комплексу соціокультурних характеристик, які охоплюють усі сфери діяльності людини; самостійної, не зумовленої біологічною статтю, конструйованою культурою та суспільством характеристикою людини, тобто щось, чого люди не мають як даність, а демонструють, взаємодіючи з різними людьми у різноманітних інституціональних ситуаціях, тощо» [181].

Слід звернути увагу на термінологічне визначення поняття «гендер», яке закріплено у положеннях статті 3 Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», згідно до чого: «гендером вважається соціально закріплені роль, поведінка, певна діяльність та характерні ознаки, які певним суспільством вважається належними для жінок і чоловіків» [59; 136]. Разом з тим, акцентується увага на тому, що принципом гендерної рівності є, зокрема, дотримання рівності людей у їхніх правах.

В українському законодавстві, використовуються терміни «гендер» та «гендерна рівність», однак, нормативного визначення цих термінів, на разі не має.

Нормативно-правове регулювання гендерної рівності пройшло тривалий шлях. Гендерна рівність у цивільних та сімейних правовідносинах виступає метою, яка визнана урядами та міжнародними організаціями. Вона закріплена у міжнародних угодах та зобов'язаннях і насамперед у Пекінській декларації та Платформі дій, де визначено проблемні галузі реального становища жінок усіх країн, а також позначені загальні політичні, соціальні та економічні стратегії зміни ситуації на краще, сформульовані як напрямки поступального розвитку в різних країнах [98]. В даний час ведуться численні дискусії та дослідження про те, що означає поняття гендерної рівності, і як її досягти.

Так, дослідження розвитку законодавчого регулювання гендерної рівності слід починати з прийняття Загальної декларації прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, яка виявилась одним з головних міжнародних документів щодо рівних прав будь-якої людини [37].

У 1950 році була прийнята Конвенція «Про захист прав людини і основоположних свобод» (Європейська конвенція з прав людини) [54]. У зазначеній конвенції, у положеннях статті 14 акцентується увага на забороні дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознаками статі. Україною було ратифіковано зазначену Конвенцію у 1997 році.

Надалі, якщо звертатись до історичних джерел у сфері розвитку нормативно-правового регулювання гендерної рівності, слід зазначити наступний міжнародний документ, норми якого направлені за дотримання гендерної рівності та права жінок, такий як Конвенція «Про політичні права жінок», яка була прийнята та підписана у 1952 році [53].

В подальшому, для досягнення мети та цілей гендерної рівності у 1961 році була підписана Європейська соціальна хартія (ETS № 35), яку було підписано Україною у 1996 році. Зазначеною хартією гарантовано: «для кожної людини та фізичної особи, без дискримінації за будь-якими ознаками статі, здійснення їхніх соціальних та економічних прав» [34]. Водночас Європейська соціальна хартія закріпила: «визначені правові стандарти, зокрема: право для кожного, незалежно від ознак статі, на справедливі умови праці; право кожного, незалежно від ознак статі на безпечні і здорові умови указаної праці; право кожного, незалежно від ознак статі, на винагороду справедливую для кожного; право на захист працюючих жінок; право кожного, незалежно від ознак статі, на охорону та захист здоров'я; право кожного, незалежно від ознак статі, на належне соціальне забезпечення; право кожного, незалежно від ознак статі, на належну медичну і соціальну допомогу; право кожного, незалежно від ознак статі, на користування наявними службами соціального захисту та підтримки; право на захист, як економічний так і соціальний кожної жінки та дітей, тощо» [34].

Принагідно звернути також увагу, враховуючи сьогоденні реалії, зокрема дії воєнного стану по всій території України, у зв'язку із повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року на територію України військових формувань РФ, на те, що важливим міжнародним документом, на нашу думку, для України є Декларація ООН «Про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів» 1974 року [27]. Україна підписала зазначену декларацію та ратифікувала її у тому ж році, ще перебуваючи у складі Радянського союзу як УРСР.

Надалі, на Генеральній Асамблеї ООН (ГА ООН) у 1979 році була підписана Конвенція «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». У 1980 році зазначена Конвенція була підписана та, згодом, у грудні того ж року ратифікована Україною.

В подальшому, у 1981 році було ухвалено (CEDAW) – міжнародний білль про права для жінок [52]. У Пекінській декларації, прийнятій на четвертій Всесвітній конференцією з становища жінок (Пекін, 4-15 вересня 1995 року) підкреслена відданість світової спільноти (пункт 8): «Рівноправність і вроджена людська гідність жінок і чоловіків та інші цілі та принципи, впроваджені у міжнародних документах у галузі прав людини, зокрема у Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» та Конвенції ООН «Про права дитини», а також у Декларації про викорінення насильства щодо жінок та Декларації про право на розвиток» [98].

Особливість просування цих документів полягала в тому, що у процесі підготовки їх текстів брали участь не лише спеціальні підрозділи ООН, держави-члени ООН, а й представники інших неурядових організацій, які мають різні погляди та відстоюють різні позиції [76]. Але завдяки процедурі прийняття таких документів – лише на основі досягнутої в ході обговорення угоди щодо формулювання окремих положень, вдавалося у результаті досягти загального бачення.

Вказані вище міжнародні нормативно-правові документи стали частиною законодавства України, що закріплено у статті 9 Конституції України, як чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

З цього приводу виказав своє бачення А. С. Кривошилова, з яким ми погоджуємося, зокрема: «Україна ратифікувавши зазначені міжнародні документи, якими закріплено забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків, тобто гендерної рівності, що направлено на недопущення гендерної нерівності у виді дискримінації за ознакою статі, зробила перші

головні кроки до вивчення та використання досвіду європейських країн у частині дієвого захисту від дискримінації та дотримання гендерної рівності» [70].

У незалежній Україні, після розпаду Радянського союзу, на законодавчому, зокрема у Конституції України було закріплено, що: «кожен з громадян України має рівні конституційні права і свободи, кожен з громадян рівний перед законом; також, ні в кого, за ознаками расової приналежності, релігійних і політичних переконань, за кольором шкіри, за ознаками статі, етнічного або соціального походження, за майновим станом, місцем проживання, а також за мовними чи іншими ознаками, не може бути обмежень чи привілеїв» [61]. Вказане, фактично, було одним з перших кроків саме незалежної України на шляху нормативно-правового врегулювання гендерної рівності. Після цього, як вже зазначалось, у 1996 та 1997 роках Україною було підписано та ратифіковано Європейську соціальну хартію та Європейську конвенцію з прав людини.

Через деякий час, у 2000 році на 23-й спеціальній сесії ГА ООН було надано оцінку ходу здійснення Пекінської декларації та Платформи дій, прийнятих у 1995 році, та прийнято нову декларацію: «Жінки у 2000 році: рівність між чоловіками та жінками, розвиток і мир у ХХІ столітті» [17], а також позначені подальші дії та ініціативи. У вступі до цього документа наголошено, що: «Гендерна рівність є спільним баченням соціальної справедливості та прав людини. Відповідальність лежить на кожному, і кожен повинен діяти в цьому напрямі, проте особливо це стосується урядів як основних уповноважених суб'єктів, які повинні використовувати всі можливості на національному, регіональному та глобальному рівнях і дати новий поштовх діяльності для досягнення гендерної рівності, розширення прав та можливостей жінок та дотримання прав людини щодо жінок та дівчат» [17]. Іншими словами, саме держави та їхні уряди є ключовими акторами у вирішенні цих проблем.

У 2000 році в Україні було проведено Міжнародну науково-практичну конференцію з питань рівності жінок і чоловіків в Україні, під час якої: «було обговорені правові аспекти розвитку та дотримання гендерної рівності в Україні, у рамках системи заходів здійснення гендерної експертизи українського законодавства» [154].

Так, було звернуто увагу на те, що: «Україна прийнявши Декларацію про державний суверенітет, у частині третій розділу X, проголосила, що нею визнаються пріоритети загально визнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішнього державного права» [26; 154].

Крім того, на конституційному рівні (стаття 9 Конституції України) передбачено, що: «міжнародні договори, які чинні на теперішній час, а також на обов'язковість яких Верховною Радою України надано згоду, виступають частиною законодавства України. При цьому, зазначено, що укладення міжнародних договорів, у супереч Конституції України, можливо лише у випадку відповідного внесення певних змін до Конституції України» [61].

В подальшому, статус міжнародних угод було більш детально визначено у положеннях статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [129]. Зазначеною статтею також визначено: «у разі встановлення міжнародними договорами України, які набрали чинності в установленому порядку, інших правил, а ніж ті, які передбачались у певному законодавчому акті України, то у такому випадку будуть застосовуватися правила указаних міжнародних договорів» [61].

Враховуючи викладене вбачається, що: «норми висвітленні у чинних міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких була надана Верховною Радою України, виступають частиною національного законодавства, а отже у порівняно з іншими законодавчими актами України, матимуть більшу юридичну силу» [208]. Указаний принцип підтверджено положеннями статті 27 Віденської конвенції «Про право міжнародних договорів», до якої Україна приєдналася у квітні 1986 року: «країна учасник міжнародного договору, або Конвенції, не може здійснювати посилання на

положення свого внутрішнього права у якості виправдання стосовно невиконання нею умов міжнародного договору» [10; 132].

В подальшому на міжнародному рівні, продовжували вживати заходів щодо прийняття окремих нормативних актів, направлених на врегулювання питань щодо недопущення дискримінації, дотримання прав людини, то-як політичні, соціальні, громадянські, цивільні, тощо, у тому числі щодо дотримання та захисту прав різних верст людей, у тому числі й щодо дотримання гендерної рівності та недопущення дискримінації за ознаками статі.

Отже, доцільно зазначити, що: «основні принципи недискримінації та рівності викладаються у кожному з міжнародних договорів, иа направлені на ефективний захист прав людини від порушень, спеціальний захист особливо уразливих груп осіб, і, ставлення до людини, як до проінформованого та активного учасника суспільного життя держави, а не як до пасивного суб'єкта рішення влади, при цьому усі договори, які ґрунтуються на указаних загальновизнаних принципах, виступають взаємозалежними та взаємопов'язаними, а отже такими, які посилюють один одного, унаслідок чого, жодне право не може реалізовуватись у повній мірі ізолювано, а також залежати від реалізації інших прав» [208].

Водночас, наведені вище договори, як вже зверталась увага: «забороняють дискримінацію за ознакою статі, тобто гендерною ознакою, при цьому у якості прикладу можна навести положення Міжнародного пакту «Про громадянські і політичні права», Міжнародного пакту «Про економічні, соціальні й культурні права», якими гарантуються рівні права для чоловіків і жінок, тощо» [208].

Незалежна Україна, після ратифікації окремих міжнародних договорів, Декларацій та Конвенцій, з метою подальшого нормативно-правового врегулювання питань гендерної рівності, після прийняття Конституції України, прийняла ряд й інших законодавчих актів. Зокрема прийнявши Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і

чоловіків», наша держава поставила на меті: «досягнення, в усіх сферах життєдіяльності, паритетного стану чоловіків і жінок, шляхом правового узабезпечення для останніх рівних прав та можливостей, з одночасною ліквідацією дискримінації за ознакою статі, а також шляхом застосування тимчасових спеціальних заходів, спрямованих зокрема на усунення дисбалансу між можливостями чоловіків і жінок відносно реалізації ними рівних права, наданих Конституцією України і відповідними законодавчими актами України» [118]. Положеннями статті 1 вказаного Законодавчого акту було визначено термінологічне поняття «гендерної рівності», визначення якого вже наводилось вище.

В подальшому, у 2006 році, було прийнято Конвенцію ООН «Про права осіб з інвалідністю», яку Україна ратифікувала у 2009 році. Основними принципами у вказаній Конвенції було визначено: «проявлення поваги до достоїнства людини, до особистої самостійності людини, у частині свободи на власний вибір, і щодо особистої незалежності; недопущення дискримінації; повне та ефективне залучення до суспільства; проявлення поваги до особливостей кожної з осіб із інвалідністю з одночасним їх прийняттям у якості компонентів людської різноманітності та частини людства; дотримання рівності можливостей кожного; дотримання доступності; дотримання рівності жінок і чоловіків; проявлення поваги до здібностей дітей із інвалідністю, які розвиваються; проявлення поваги до прав дітей з інвалідністю зберігати свою індивідуальність» [63]. Водночас, зазначена Конвенція положеннями статті 6 визнала, що: «за багатьма ознаками, піддаються дискримінації жінки з інвалідністю, а отже держави учасниці повинні вирішити зазначену проблему, шляхом узяття на себе зобов'язань узабезпечити, а також заохотити повну реалізацію усіх прав людини та основоположних свобод для усіх без винятку осіб, з одночасними недопущенням дискримінації» [57; 135].

Надалі, у Стамбулі була прийнята та підписана у 2011 році Конвенція Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому

насилюству та боротьбу із цими явищами» (Стамбульська Конвенція), яку у тому ж році підписала Україна та ратифікувала її у 2022 році [136].

Звертається увага, що на регіональному рівні існують важливі інструменти захисту прав людини, на засадах принципів гендерної рівності та недискримінації. Стосовно вказаного, основним документом Ради Європи, який стосується дотримання прав людини, виступає Конвенція «Про захист прав людини і основних свобод» (Європейська конвенція з прав людини, далі – ЄКПЛ), положеннями якої врегульовано, за деякими винятками, громадянські і політичні права.

Принагідно, Європейська конвенція з прав людини доповнювалась протоколами, у яких передбачено додаткові права та заходи проведення реформ механізму реалізації Конвенції. Також, зазначена Європейська конвенція з прав людини містить положення, якими заборонено будь-яка дискримінація пов'язана із реалізацією визнаних у положеннях Конвенції прав (стаття 14). Водночас, положення протоколу № 12 до Європейської конвенції з прав людини, містять: «загальну заборону дискримінації за будь-якою ознакою, то як за ознаками статті і народження, за ознаками кольору шкіри та національної чи соціальної приналежності, за ознаками релігійних або політичних переконань, за ознаками мови, а також за ознаками майнового стану, та, за іншими ознаками, які вважатимуться дискримінацією, тим самим скасовуючи обмеження, встановлені статтею 14 Конвенції» [204].

Слід звернути увагу на те, що хоча Європейська конвенція з прав людини, у гендерному сенсі, виступає нейтральним документом, у ході тлумачення положень Конвенції як динамічного інструменту, у Європейській конвенції з прав людини міститься вироблена судова практика щодо вирішення питань прав жінок стосовно: недопущення вчинення насильства щодо жінок, то як домашнє, сексуальне, торгівля жінками, тощо; порушення репродуктивних прав, то як вжиття заходів до абортів, стерилізації, медичної технологічної репродукції, тощо; вчинення дискримінації за ознакою статі.

Аналогом Європейської конвенції з прав людини виступає Європейська соціальна хартія [40], однак лише дотримання рівності у галузі економічних і соціальних прав.

Зазначена вище Хартія виступає гарантом, тобто своїми положеннями гарантує: «для кожного, використовувати свої права у сфері забезпечення належним місцем проживання, тобто житлом, права на належну охорону здоров'я, право на отримання належної освіти, право на реалізацію правового і соціального захисту, право на зайнятість, право на вільне пересування без будь-якої дискримінації, у тому числі за ознаками статі, тощо» [80]. У 1996 році, указана Хартія була переглянута, за результатами чого до положень Хартії було включено доповнення, зокрема: «нові, та особливо важливі права для жінок, то як права на захист від сексуального домагання на робочому місці, права на рівні можливості та рівне ставлення для працівниць із сімейними обов'язками, тощо» [80]. При цьому, Європейський комітет з соціальних прав, здійснює контроль за відповідністю національного права, передбаченим Хартією зобов'язанням, шляхом застосування взаємодоповнюючих механізмів, зокрема використання системи звітності, і застосування процедури колективних скарг.

Слід також звернути увагу й на ще одну Конвенцію Ради Європи, присвячену питанню насильства по відношенню до жінок, зокрема на Конвенцію «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми» [60], яка була підписана у 2005 році та ратифікована Україною у 2010 році [137].

В подальшому, в Україні було прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми», яким визначається, зокрема: «організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, особливо у контексті гендерної рівності, включаючи створення дієвих правових механізмів, у вигляді певних законодавчих актів, а також міжнародних протоколів та договорів, якими встановлюються відповідальність за правопорушення, пов'язані із торгівлю людьми, з одночасним передбаченням покарання за указані правопорушення, направленні на захист жертв» [134]. Указані механізми можуть

доповнюватися державними політикою та стратегією, орієнтованими на попередження, захист, у тому числі й судовий захист, а також на підвищення обізнаності та підтримки потерпіли осіб. При цьому, у вказаній сфері гендерна рівність означає те, що заходи направленні на протидію торгівлі людьми повинні враховувати, що жінки подекуди схильні до більш високих ризиків, а також на те, що гендерну нерівність можуть посилювати уразливість жінок, тобто вживані заходи мають бути орієнтовані на боротьбу із дискримінацією та забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків.

Принагідно зазначити, що: «у практиці вирішенні спорів та позовів щодо порушення гендерної рівності, а також проявлення дискримінації, важливу роль відіграє судова практика, напрацьована Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), а також Комітетом ООН з прав людини, Комітетом ООН з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок, та Судом Європейського Союзу» [208].

Крім того слід звернути увагу на те, що рішення указаних судових інстанцій, для національної правової системи України, мають різне юридичне значення, і, відповідно, різний ступінь обов'язковості їх врахування при вирішенні судами України відповідних справ.

Враховуючи викладене можна констатувати, що: «рішення ЄСПЛ, мають найбільшу юридичну силу серед вказаних судових інституцій, так-як положення Конвенції ООН «Про захист прав людини і основоположних свобод», закладають основу спільних стандартів щодо дотримання прав людини, які, визнаються одним із основних, так би мовити, стовпів європейської системи цінностей поряд із демократією і верховенством права, при цьому зміст і значення приписів вказаної Конвенції, розкривається саме у практиці ЄСПЛ, що обумовлено застосуванням у європейській юриспруденції терміну «право Європейської конвенції»» [204]. Вироблена ЄСПЛ, на основі положень Європейської конвенції, прецедентна практика, усе більше набуває,

у сфері прав людини, характеру загального права тією мірою, якою вона встановлює норми, які мають цінність для більшості країн світу.

В Україні ухвалено, прогресивний у зазначеному напрямку, Закон України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини», який у статті 17 прямо закріплює те, що: «суди у якості джерел права, у своїй практиці застосовують положення Конвенції та практику ЄСПЛ» [113]. Отже, висловлений законодавцем підхід підкреслив те, що: «гарантовані Європейською конвенцією фундаментальні права людини і основні свободи, підлягають застосуванню та одночасному тлумаченню у положеннях національної правової системи з одночасним урахуванням прецедентної практики ЄСПЛ, та при цьому у широкому контексті повинні бути реалізовані у обсязі тих стандартів, які вироблені ЄСПЛ» [66].

Отже, як визначено, і як стверджують у наукових колах: «після прийняття рішення ЄСПЛ, воно стає обов'язковим для виконання державою – учасницею Конвенції. При цьому, визнання ЄСПЛ за країною-учасницею одного чи кількох порушень ЄСПЛ накладає на державу-відповідача, згідно з вимогами пункту 1 статті 46, чіткі зобов'язання стосовно усунення порушень положень Європейської конвенції: вжити дієвих заходів для запобігання нових порушень Конвенції, подібних до порушень, виявлених рішеннями ЄСПЛ і покласти край порушенню та усунути його наслідки з метою відновлення, ситуації, яка існувала до порушення» [5]. Отже, зважаючи на викладене, рішення ЄСПЛ виступають для держав-учасниць Конвенції стимулом для вжиття заходів у частині внесення відповідних змін до національного законодавства, а також до правозастосовчої практики, з метою недопущення у подальшому подібних порушень прав людини, а також з метою уникнення у майбутньому повторних звернень до ЄСПЛ з позовами стосовно держави – порушниці із аналогічних питань.

Ба більше, Верховний Суд України у постанові «Про судові рішення у цивільній справі» окремо підкреслює, що: «у кожному судовому рішенні,

зокрема у мотивувальній частині, у випадку виниклої необхідності висвітлюються посилання на положення Конвенції та рішення ЄСПЛ, які у відповідності до положень та вимог Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» виступають у якості джерела права, а отже підлягають застосуванню у справі, провадження по якій продовиться судом» [140].

Стосовно Комітету ООН «З ліквідації дискримінації щодо жіно», то указаний комітет згідно вимог статей 1, 2 Факультативного протоколу до Конвенції «Про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок», має повноваження приймати, здійснювати належний розгляд усіх індивідуальних скарг осіб стосовно порушення їхніх прав, які гарантовані указаною Конвенцією, і, при цьому, компетенцію зазначеного комітету визнала Україна [139].

Принагідно звернути увагу на те, що для України правові позиції, які висловлюються у рішеннях Комітету, носять сутто рекомендаційний характер та не мають обов'язкової юридичної сили, але при цьому, указані правові позиції враховуються судовими органами України при розгляді тих чи інших питань стосовно дотримання або порушення гендерної рівності, а отже, рішення судових органів України вважають актами «м'якого права».

Стосовно окремих рішень ЄСПЛ, то певна увага до указаних рішень все більше зростає з огляду на євроінтеграційних рух та прагнення України. Угода «Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» вказує на те, що: «серед іншого, держави учасниці зобов'язані посилити співробітництво стосовно узабезпечення для кожної особи, не залежно від статі, із дотриманням гендерної рівності, права на гудну працю, розробки сучасної політики зайнятості, забезпечення належних та безпечних умов праці, ведення соціальних діалогів, узабезпечення соціального захисту усіх верств населення, недопущення дискримінації за будь-якими ознаками» [138]. Отже,

на нашу думку: «на шляху до досягнення зазначеної мети, забезпечення гендерної рівності між чоловіками та жінками, забезпечення рівних можливостей для них у сфері економічної та суспільної діяльності, освіти та зайнятості, а також у процесі прийняття рішень» [208].

Крім того, ЄСПЛ прийняв велику низку рішень стосовно дотримання гендерної рівності та недопущення дискримінацій за ознаками статі, серед яких велика кількість рішень, які стосуються рівномірної та справедливої оплати праці для кожної особи, незалежно від їх статі. Разом із тим, ЄСПЛ у відповідь виносив рішення, які своєю чергою впливали на процеси законотворчості у зазначеній галузі. Також, саме на рівні практики ЄСПЛ первісно було визнано, що: «одним із основних принципів прав людини виступає право на однакове ставлення, при цьому підкреслюється соціальне значення указанного принципу» [138]. Водночас, ЄСПЛ окреслив рівність жінок і чоловіків у якості тотальної та абсолютної рівності. При цьому, кожна директива ЄС підлягає застосуванню з одночасним врахуванням практики її застосування, яка вироблена на рівні рішень ЄСПЛ.

Водночас звертається увага на те, що Європейський суд нагадує, що стаття 13 Конвенції прямо указує на обов'язок держав-учасниць Конвенції, закріплений у статті 1 Конвенції, стосовно захисту прав людини, насамперед і головним чином, у рамках своєї правової системи. Обсяг зобов'язань держав-учасниць з погляду положень статті 13 Конвенції різний, залежно від характеру скарги заявника; ефективність засобів правового захисту у значенні статті 13 Конвенції не залежить від визначеності сприятливого результату для заявника. Водночас засіб правового захисту, передбачений статтею 13 Конвенції, має бути ефективним на практиці, як і у законодавстві, у сенсі перешкоджання передбачуваному порушенню або збереженню стану справ, які оспоруються, або надання адекватного відшкодування за будь-яке порушення, яке вже сталося. Якщо один із засобів правового захисту окремо не задовольняє вимогам статті 13 Конвенції, сукупність засобів правового захисту, передбачених національним законодавством, може їм відповідати.

Разом із тим, держави-учасниці Конвенції можуть також запровадити лише компенсаторний засіб правового захисту, що не робить цей засіб правового захисту неефективним. Якщо в національній правовій системі доступний компенсійний засіб правового захисту, Європейський суд повинен визнати за державою широкі межі розсуду, які дозволяють йому організувати засіб правового захисту у спосіб, сумісний з його правовою системою та традиціями та відповідним рівнем життя в даній країні. Проте Європейський суд повинен переконатися, що спосіб тлумачення національного законодавства та наслідки застосованих процедур узгоджуються з принципами Конвенції, витлумаченими у світлі прецедентної практики Європейського суду.

Принагідно також звернути увагу на те, що міжнародні стандарти прав людини, які закріплено у міжнародних договорах, ратифікованих Україною, за своєю суттю є обов'язковим джерелом права, а отже беручи їх за основу здійснюється врегулювання цивільних відносин у кожній з країн, у тому числі в Україні, і, водночас, указані стандарти виступають основою вирішення справ. Так само, положення міжнародних договорів мають пріоритет перед національним законодавством у разі виникнення колізій при розгляді справ, а отже використовуються у якості додаткової аргументації правової позиції.

Разом із тим, використовуючи правовий підхід, такий як «human rights approach», відповідні положення повинні, незалежно від здійснення ратифікації конкретного документу, виступати головним орієнтиром у роботі судових і правоохоронних органів.

Звертається увага на те, що положення міжнародних договорів, направлених на захист прав людини, постійно розвиваються, що простежується у рішеннях певних інституцій, таких як Комітет ООН, ЄСПЛ, Суд справедливості Європейського Союзу, тощо. Звідси відбувається належна практика втілення положень міжнародних актів, направлена на збагачення знаннями про конкретні моделі поведінки, отримання інформації

про різноманітні практики та механізми, а також дозволяє правильно розуміти вимоги та сферу дії, і існуючі підходи до застосування практик, досвіду та положень міжнародних договорів, під час вирішення конкретних справ щодо дотримання гендерної рівності та недопущення дискримінації.

У подальшому, зокрема у 2020 році на 64-й сесії Генеральний секретар ООН було представлено об'ємну доповідь (E/CN.6/2020/3), засновану на масштабній оцінці виконаної роботи в галузі прав жінок, доповнену глобальними даними та аналізом. У подальшому, було проведено засідання у рамках 64-ї сесії з обговоренням доповіді – «Права жінок через 25 років після прийняття Пекінської декларації», в якому було показано прогрес, а також розглянуто перешкоди у сфері здійснення прав жінок з часу прийняття Пекінської декларації та Платформи дій.

З метою подальшого врегулювання дотримання гендерної рівності, в Україні продовжується вжиття заходів щодо нормативно правового розвитку у цьому напрямку.

Так, починаючи з 2020 року, було прийнято наступні нормативні акти: постанова Кабінету Міністрів України 9 жовтня 2020 року № 930 «Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [29], розпорядження Кабінету Міністрів України 16 вересня 2020 року № 1128-р «Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності» [142], розпорядження Кабінету Міністрів України 26 жовтня 2020 року № 1578-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року» [123], розпорядження Кабінету Міністрів України 16 грудня 2020 року № 154-р «Про затвердження плану заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності» [124], розпорядження Кабінету Міністрів України 12 серпня 2022 року № 752-р «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки» [141], і

авжеж, як зверталась вище увага, у 2022 році було ратифіковано Конвенцію Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» [136].

Зауважемо, що: «у оновленому Гендерному профілі України висвітлено загальний опис ситуації стосовно питань гендерної рівності в Україні станом на липень 2023 року, де, на шляху до гендерної рівності, узагальнені досягнення і перепони, а також ті гендерні дисбаланси, які існують й досі. Водночас, проведено аналіз їхніх першопричин, та, запропоновані рекомендації стосовно їх усунення. Означений документ виступає у якості оновленої версії гендерного профілю країни, який було розроблено у 2021 році, а також має аналогічну базову структуру» [208].

У той час як Україна у просуванні принципів гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок досягла значного прогресу, повномасштабне вторгнення РФ на територію України повністю змінило ситуацію у вказаній сфері. У цілому, протягом 2022-2023 років, майже не було відступів від курсу узабезпечення гендерної рівності. А отже, не зважаючи на сьогоденні ускладнення та поклики, гендерна рівність залишається одним із основних пріоритетів уряду України. Утім, військові дії привнесли численні труднощі, які поглибили вже наявну гендерну нерівність в українському суспільстві, зокрема, це стосується підвищення рівня гендерно зумовленого насилля та погіршення доступу різних груп жінок до необхідних послуг.

Тому надзвичайно важливо розширити підтримку уряду і суспільства для узабезпечення сталості гендерних перетворень, рівного залучення жінок і чоловіків до процесів післявоєнного відновлення та розвитку України, та відповідного отримання переваг від них.

Принагідно, права людини, які всесвітньо визнані передбачають те, що: «фізичні особи обох статей мають однакові права, при цьому, на жаль до окремих фізичних осіб жіночої статі часто застосовується погане поводження» [44].

Тому ООН й розробила Конвенцію «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» [127], положення якої покликані: «здійснювати учсі заходи захисту прав жінок, та вживати заходів щодо ліквідації усіх форми дискримінації стосовно осіб жіночої статі». Майже усі країни, що входять до складу ООН, підписали цю Конвенцію, а це означає, що ці країни узяли на себе зобов'язання зробити усе можливе для припинення та недопущення дискримінації стосовно жінок.

Як вже зазначалось вище, основною метою Конвенції виступає те, що: «держави-учасниці ООН повинні постійно працювати та уживати заходів стосовно належного та дієвого забезпечення гендерної рівності; вживати заходів щодо досягнення гендерної рівності, які полягають у забезпеченні для жінок використання ними свого права на освіту, на працю, на прийняття рішень стосовно особистого життя, та, самостійно вирішувати питання щодо укладення шлюбу та створення сім'ї; вживати заходів щодо недопущення насильства з боку чоловіків або інших членів сім'ї до жінок; уживати заходів щодо забезпечення жінкам права розпоряджатися своїм власним життям» [48].

Отже, з прийняттям Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», частиною міжнародного права у галузі дотримання прав людини стало забезпечення гендерної рівності, у відповідності до Загальної декларації прав людини. У вказаному документі, який справедливо вважається знаковим в історії прав людини, зазначається, що: «усі люди, незалежно від їх статі та статусу, народжуються вільними та рівними у своїх правах і гідності, при цьому кожна людина, незалежно від її статі та статусу, повинна мати усі права і свободи, визначені та закріпленні у Декларації» [37].

У сучасності, у суспільстві та сім'ї простежується так би мовити фінансова залежність жінок від чоловіків, що особливо простежується у такі періоди як перебування жінок у декретній відпустці по вагітності. У вказаних випадка, на чоловіків повністю покладається належне фінансове

забезпечення сім'ї, дружини та дітей, при цьому жінки вживають заходів стосовно ведення побуту і виховання дітей. Висвітлене вказує на наявність певних гендерних стереотипів.

Категорія гендер може бути використана як вектор при аналізі соціальної стратифікації, національного виховання, балансу інтересів чоловіків і жінок. Під гендером маються на увазі такі змодельовані ролі та соціально освоєні моделі поведінки та очікувань, які пов'язуються з уявленнями про жінок та чоловіків. Жінки та чоловіки різняться за біологічним розумінням, при цьому, усі культури, зазначені внутрішньо властиві біологічні відмінності, інтерпретують та перетворюють у низку соціальних очікувань стосовно моделі поведінки і діяльності, то як зазначають кожній фізичній особі у залежності від статі які вони мають права та повноваження.

Так, для сучасних чоловіків притаманні такі індивідуальні та соціально-психологічні особливості, якими вони не відрізнялися ще кілька років тому. До них можна віднести деяке зниження вольової активності; зниження почуття відповідальності за виховання трудових навичок у дітей та за їх професійне (трудове) визначення; відносне зниження витрат вільного часу на дітей; підвищення рівня невротизму (чоловіки стали більш дратівливими, рефлексивними, імпульсивними і пихатими); посилення інтересу до своєї зовнішності: одягу, зачіски; підвищення у чоловіків частки розважальних видів дозвілля на шкоду самоосвіті та заняттям з дітьми.

Намагаючись виконувати в сім'ї функціональні обов'язки обох батьків, мати зазвичай прагне дотримуватися своєї поведінки відповідно до тих соціально-психологічних ролей, які зазвичай розділені між чоловіком і жінкою. Тому, жінка часто, керуючись перекрученим уявленням про рольову поведінку справжнього чоловіка у сім'ї, який стає негнучким, надмірно принциповим, авторитарним та владолюбним, не схильним до компромісів, та приймає на себе одноосібну відповідальність за дитину. У результаті

указаного «рольового заміщення» жінка втрачає ті споконвічно жіночі риси, які асоціюються із добротою, співчуттям та емоційною чуйністю.

У зв'язку з цими тенденціями з'являється термін «гендерна рівність», пов'язаний з умовами рівності перед законом, до рівності можливостей та рівних можливостей висловлювати свою думку. Рівність передбачає, що жінки та чоловіки вільні обирати різні або подібні ролі та різні або подібні кінцеві результати відповідно до своїх переваг і цілей. Водночас орієнтація чоловіків та жінок на економічну незалежність, кар'єру та успіх стає все більш масовою. Це посилює гендерний дисбаланс в уявленнях, не дозволяючи людям пом'якшувати конфлікти між переконаннями, культурними нормами, стереотипами мужності та жіночності та індивідуальним досвідом.

В Україні, у ході реформування сімейного та цивільного законодавства, положеннями статті 141 СК України визначається, що: «батьки дитини мають рівні права і обов'язки стосовно дитини, незалежно від того, чи перебувають вони у шлюбі або ні, і відповідно, кожен з батьків, як жінка так і чоловік набувають однакові обов'язки стосовно належного догляду, утримання та вихованні і розвитку дитини» [175]. Таким чином, вказані вище гендерні стереотипи в Україні на сьогодні зламані.

Водночас, загалом чинне сімейне законодавство України взагалі та СК України зокрема, відповідає принципам, на яких будується гендерна рівність прав та обов'язків у сім'ї та суспільстві учасників сімейних правовідносин, однак деякі його положення є суперечливими з погляду забезпечення принципу гендерної рівності.

Разом із тим, положення КЗпП України були доповнені статтею 77-3 і одночасно зазнали змін у статті 179. Цікавим виступають норми про те, що: «за бажанням будь кого з батьків дитини, одному із них може бути надана відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; при цьому акцентується також увага, що якщо дитина має нагальну потребу у домашньому догляді, один з батьків у обов'язковому порядку отримує

відпустка без збереження грошового забезпечення за місцем праці, протягом визначеного у відповідному медичному висновку строку, однак не більше ніж до досягнення шестирічного віку дитиною» [51].

У сучасному світі, у великій кількості країн, широко втілюється у життя гендерна рівність та її принципи.

В Україні законодавчо закріплено забезпечення рівних прав і можливостей для представників обох статей, тобто для жінок і чоловіків, а отже забезпечення гендерної рівності в Україні відповідає основним європейським нормам.

Таким чином: «незважаючи на те, що Україна визнала обов'язковими базові міжнародні документи у сфері забезпечення гендерної рівності, закріпила принципи недискримінації за ознаками статі у Конституції України, прийняла спеціальний законодавчий акт щодо забезпечення рівних прав і можливостей фізичних осіб обох статей, створила відповідні інституційні гарантії у сфері гендерної рівності, все ж таки проблема дотримання гендерної рівності на сьогодні залишається, що погіршується ще й тим фактом та обставинами, які відбуваються у в Україні починаючи з 2014 року, та особливо з 2022 року, тобто введення воєнного стану у зв'язку із активними та повномасштабними бойовими діями РФ на території України» [164; 215].

Отже, позначимо головну особливість гендерної політики в ЄС: вона формувалася паралельно до процесів європейської інтеграції, що дозволяло постійно аналізувати застосування правових норм, спрямованих на досягнення рівності статей у всіх сферах діяльності, на практиці в умовах функціонування різних політичних систем держав-членів ЄС. Зазначимо, що кожен учасник ЄС має унікальний досвід формування гендерної політики у зв'язку з різними чинниками (історичний досвід, традиції, соціальна структура, політичні звичаї, правові норми). Однак для всіх європейських країн об'єднуючою ідеєю залишається відношення до дискримінації жінок як однієї з найважливіших проблем сучасного світу. Наголошується на

особливому відношенні ЄС до гендерного питання, а також його прагнення до скорочення всіх форм дискримінації (у тому числі за статевою ознакою).

Важливо звернути увагу на те, що діяльність Європейського Союзу спрямована на вдосконалення конституційно-правової системи з метою досягнення гендерної рівноваги. В даний час для ЄС характерна тенденція до розширення гендерної повістки, що передбачає роботу з подолання дискримінації жінок не лише в європейських рамках, а й у всьому світі. ЄС також прагне розширити коло суб'єктів гендерного права за допомогою включення до нього наступних соціальних груп: дівчатка та дівчата (що не досягли повноліття).

Таким чином, у першому десятилітті XXI століття в ЄС, за допомогою досягнення рівноправності за статтю, запроваджується механізм забезпечення гендерної рівності, який включає різні інституційні одиниці, що займаються указаною проблематикою, і правові механізми, направлені на втілення у стратегіях, конвенціях та інших документах, забезпечення постійної роботи над подоланням гендерної дискримінації. Однак в умовах нових економічних та міграційних викликів країни-члени ЄС не готові виступати єдиним фронтом загальноєвропейської гендерної політики.

Разом із тим, з метою забезпечення такого стратегічного напрямку, як гарантування рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, в тому числі в сімейних правовідносинах, запропоновано вжити заходів для вирішення проблем в сфері гендерної рівності.

Основними проблемами є: 1) нерівність економічних можливостей жінок і чоловіків, розподілу сімейних обов'язків; 2) не завжди однакові можливості в сфері оплати праці та участі у політичному житті; 3) наявність гендерних стереотипів у суспільстві; 4) глобальні виклики суспільства (наприклад, воєнний стан тощо).

У зв'язку з цим пропонується на державному та місцевому рівнях прийняти комплексні цільові програми забезпечення гендерної рівності із врахуванням правових, організаційних, економічних, кадрових, ідеологічних,

освітніх аспектів тощо, а також вжити відповідних заходів щодо формування належного рівня правової свідомості, правового виховання, підвищення рівня правової культури в зазначеній сфері.

1.3. Поняття гендерної рівності в сімейних відносинах та її правове забезпечення

Цивільне право виступає однією з найбільших, базових правових галузей будь-якої розвиненої правової системи. Більшістю вчених, проведенням науковим аналізом та дослідженням, звертається увага на те, що: «починаючи з стародавнього римського права набув свого значення термін цивільне право (*ius civile*), під яким розумілося право жителів Риму як держави-міста (*civitas*), тобто право римських громадян – квіритів. У подальшому, в процесі рецепції (запозичення) римського приватного права європейським правом, указане поняття було перенесено до сучасної юридичної термінології (*civil law*), а тому його називають цивільним правом, чи цивілістикою» [191].

Оскільки спочатку норми цивільного права врегульовували приватні майнові відносини, а пізніше і відносини немайнового характеру фізичних осіб, у зв'язку із чим, цивільне право часто називається приватним правом. У літературі зазначається, що: «фізичні особи як суб'єкти цивільно-правових відносин, керуються своїми приватними інтересами, при цьому завданням держави є вжиття заходів щодо забезпечення кожному з учасників цивільних відносин можливості самостійного регулювання цих відносин, а також вживати заходів щодо захисту інтересів, і, за певних обставин зобов'язувати учасників цивільно-правових відносин дотримуватись прав та інтересі один одного» [48].

Аналізуючи наукові джерела, встановлено, що окремі вчені вказують, що: «сферу цивільного права слід визначати такими ознаками, як: суб'єктами

відносин є приватні особи; змістом відносини є приватні інтереси» [50, с. 9-22].

Також, вчені стверджують, що: «цивільне право охоплює особисті немайнові та майнові відносини фізичних та юридичних осіб, у тому числі й членів сім'ї, спадкові відносини стосовно володіння, користування і розпорядження рухомим і нерухомим майном, яке належить окремим фізичним особам, та ціла низка відносин, які виникли із договорів, а також унаслідок завдання шкоди майновим і немайновим інтересам» [194].

Також, звернуто увагу, що у правовій науці у зв'язку із виниклою необхідністю сімейне право виділено у самостійну галузь приватного права, та реалізовано у відокремленні ЦК України [197] та СК України [175].

Загалом, як звертається увага у літературі: «цивільне право, ураховуючи велику низку досліджень, визначень, та думок, слід розуміти у вигляді сукупності тих правових норм, які регулюють майнові та немайнові відносини між фізичними та юридичними особами, які мають рівні права та обов'язки, пов'язані з майновими та немайновими відносинами» [31].

Виходячи з цього визначення, як зазначено у науковій літературі: «предмет цивільного права, під яким розуміють коло цивільних відносин, які воно регулює, становлять дві групи відносин: 1) майнові відносини, які виникають між фізичними особами щодо майна та матеріального блага, що мають економічну форму товару; 2) особисті немайнові відносини, які виникають стосовно нематеріальних благ, та які пов'язані з особистістю їх власників (охорона немайнових прав авторів та винахідників, захист гідності і ділової репутації фізичних осіб; право фізичних осіб таємницю особистого життя, особисту недоторканність та на ім'я)» [7; 196, с. 11-14].

У свою чергу, до об'єктів цивільних правовідносин, відповідно до положень статті 177 ЦК України, окрім майнових відносять також нематеріальні блага, зокрема: життя та здоров'я, гідність та особиста недоторканність, ім'я та ділова репутація, особиста та сімейна таємниця, недоторканність приватного життя, вільне пересування та вибір місця

проживання, право інтелектуальної власності, інші особисті немайнові права і нематеріальні блага, які належать фізичній особі від народження або в силу законодавства, що не відчужуються.

Аналізуючи положення ЦК України, встановлено, що: «принципи юридичної рівності учасників цивільних відносин виступають одними з основних засад цивільного законодавства (статті 1, 26 ЦК України), у відповідності до чого фізичні особи як суб'єкти цивільного права мають брати участь у цивільних відносинах на рівних перед законом засадах, при цьому жодна із фізичних осіб не може використовувати переваги та привілеї у супереч законодавства, і мають право на рівний захист прав і інтересів без будь-якої дискримінації» [197; 198].

Положеннями частини першої статті 25 ЦК України закріплено, що: «кожна фізична особа з метою участі у цивільних правовідносинах, повинна бути цивільно правоздатною, тобто набути цивільні права і обов'язки, при цьому правоздатність виникає у момент народження людини і зі смертю людини припиняється, та означає можливість людини мати права і обов'язки, передбачені законом» [197]. Характерною рисою правоздатності виступає рівність, тобто рівні можливості всіх учасників цивільних правовідносин мати усі передбачені законом права та обов'язки: вона надається усім фізичним особам незалежно від національності, місця проживання, мови, майнового стану, походження, статі, раси, інших обставин.

Цивільне право вважається гендерно нейтральним, завдяки своїй природі, та у зв'язку із тим, що норми цивільного права не диференціюють методи та засоби правового впливу на учасників цивільних відносин у залежності від їх біологічної статі. Так, звертається увага, що: «будь яка фізична особа незалежно від статі мають однакові права на: майно на праві власності; успадковування та заповідання майна; зайняття підприємницькою та іншою, не забороненою законодавством діяльністю; створення юридичних осіб; вчинення дій та укладення договорів і набуття і виконання зобов'язань;

обрання місця проживання; немайнові права у галузі інтелектуальної діяльності; інші майнові і немайнові права» [44].

І хоча в Україні немає окремих законів, які регулюють рівноправність між чоловіками та жінками, та охоплюють дискримінацію за статевими ознаками, все ж таки до низки українських законів включені положення про заборону статевої дискримінації. Закони України у своїх положеннях передбачають наступне: «рівноправність фізичних осіб обох статей, щодо володіння майном та у відносинах щодо спадщини, а також щодо реалізації своїх прав на створення та участь у діяльності громадських об'єднань, тощо» [180].

Нещодавно, в Україні було схвалено Державну стратегію «забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки», положеннями якої передбачено: «дієве сприяння виконанню, визначених цілями сталого розвитку, завдань, стосовно узабезпечення належної гендерної рівності, шляхом вжиття заходів щодо розширення прав та можливостей жінок, недопущення та зменшення проявів нерівності, сприяння побудові, в інтересах сталого розвитку, мирного та відкритого суспільства, забезпечити кожному доступу до правосуддя, створення інституцій, які на усіх рівнях будуть ефективні» [141].

Враховуючи викладене, слід звернути увагу на те, що в Україні з урахуванням міжнародних нормативно-правових актів, гендерна політика та програми стосуються не лише дотримання гендерної рівності у цивільних правовідносинах, а й у інших галузях права, у тому числі й у сімейному праві, тобто у сімейних правовідносинах.

Як зазначається у науковій літературі: «сімейне право виступає галуззю права, що є сукупністю правових норм, направлених на регулювання особистих та пов'язаних з ними майнових і немайнових відносин між фізичними особами, які виникають з урахуванням укладення шлюбу,

створення сім'ї, кровної приналежності, усиновлення, опіки та інших форм утримання дітей та їх виховання» [173, с. 11-14].

Водночас, звертається увага, що в Україні Державна сімейна політика має спрямування на: «сприяння повноцінній реалізації сім'ями їхніх репродуктивних, економічних та виховних функцій шляхом узабезпечення сприятливих соціально-економічних умов; зміцнення моральних засад сім'ї шляхом підвищення престижу сім'ї у суспільстві; розвиток інституту сім'ї шляхом досягнення гендерної рівності» [115]. При цьому, в Україні реалізується сімейна політика, одним із основних напрямків якої виступає: «вжиття заходів щодо належної державної підтримки сімей із дітьми; указані заходи підтримки є гендерно нейтральними; закріплення права будь-якого з батьків отримати відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку, з одночасною виплатою допомоги при народженні дитини у визначеному розмірі; допомоги по догляду за дітьми-інвалідами до вісімнадцятирічного віку; допомоги по догляду за хворими дітьми до чотирнадцятирічного віку; допомоги при санаторно-курортному лікуванні дітей-інвалідів до вісімнадцятирічного віку» [116; 125; 130].

Відповідно до сімейного та цивільного законодавства, майно подружжя належить до їх спільної сумісної власності. Згідно до положення статті 60 СК України: «майно, нажите подружжям за час перебування у шлюбі, незалежно від того, на кого з подружжя та чиї грошові кошти указнає майно було придбано, є спільною сумісною власністю подружжя» [175].

Право на спільне сумісне майно подружжя належить також чоловікові або дружині, які у період шлюбу були зайняті доглядом за дітьми та веденням домашнього господарства, або за інших поважних причин не мали самостійного заробітку (доходу).

Сімейні відносини, на відміну від цивільно-правових відносин, можуть стати середовищем для проявів різноманітних форм дискримінації за ознаками статі. При цьому, соціальне оточення і культура істотно впливають на соціальні установки, поведінку, пов'язані із статтю, вказують на важливу

роль у освоєнні відповідної статевої поведінки кожного з суб'єктів сімейних відносин. При цьому прийнято говорити про гендерну соціалізацію як процес засвоєння фізичною особою культурної системи гендера того суспільства, в якому особа живе, своєрідне конструювання відмінностей між статями. В одному випадку ми стикаємося з освоєнням прийнятих моделей чоловічої та жіночої поведінки, відносин, норм, цінностей та гендерних стереотипів, а в іншому йдеться про вплив суспільства, соціального середовища на індивіда з метою прищеплення особі певних правил та стандартів поведінки, соціально прийнятних для чоловіків та жінок.

Таким чином: «суб'єктивні чинники, зумовлені характером міжособистісних відносин, психологічними особливостями учасників, нормами моралі тощо, сприяють у формуванні загальноприйнятих норм внутрішньо-сімейної поведінки, які прямо залежні від правового регулювання сімейних та шлюбних відносин» [206].

Слід визнати, що: «у сімейних правовідносинах присутня схильність до дискримінаційних порушень за низкою об'єктивних причин, зокрема, широкого поширення традиційних підходів до здійснення прав і обов'язків, обумовлених гендерними стереотипами, які склалися протягом багатьох років» [203]. Нерівномірний розподіл сімейних обов'язків і відповідальності між кожним з подружжя, що пов'язано із обслуговуванням членів сім'ї і веденням домашнього господарства, а також із процесами виховання і забезпечення розвитку дітей, призводить до нестачі часу у жінок для повноцінної реалізації своїх особистих потенціалів, самовдосконалення, професійного і інтелектуального зростання.

У сімейному законодавстві можна простежити норми, які можна вважати дискримінаційними стосовно одного з батьків, зокрема, це обмеження батька у питаннях участі у вихованні дитини після розірвання шлюбу, при цьому законодавство зобов'язує його до несення матеріальних витрат, пов'язаних із сплатою аліментів.

Разом із тим, у законодавстві України відсутні дієві механізми правового захисту їхніх інтересів, а отже законодавцю у такому випадку слід приділити увагу питанням неможливості контролю над витрачанням коштів, які сплачуються у якості аліментів.

Водночас, не можуть уважатися дискримінаційними, умови, природа яких виникає з медичних показників. Так, наказом Міністерства охорони здоров'я (далі – МОЗ) України від 18.11.2013 року № 981 «Про затвердження Порядку видачі висновку лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я про наявність у батька, матері дитини тривалої хвороби, яка перешкоджає виконанню батьківських обов'язків» [105], затверджено певний перелік захворювань, за яких батьки не можуть виконувати батьківські обов'язки.

Також, слід зазначити, що здійснення посилок на зазначенні положення висвітленні у підпункті 9 пункту 24 постанови Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» [101].

Україна ратифікувала Конвенцію ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», у відповідності до положень якої (стаття 16 Конвенції), у якій держави учасниці узяли на себе зобов'язання: «уживати усіх належних заходів направлених на ліквідацію дискримінації стосовно жінок у питаннях стосовно шлюбу і сімейних відносин, і, зокрема, забезпечити на основі рівності кожного, незалежно від статі: однаковими правами на одруження; однаковими правами на вільний вибір чоловіка та на одруження за згодою; однаковими правами і обов'язками у період шлюбу і у разі його припинення; однаковими правами і обов'язками батьків, незалежно від сімейного стану, у питаннях стосовно дітей; ставити на перевагу інтереси дітей; однаковими правами вільно і відповідально вирішувати питання щодо кількості дітей, мати доступ до інформації, освіти, і засобів, з метою здійснення своїх прав; однаковими правами і обов'язками опікунів, піклувальників, довірительів та усиновлювачів; рівність особистих прав

чоловіка у дружини, у тому числі права вибору прізвища, професії та заняття; рівність прав кожного з подружжя стосовно володіння, придбання, управління, користування і розпорядження майном» [52].

Крім того, слід відзначити, що: «незважаючи на гендерну нейтральність законодавства, можна виявити законодавчі пастки, які приховують у собі небезпеку утиску прав учасників цивільних і сімейних відносин, при цьому, законодавець повинен здійснити гендерну експертизу нормативно-правових актів, які приймаються, стосовно дотримання гендерної рівності із подальшим виконанням загальновизнаних принципів і норм міжнародного права і зобов'язань, узятих на себе державою» [214].

Як тенденція, яка намітилася за останній час, можна зазначити, що: «постійна законодавча робота стосовно забезпечення захисту прав жінок призвела до зменшення підстав щодо виділення їх до окремої категорії осіб, які потребують спеціального захисту, а отже, пріоритетним напрямом розвитку законодавства виступають принципи недискримінації за ознаками статі» [212].

Отже, як вже зверталось вище: «за загальним визначенням, гендерну рівність можна розуміти у якості рівності прав і можливостей кожної особи, незалежно від статі, закріпленої у законодавстві і політиці, а також рівного доступу до ресурсів та послуг у межах сім'ї та суспільства у цілому» [203].

Водночас, гендерною рівністю передбачено, що жінки і чоловіки повинні мати рівний доступ до усіх сфер життя, та, на рівноправній основі, брати у них участь. Згідно до принципів гендерної рівності, жінки і чоловіки повинні отримувати рівний і достатній захист своїх прав, включаючи право на життя без насилля у безпечній і сприятливій обстановці.

Гендерну рівність слід визначати через мету, яка полягає у рівності кожної з осіб, незалежно від статі, і впливає з віри у недопущенні низки форм гендерної нерівності. У свою чергу ООН визначає гендерну рівність як: «мету, яка стосується прав людини, особливо прав жінок, а не чоловіків, і

економічного розвитку» [52]. Це і виступає принципом рівного ставлення до жінок та чоловіків.

Так, враховуючи указану мету, стосовно розвитку законодавства у сфері нормативно-правового забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок в Україні, досягнуто певного прогресу. Однак жінки все ще залишаються уразливими, відчуваючи дискримінацію та гендерну нерівність, що обумовлено недостатнім досвідом упровадження законодавства у цій сфері [47, с. 6].

Україна, ратифікувавши Конвенцію ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінки», імплементувала у національну юридичну практику найважливі міжнародні норми стосовно гендерної рівності [55].

Уперше виділені в українському законодавстві у якості самостійного напрямку державної діяльності і сфері гендерної рівності застосування позитивних дій сприяють практичному забезпеченню гендерної рівності шляхом відповідних тимчасових та спеціальних заходів, спрямованих на подолання існуючого дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків, шляхом реалізації рівних права, наданих їм Конституцією та законами України.

Важливу роль у правовому забезпеченні досягнення гендерної рівності в Україні відводиться Конституції України [61], Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [118], Державній стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на період до 2030 року [28].

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» розглядається упровадження, у якості цілісного процесу та стратегічного орієнтиру, гендерних підходів.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», зокрема до його положень: «гендерна рівність визначається у якості рівного правового статусу жінок і чоловіків та

рівних можливостей для його реалізації, і що дозволяє особам, незалежно від їх статі, брати однакову участь у всіх сферах життєдіяльності» [118].

Водночас, у якості інших, пов'язаних із гендерною рівністю, термінів виступає такий термін як дискримінація, яку визначають законом як: «дії або бездіяльність, які виражають будь-яку відмінність, виключення або привілеї за ознаками статі, і які спрямовані на обмеження, або виключення можливості визнання, користування або здійснення прав і свобод людини для кожної особи, незалежно від їх статі, зокрема для жінок та чоловіків, на рівних підставах» [118].

Принагідно звернути увагу на те, що визначення поняття «гендерна рівність» у цивільному та сімейному законодавстві України відсутні. При цьому, аналізуючи положення сімейного законодавства, то у його положеннях ввбачається закріплення принципів гендерної рівності подружжям, зокрема чоловіка та дружина, що виходить із закріпленої рівності кожного з подружжя у шлюбних та сімейних відносинах.

Згідно до положень СК України зазначається, що гендерну рівність слід відносити до соціальних атрибутів і можливостей, які пов'язані з відмінностями між жінками і чоловіками та відносинами між ними. Указані атрибути, і, у тому числі відносини і можливості, будучи залежними від контексту і часу, стають частиною соціального устрою України.

Отже, гендерна рівність визначає те, що очікується, дозволяється і що цінується в жінок чи чоловіків у зазначеному контексті.

Враховуючи викладене, на нашу думку, посилаючись на аналіз міжнародного та Українського законодавств, слід зазначити наступне: по-перше, гендерну рівність за своєю суттю, тобто рівність між жінками та чоловіками, слід відносити до нормативно закріплених рівних прав і обов'язків, а також рівних можливостей і для жінок, і для чоловіків; по-друге, з погляду гендерної рівності саму рівність слід визначати не у розумінні однаковості жінок і чоловіків, а як рівність прав та обов'язків останніх, у тому числі їх можливостей незалежних від їх статі; по-третє, гендерна

рівність передбачає врахування існуючих пріоритетів, інтересів і потреб жінок і чоловіків, визнаючи різноманітність їхніх груп; по-четверте, гендерна рівність стосується осіб обох статей і жінок і чоловіків, та не повинна розглядатися як один із проблемних аспектів участі жінок у сімейних та цивільних правовідносинах; по-п'яте, гендерна рівність виступає умовою для соціально-орієнтованого постійного розвитку держави, і водночас проявляється на рівні прав людини» [203].

Продовжуючи дослідження, слід звернути увагу на те, що принципи гендерної рівності виступають одними із загально правових та фундаментальних принципів, які визначають регулювання сімейних відносин.

Водночас, у сфері забезпечення гендерної рівності, зокрема у сфері сімейних відносин, виникає низка проблем, що підтверджується національною практикою та практикою ЄСПЛ.

Трансформація гендерних відносин у сім'ї є частиною трансформації гендерного порядку у суспільстві, вона носить глобальний характер і проявляється різною мірою у всіх країнах, як економічно розвинених, так і тих, що розвиваються. При цьому сім'я зазнає впливу зміни гендерних відносин у суспільстві та сама впливає на їх зміну.

Крім вищевказаного, гендерну рівність також слід розглядати через критерії, які є передумовами однакового ставлення до чоловіків і жінок, ігноруючи формальні критерії.

Безперечно, гендерна рівність не слід розглядати у якості абсолютної заборони обмежень або неприпустимості привілеїв з метою дотримання рівності, так як для окремих осіб допускається відмінне ставлення з метою вирівнювання їх можливостей і положення з одночасним дотриманням принципів пропорційності і справедливості стосовно кожного учасника відносин.

Багато праць українських науковців присвячено дослідженню принципів рівності і недискримінації у цивільних та сімейних відносинах. Так,

М. В. Менджул у своїх дослідженнях звернула увагу на те, шр: «питання проблем рівності у правовому регулюванні сімейних відносин, опосередковано стосується гендерної рівності та недискримінації у сімейних відносинах між подружжям та іншими членами сім'ї» [85].

У зазначених питаннях, зокрема у сфері конституційного, трудового, та цивільного права, проводили свої дослідження такі науковці як: С. П. Погребняк [103], Г. С. Журавльова [36], С. Б. Бондар [6], О. В. Басай [3], та багато інших науковців.

Загальні висновки науковців стосовно принципів гендерної рівності та недискримінації у сімейних і цивільних відносинах, слід підтримати, при цьому зазначимо, що: «гендерна рівність вситуає основоположним принципом законодавства України, зокрема, у сімейному і цивільному законодавстві принципи гендерної рівності стосуються майже усіх сімейно-правових і цивільно-правових інститутів» [28; 118].

Разом із тим, звертається увага на те, що жоден соціальний інститут не має універсального значення для кожної людини як сім'я.

Найяскравіше гендерна рівність проявляється у шлюбних відносинах, шляхом забезпечення рівності чоловіка й дружини як подружжя у реалізації майнових і немайнових прав, придбанні майна та поділу спільного майна, стосовно прав і обов'язків щодо утримання та виховання дітини, а також рівності учасників відносин квазішлюбних відносин, тобто відносин подібних до шлюбу (релігійний шлюб, фактичний шлюб, цивільне партнерство).

Будучи гендерним феноменом, шлюб має низку особливостей. Основним диференціюючим фактором тут є біологічна стать. На його підставі визначаються ролі чоловіків і жінок, які пред'являються вимоги, про нормальність тієї чи іншої поведінки та самі норми.

Шлюб характеризується більшою гендерною вираженістю, ніж інші соціальні явища, інститути, організації, групи, системи та підсистеми.

Останні хоч і мають гендерні аспекти, так як і в них як актори виступають чоловіки і жінок, все ж не мають такої гендерної виразності, як шлюб.

Найбільш адекватної представляється широке трактування, де акцент робиться на відмінності, включаючи і відмінність представленості гендерів. Категорія «гендерна асиметрія» відображає ситуацію нерівноположеності, нерівноцінності, протиставлення чоловічого та жіночого, закріплення первинності чоловічого та вторинності жіночого (цінностей, уявлень, практик, ролей, досвіду). З одного боку, гендерна асиметрія це процес приписування відмінностей чоловікам та жінкам, що йде на індивідуальному, груповому та соціальному рівнях. З іншого, своєрідний порядок чи принцип організації соціуму, включаючи і шлюб, у якому чоловіки та жінки протиставлені один одному. Асиметрія є універсальною характеристикою ширшої ніж шлюб макросоціальної гендерної системи. Вона виявляє себе у сфері праці та зайнятості, у доходах та рівні життя, у політиці та суспільно-політичній діяльності, культурі, мові тощо.

Поняття гендерна нерівність використовується для відображення співвідношення становища жінок та чоловіків та характеризує такий соціальний устрій, у якому чоловіки мають вищий статус, більше прав та можливостей в порівнянні із жінками. Необхідно розмежовувати поняття «гендерна нерівність» та «гендерна асиметрія». Перше належить до статусів, прав, обов'язків, можливостей, якими вони супроводжуються. Друге ширше і належить також і до цінностей, норм, практик. Поняття асиметрія не відбиває обов'язкової соціальної ієрархії (вище – нижче). Таку ієрархію відбиває пара понять «рівність – нерівність». Правову нерівність у сучасних розвинених країнах подолано, хоча й сьогодні законодавство може виявляти елементи гендерної асиметрії. Маючи рівні юридичні права, чоловіки і жінки по-різному ділять між собою сімейні обов'язки, мають різні можливості для реалізації у поза-сімейній сфері, поєднання сім'ї та роботи.

Шлюб традиційно виконує ряд гендерних функцій, які у суспільстві зазнають істотних змін. Його основну функцію можна охарактеризувати як

інституціоналізацію, відтворення та трансляцію гендерної рівності та порядку, що склалися в суспільстві, а також соціальний контроль за його підтримкою та збереженням.

Звертається увага на те, що здатність жінок покращувати майновий стан у сім'ї, залежить від режиму майнових відносин між подружжям, наявності особливих правил, які регулюють права власності і управління активами у шлюбі, а також після розірвання шлюбу. При цьому, важливе значення має також порядок спадкування, який застосовується стосовно розпоряджень на випадок смерті, а також дій в умовах відсутності заповіту.

Слід звернути увагу на те, що у різних країнах суттєво відрізняються юридичні права на сімейне майно і спадкування. Загалом зазначені відмінності відображають різні правові режими, що виникли, на основі традиції римського і загального права.

Режими, які регулюють майнові права кожного з подружжя, можна поділити на такі групи: повна спільна власність, часткова спільна власність, окрема власність [165; 185]. Вони різняться тим, що відбувається з доходами та активами, що були придбані до укладення шлюбу та під час шлюбу. При режимі повної сумісної власності передбачається об'єднання усіх активів незалежно від того, були вони придбані до укладення шлюбу або під час шлюбу.

Як зазначається у науковій літературі: «при режимі часткової спільної власності, кожен із подружжя зберігає активи, які мали до укладення шлюбу, проте майно, яке придбане під час перебування у шлюбі, незалежно від того, за чиї доходи воно придбано, об'єднується» [35; 172]. Також у науковій літературі звертається увага на режим роздільної власності подружжя, зокрема: «у рамках режиму роздільної власності усі активи перебувають в індивідуальному володінні кожного з подружжя, унаслідок чого майно, яке могло б підлягати розділу у разі розірвання шлюбу внаслідок розлучення або смерті, відсутнє» [166].

У зміцненні прав власності заміжніх жінок, важливим кроком стало набуття чинності у 1979 році Конвенцією ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». В указаній Конвенції, у статтях 15 та 16 наголошується, що: «у відповідності до статті 15 жінки повинні мати рівні права під час укладання договорів та управління майном, а у відповідності до статті 16 передбачено однакові права подружжя, зокрема стосовно володіння, придбання, управління, користування і розпорядження майном» [52]. У всьому світі Конвенція ООН суттєво впливає на розділ майна між подружжям у разі роздільного проживання та розлучення.

У свою чергу, вказану Конвенцію ООН ратифікувала Україна та імплементувала у національну юридичну практику найважливіші міжнародні норми стосовно гендерної рівності, тим самим, з метою захисту прав і інтересів громадян України, незалежно від статі, віку, віросповідання кольору шкіри, тощо, удосконаливши та рекодифікувавши чинне законодавство.

Таким чином, пропонуємо: «термін гендерна рівність у цивільному та сімейному праві, розуміти у якості рівного правового статусу кожної фізичної особи, незалежно від статі, рівні можливості для реалізації указанного правового статусу, що дозволяє і жінці і чоловікові вільно користуватися своїми здібностями для участі у відносинах, які врегульовані цивільним і сімейним правом, та забезпечення охорони і захисту майнових і особистих немайнових прав жінки і чоловіка» [210].

Отже, слід констатувати, що: «історично склалося так, що традиційні моделі сімейних відносин відзначалися значною гендерною нерівністю, де чоловіки виступали як головні годувальники, а жінки відповідали за ведення домашнього господарства та виховання дітей, при цьому, однак, з наявними змінами соціальних і економічних умов, ролі кожної фізичної особи, зокрема чоловіків і жінок у сім'ї зазнають значних трансформацій» [203]. Крім того, на сьогодні: «все більше пар прагнуть досягти рівноправних стосунків, де обоє партнерів наділені однаковими правами та можливостями у прийнятті рішень, професійному розвитку та розподілі домашніх обов'язків» [212].

Звертається увага на те, що: «усю важливість дотримання та розвитку гендерної рівності в Україні, зокрема та особливо у сімейних відносинах, не можна недооцінювати, так-як гендерна рівність сприяє покращенню якості життя кожного члена сім'ї, створює умови для повноцінного розвитку дітей, зменшує рівень стресу та конфліктів, а також сприяє загальному добробуту родини, а отже досягнення гендерної рівності вимагає не лише змін у свідомості і поведінці людей, а й відповідних правових заходів, які б гарантували захист прав фізичних осіб обох статей у шлюбі» [206].

В сучасній Україні, у період становлення демократичного суспільства і правової держави, надзвичайно актуального характеру набули проблеми підвищення правової свідомості людей, соціальної активності та правової культури, а отже виникає необхідність розглянути можливість встановлення гендерної рівності в Україні.

Таким чином: «забезпечення гендерної рівності у шлюбі та сімейних відносинах вимагає наявності чіткої правової бази, яка гарантує рівні права та обов'язки для обох партнерів, при цьому в Україні та багатьох інших країнах світу існує низка законодавчих актів, що регулюють питання шлюбу та сімейних відносин» [206].

Спершу слід зазначити, що відповідно до положень статті 24 Конституції України: «рівність прав кожної особи обох статей, то як жінки та чоловіка, забезпечується наданням кожному рівних можливостей в участі у різних сферах діяльності, таких як громадсько-політичній, культурній, тощо, у рівній можливості на здобуття освіти і професійної підготовки, у отриманні винагороди за працю, у забезпеченні заходів охорони праці і здоров'я жінок через установа пенсійних пільг, створенням умов для можливості поєднання праці з материнством, правовий захист, матеріальну і моральну підтримку материнства і дитинства, включно з наданням оплачуваних відпусток і інших пільг вагітним жінкам» [126].

Положеннями СК України регулюється сучасні тенденції формування принципів та правових норми стосовно шлюбно-сімейних відносин. У СК

України, зібрано усе прогресивне у сімейному житті українців, з урахуванням світового міжнародного досвіду у розвитку та функціонуванні сімейних відносин.

Стосовно дотримання концепції гендерної рівності, як нам вважається, дуже демократичним можна назвати Верховний Суд України, так-як цим органом виключаються правові підстави для заохочення та підтримання дискримінації жінок і чоловіків у сфері як сімейного так і приватного життя.

Уже в статті 1 СК України зазначено, що цей закон регулює сімейні відносини з метою їх побудови «на основі рівноправності, почуттів взаємної любові і поваги, почуттів взаємодопомоги і підтримки». Стаття 7 СК України прямо це визначає: «жінки та чоловіки мають рівні права та обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї. Стаття 3 СК України визначає сім'ю як «первинний та основний осередок суспільства» [175]. Відповідно до СК України: «шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка (стаття 21), а обоє партнерів мають рівні права та обов'язки у шлюбі (стаття 51 Конституції України)» [175].

Згідно з положеннями статті 24 СК України: «чоловік та жінка у шлюбі мають рівні права щодо: вибору місця проживання, вибору професії та роду занять, виховання дітей, користування і розпорядження спільним майном. Важливим аспектом є захист економічних прав жінок та чоловіків у шлюбі. СК України передбачає, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, є спільною сумісною власністю (стаття 60), а у разі розірвання шлюбу воно ділиться порівну між партнерами (стаття 70)» [176, с. 45].

Крім того, у своїх положеннях СК України визначає: «обов'язки подружжя, зокрема обов'язок взаємної підтримки, поваги до особистої гідності один одного та співпраці у веденні домашнього господарства (стаття 57)» [176, с. 45]. Відповідно до положень статті 141 СК України: «незалежно від того, перебували батьки у шлюбі чи ні, обоє мають рівні права та обов'язки щодо дітей. Не впливає на обсяг прав і обов'язків батьків факт розірвання шлюбу та їх проживання окремо від дитини» [178].

Отже, вказане вище, означає, що: «діти, які проживають окремо від батьків або одного з них, мають право на регулярні особисті стосунки та прямі контакти з батьками» [213].

Разом із тим: «досвід європейських країн щодо визначення місця проживання дітей показав, що при вирішенні проблем спілкування батьків і дітей після розірвання шлюбу враховуються не лише біологічні, а й соціальні стосунки між батьками та дітьми і спираються виключно на інтереси дитини» [203].

При цьому, у науковій літературі зазначається, що: «головна відмінність законів полягає у чіткому правовому формулюванні позиції держави та у визначенні найкращих інтересів дитини, як найвищої цінності (до прикладу, вирішуючи питання про дітей, американська судова система керується положеннями конституції штату щодо рівних прав чоловіків і жінок)» [88].

Як звертають увагу окремі науковці: «у багатьох європейських країнах при прийнятті рішень судді враховують не тільки принцип гендерної рівності між батьками, а й ступінь прихильності дитини до одного з батьків і ступінь впливу дорослих на формування дитини, та звичайно ж ставлення дитини до батька та матері. У деяких випадках можуть бути викликані психологи для цього» [74].

Слід звернути увагу на те, що: «нові структурні і функціональні зміни у сім'ї, становлення у ній паритетності відносин, які відбувались останнім часом, має відображені у положеннях Концепції Державної сімейної політики, схваленої Постановою № 063-XIV» [126]. При цьому, достатньо поверхово вони втілені у програмі «Українська родина» [133]; та практично, не були втілені у Державній програмі підтримки сім'ї на період до 2016 року [122], тоді як, процеси створення егалітарної сім'ї, відповідні трансформації сім'ї як соціального інституту є дуже неоднозначними, утримуючи як прогресивні, так і регресивні моменти.

Одним із способів покращення ситуації є просування гендерної освіти та свідомості. Навчання гендерним питанням повинно бути включене у

шкільні та університетські програми, а також у програми професійної підготовки для працівників у сфері соціальної роботи, правоохоронних органів та судової системи. Це допоможе усвідомити і підкреслити важливість гендерної рівності, навчить молоде покоління виявляти і протидіяти дискримінації та насильству в сімейних відносинах, і звичайно ж виховувати нові покоління, вільні від стереотипів та упереджень, готові до рівноправних відносин у сім'ї та суспільстві.

Також потрібно забезпечити економічну незалежність та можливості для всіх суб'єктів сімейних відносин, незалежно від їх статі або гендерної ідентичності. Рівний доступ до роботи, освіти, фінансових ресурсів та інших можливостей допоможе зменшити вразливість і залежність від насильницьких чи дискримінаційних сімейних ситуацій.

Звертаємо увагу на те, що: «у міжнародному контексті також існує багато прикладів законодавчих актів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності у шлюбі. Одним із таких прикладів є Шведський закон про шлюб, який гарантує рівні права та обов'язки для обох партнерів у шлюбі. У Швеції подружжя має рівні права у питаннях, що стосуються економічного життя, виховання дітей та управління спільним майном» [23].

У свою чергу, у Канаді, відповідно до Закону «Про розлучення», права і обов'язки подружжя регулюються на принципах рівності, наприклад: «при розірванні шлюбу суд приймає рішення щодо опіки над дітьми, виходячи з найкращих інтересів дитини, забезпечуючи рівне право батьків на опіку» [12].

Правові аспекти гендерної рівності у шлюбі є основою для забезпечення справедливих і гармонійних сімейних відносин. Законодавство України, як і багатьох інших країн, встановлює рівні права та обов'язки для чоловіків і жінок у шлюбі. Це сприяє не лише особистому розвитку кожного партнера, але й створює основу для стабільного та щасливого сімейного життя. Однак, важливо не лише наявність таких правових норм, а й їх ефективне застосування та дотримання у повсякденному житті, що вимагає

постійної роботи як з боку державних інституцій, так і з боку суспільства загалом.

Слід зазначити, що: «рівне право на участь у прийнятті важливих сімейних рішень є основою для гармонійних відносин, тобто це стосується як стратегічних рішень, пов'язаних з фінансовими питаннями, вибором місця проживання, так і рішень щодо виховання дітей. Успішне впровадження цього принципу потребує відкритого діалогу, поваги до думки кожного партнера та готовності до компромісів» [214].

Одним із найчутливіших питань у контексті гендерної рівності є розподіл домашніх обов'язків. Традиційно домашні справи вважалися прерогативою жінок, проте сучасні сім'ї дедалі більше прагнуть до рівноправного розподілу цих обов'язків.

Дослідження показують, що: «нерівний розподіл домашніх обов'язків може призвести до стресу та конфліктів у родині. Важливо, щоб обоє партнерів брали активну участь у веденні домашнього господарства, що включає приготування їжі, прибирання, догляд за дітьми. Це не лише сприяє гендерній рівності, але й підвищує якість сімейного життя» [206].

Фінансова незалежність є одним із ключових аспектів гендерної рівності у сімейних відносинах. Важливим для обох партнерів є рівні можливості у професійному розвитку та доступу до фінансових ресурсів. Проте, у багатьох родинах все ще зберігається традиційний розподіл ролей, де чоловік виступає головним годувальником, а жінка відповідає за домашнє господарство. Однак, сучасні тенденції свідчать про зростаючу кількість сімей, де обидва партнери працюють і мають рівні права на розпорядження сімейним бюджетом. Це не лише забезпечує фінансову стабільність, але й сприяє самореалізації кожного партнера. Підтримка кар'єрного росту обох партнерів є також важливим фактором гендерної рівності. Це включає не лише можливість працювати та розвиватися професійно, але й отримувати підтримку у вигляді гнучкого графіку роботи, відпустки по догляду за дитиною для батьків обох статей, а також доступу до дитячих садків та інших

соціальних послуг. Такі заходи дозволяють зменшити навантаження на жінок, які традиційно виконують більшість обов'язків з догляду за дітьми та домашнього господарства.

Не менш важливо забезпечити соціальну підтримку та освіту. Це включає проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на зміну стереотипів щодо гендерних ролей, навчання навичкам ефективної комунікації та управління конфліктами, а також створення мереж підтримки для родин, які прагнуть досягти рівноправних відносин.

Реалізація гендерної рівності у сімейному житті є складним і багатогранним процесом, що вимагає активної участі як партнерів, так і всього соціуму. Рівність у прийнятті рішень, поділ домашніх обов'язків, фінансова незалежність, підтримка кар'єрного росту та соціальна підтримка – це основні аспекти, які сприяють досягненню гармонії та добробуту в родині. Тільки через усвідомлені зусилля та спільну роботу партнери зможуть досягти справжньої рівності у сімейних відносинах, що слугує запорукою стабільності як окремих родин, так і суспільства загалом.

Важливим елементом проведеного дослідження є соціокультурні аспекти, які відіграють чималу роль у формуванні гендерної рівності у сімейних відносинах. Культурні та соціальні уявлення про ролі чоловіка і жінки, а також усталені сімейні звичаї і стереотипи суттєво впливають на динаміку взаємодії у родині. Ці фактори можуть як сприяти, так і перешкоджати досягненню рівності між партнерами у сімейному житті.

Культурні уявлення про гендерні ролі часто ґрунтуються на традиційних моделях, де чоловік вважається головним годувальником і захисником родини, а жінка – відповідальною за ведення домашнього господарства та виховання дітей. Ці уявлення формуються під впливом історичних, релігійних та соціальних факторів і можуть бути глибоко вкоріненими у свідомість людей. У багатьох культурах такі моделі підтримуються як норми, які визначають поведінку та очікування від чоловіків і жінок у сім'ї. До прикладу, у традиційних українських родин

чоловік часто сприймається як голова сім'ї, що приймає ключові рішення, тоді як жінка виконує роль берегині домашнього вогнища. Такі стереотипи можуть обмежувати можливості жінок у професійному розвитку та участі у суспільному житті, водночас накладаючи на чоловіків тиск забезпечення родини.

Сімейні звичаї та стереотипи, пов'язані з гендерними ролями, впливають на розподіл обов'язків та взаємовідносини між партнерами. Вони можуть визначати, хто займається домашніми справами, хто піклується про дітей, а хто приймає фінансові рішення. Такі стереотипи часто передаються з покоління в покоління і часто підкріплюються суспільним схваленням чи осудом.

У сучасному світі, дедалі більше жінок займають активні позиції у професійному житті, і вищезазначені стереотипи втрачають свою актуальність. Проте їх вплив все ще відчутний, особливо у консервативних суспільствах.

Для подолання цих бар'єрів важливо сприяти зміні культурних уявлень та підтримувати нові моделі поведінки, що відображають гендерну рівність.

Медіа та освіта відіграють важливу роль у формуванні та зміні соціокультурних уявлень про гендерні ролі. Засоби масової інформації можуть як підсилювати стереотипи, так і сприяти їх руйнуванню, висвітлюючи позитивні приклади гендерної рівності у сімейних відносинах.

Фільми, телепередачі, реклама та соціальні мережі здатні формувати нові моделі поведінки, де чоловіки і жінки рівноправно ділять обов'язки та приймають спільні рішення.

Досягнення гендерної рівності у сімейних відносинах неможливе без активної участі чоловіків. Важливо, щоб чоловіки були свідомими союзниками у боротьбі за рівні права та можливості для жінок. Це включає підтримку партнерок у їхніх кар'єрних прагненнях, участь у домашніх обов'язках та вихованні дітей, а також протистояння гендерним стереотипам у своєму оточенні.

Просування ідей чоловічого фемінізму та створення умов для активної участі чоловіків у рухах за гендерну рівність може значно пришвидшити процес змін. Це потребує освітніх програм, підтримки з боку державних та громадських організацій, а також зміни культурних норм і очікувань.

Соціокультурні аспекти відіграють вирішальне значення для досягнення гендерної рівності у сімейних відносинах. Зміна усталених уявлень та стереотипів про ролі чоловіка і жінки, просвітницька робота у медіа та освітніх установах, а також активна участь жінок та чоловіків у просуванні рівноправності є невід'ємними елементами цього процесу. Тільки через комплексний підхід, що враховує всі соціокультурні фактори, можливо створити умови для справжньої гендерної рівності у сімейному житті, що сприятиме добробуту та гармонії як окремих родин, так і суспільства.

Таким чином: «гендерна рівність у сімейних відносинах є основоположним фактором для досягнення гармонії, стабільності та благополуччя у сім'ї, при цьому зроблено спробу висвітлити різні аспекти, які впливають на гендерну рівність у сімейному житті, включаючи правові, практичні та соціокультурні чинники» [210].

Законодавча база є фундаментом для забезпечення рівних прав і обов'язків для чоловіків і жінок у шлюбі. В Україні, як і в багатьох інших країнах, законодавство гарантує рівні права подружжя у питаннях вибору місця проживання, професійної діяльності, виховання дітей та розпорядження спільним майном. Важливо, щоб ці закони не лише існували, але й ефективно застосовувалися на практиці, забезпечуючи захист прав кожного партнера.

Культурні уявлення та соціальні стереотипи значно впливають на гендерну рівність у сімейних відносинах. Традиційні ролі чоловіка як головного годувальника та жінки як берегині домашнього вогнища часто стають бар'єрами для досягнення справжньої рівності. Для подолання цих перешкод необхідно проводити просвітницькі кампанії, змінювати освітні

програми та активно залучати медіа до поширення позитивних прикладів рівноправних відносин.

Гендерна рівність у сімейних відносинах є не лише питанням справедливості, але й запорукою стабільності та добробуту родин і суспільства. Правові гарантії, практичні заходи та соціокультурні зміни є основними елементами для досягнення цієї мети. Лише комплексний підхід, що враховує всі ці аспекти, дозволить створити умови для гармонійного та рівноправного співіснування чоловіків і жінок у сім'ї. Тому важливо продовжувати роботу у цьому напрямку, щоб кожен міг реалізувати свій потенціал та зробити власний внесок у розвиток суспільства.

Водночас, враховуючи вищевикладене та проведення дослідження, пропонуємо під гендерною рівністю у сімейному та цивільному праві розуміти рівний правовий статус жінок і чоловіків, рівні можливості для реалізації цього правового статусу, які дозволять фізичним особам, незалежно від їхньої статі (жінкам або чоловікам), вільно використовувати свої здібності для участі у відносинах, які врегульовані сімейним та цивільним правом, а також для охорони і захисту майнових і особистих немайнових прав фізичних осіб, незалежно від їх статі.

Крім того, в рамках дослідження проведено співвідношення правових категорій «правове регулювання гендерної рівності», «правова охорона гендерної рівності» та «правове забезпечення гендерної рівності», у зв'язку з чим зроблено висновок, що правове забезпечення гендерної рівності є ширшою категорією, яка включає в себе правове регулювання гендерної рівності, в тому числі розробку та прийняття нормативно-правових актів, їх здійснення, контроль за їх виконанням, правову охорону гендерної рівності, матеріально-технічне забезпечення, ідеологічне, економічне забезпечення тощо. У зв'язку з чим під правовим забезпеченням гендерної рівності в сімейних правовідносинах слід розуміти певну сукупність заходів, спрямованих на розробку та прийняття правових умов для здійснення особистих немайнових та майнових прав та обов'язків учасниками сімейних

правовідносин, захисту та гарантування прав та охоронюваних законом інтересів учасників сімейних відносин, а також для забезпечення функціонування правової системи в цілому та в сімейному праві зокрема.

Вважається, що: «перспективним напрямком подальших досліджень є поглиблений аналіз проблематики гендерної рівності у сімейних відносинах, яка мають великий потенціал для покращення розуміння та вирішення існуючих проблем, при цьому вивчення правових, економічних, культурних, освітніх та психосоціальних аспектів, а також оцінка ефективності політик та програм, дозволить розробити цілеспрямовані та дієві заходи, а отже це сприятиме створенню умов для справжньої рівності та гармонії у сімейних відносинах, що є основою стабільного та прогресивного суспільства» [169].

РОЗДІЛ 2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ УЧАСНИКІВ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ТА/АБО НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

2.1. Поняття гендерної рівності та особливості її забезпечення при реалізації майнових прав учасників сімейних правовідносин

Відповідно до положень частини шостої статті 7 СК України: «регулювання сімейних відносин здійснюється відповідно до принципу рівності прав жінки та чоловіка в сім'ї» [9].

Слід погодитись з думкою М. Г. Поліщука про те, що: «основа та зміст рівності суб'єктів цивільного та сімейного права різні» [104]. Якщо рівність суб'єктів цивільного права, за своїм змістом, надає юридичного вираження майнової самостійності учасників відносин стосовно власності, еквівалентності товарно-грошових зв'язків, то рівність суб'єктів сімейних правовідносин має інші основу та зміст. Воно відбиває особисту рівність у сімейних правовідносинах. І на майнових зв'язках рівність і взаємність прав будуються не так на еквівалентності обміну, а незалежно від цього (такою є рівність майнових прав подружжя на загальне майно, незалежно від обсягів внеску кожного з подружжя на його придбання, взаємозв'язку обов'язків щодо матеріального змісту одне одного суб'єктами сімейних правовідносин).

Майнові правовідносини подружжя належать до відносин, що виникають із шлюбу. Якщо говорити про шлюбні відносини в цілому, то юридична, а тим паче економічна складова в них дуже мала.

У науковій літературі справедливо зауважується: «шлюб містить у собі такі елементи: по-перше, елемент природний (фізичний), статевий (вкладене природою в людину поряд з іншими тваринами фізіологічний потяг особин різної статі один до одного); по-друге, елемент моральний (етичний), що полягає у взаємній моральній прихильності подружжя, у спілкуванні їх внутрішнього, духовного світу; по-третє, економічний, що породжує

господарський зв'язок, через який виникає загальне господарство чоловіка та дружини; по-четверте, елемент юридичний, з якого шлюб є джерелом певного юридичного становища осіб, взаємно пов'язаних подружжям, і породжує їм взаємні правничий та обов'язки; по-п'яте, релігійний, який підпорядковує шлюб правилам релігії: жодна релігія не належить байдуже до шлюбу, і особливо християнська» [8; 30; 150; 167].

При нормальному перебігу сімейного життя, подружжя не надто замислюється про свої подружні права, у тому числі й майнові. Чоловік і дружина спільно будують спільний побут, користуються майном один одного, не акцентуючи особливої уваги на те, яке майно і кому з подружжя воно юридично належить. Але коли трапляються сварки, коли подружжя вирішує припинити шлюбні відносини, тобто розірвати свій шлюб, тоді, звичайно, їм потрібна допомога з боку закону та держави. Саме у таких ситуаціях важливим виступає саме принцип рівності подружжя в сім'ї, його реалізація при захисті майнових прав кожного з подружжя.

Примітно, що рівність майнових прав подружжя у сім'ї не є досягненням сучасного законодавства. Прояви даного принципу побудови сімейного життя існували задовго до ухвалення Сімейного кодексу України.

У більшості країн протягом тривалого історичного періоду, суттєвою проблемою було саме проявлення нерівності за ознаками статі, що впливало на соціальний, економічний, а також правовий статус жінок, у тому числі у сімейних відносинах. Так, жінки мали обмеження щодо володіння майном, у спадкуванні, щодо здійснення фінансового контролю, щодо прийняття рішення стосовно майбутнього як свого так і сім'ї, тощо. Однак, згодом суспільство різних країн почало рухатися до більш рівноправного підходу та забезпечення гендерної рівності у різних сферах життєдіяльності осіб, а також у всіх правовідносинах, у тому числі у цивільних та сімейних відносинах, що стало пріоритетним завданням багатьох країн.

Важливим кроком до створення справедливого і рівноправного суспільства стало правове забезпечення гендерної рівності, як у сфері

сімейних відносин, так й у сфері цивільних відносин щодо майнових прав членів сім'ї, у тому числі й подружжя. Звідси, гарантування рівних прав жінок та чоловіків, тобто дотримання гендерної рівності у цивільних та сімейних відносинах, у сфері майнових та спадкових відносин, тощо, повинні здійснювати законодавчі акти, тобто шляхом прийняття відповідних законів та певних змін до них, забезпечуватиметься гендерна рівність.

Слід ще раз звернути увагу на те, що відносини подружжя у сфері майнових прав, мають. За своєю суттю, еквівалентно-оплатний характер, про що свідчить побудова майнових подружніх відносин на основі поєднання принципів спільності та роздільності майна.

Відповідно до чинного законодавства: «законним режимом майна подружжя є режим їхньої спільної власності (частки визначаються тільки при розділі, який тягне за собою припинення спільної власності); подружжя має рівне (однакове) право на володіння, користування та розпорядження спільною власністю у передбаченому законом порядку (стаття 63 СК України); законний режим майна подружжя діє, якщо шлюбним договором не встановлено інше (стаття 97 СК України); договірний режим зводиться до можливості подружжя змінити законний режим свого майна шляхом укладання шлюбного договору, що регулює суто майнові відносини» [144].

Що ж до аліментних зобов'язань подружжя, то й нині виходячи з положень статті 75 СК України подружжя має підтримувати один одного матеріально. У разі відмови від означеної підтримки, а також відсутності угоди між подружжям про сплату аліментів, право вимагати надання аліментів у судовому порядку мають, у передбачених законом випадках, як подружжя (стаття 77 СК України), так і колишнє подружжя.

Встановлюючи договірний режим на своє майно, подружжя має право за допомогою шлюбного договору вибрати для себе бажану модель майнових відносин, з урахуванням підстав еквівалентно-оплатної основи. Невіддільність майнових відносин від особистостей учасників можна виявити не тільки в аліментних правовідносинах подружжя, від чого вони

перетворюються на невідчужувані та непередавані. Тому і сімейне, і цивільне законодавство різних держав виходить із диференціації подружніх правовідносин на майнові й особисті немайнові.

Моральні почуття й особисто-довірча основа дуже важливі в сімейному житті, проте не відіграють істотної ролі у сфері сімейного права. Підставою для подружніх правовідносин є вольовий цілеспрямований акт – угода про укладання шлюбу, на основі якої особи не тільки вступають у подружні правовідносини, а й можуть із власної волі змінити їхній зміст. Оскільки правовідносини щодо майна та правовідносини з надання утримання укладаються щодо тих чи інших матеріальних благ і мають економічний характер, вони володіють вартісним змістом. Це є однією з головних характеристик майнових правовідносин подружжя, що й зумовлює застосування до них норм цивільного законодавства під час визначення їхнього змісту та специфіки регулювання в рамках сімейного права.

Однак, щоб забезпечити гендерну рівність у майнових правах учасників сімейних відносин, необхідно подолати ряд перешкод. Нерівність у доступі до освіти, зайнятості та фінансових ресурсів, культурні стереотипи, сексистські уявлення про ролі та обов'язки чоловіків і жінок – все це впливає на розподіл майна в сім'ї. Доволі частими є випадки, коли жінки зазнають дискримінації в момент розлучення або при виплаті аліментів, а також в ситуаціях насильства в сім'ї.

Гендерна рівність при реалізації майнових прав учасників сімейних відносин є одним з ключових аспектів справедливості та рівноправ'я в суспільстві. Це поняття означає, що чоловіки і жінки повинні мати однакові можливості, права та доступ до майнових ресурсів, які виникають з їх участі в сімейному житті.

Традиційно, у багатьох суспільствах спостерігається нерівність у розподілі майна між чоловіками та жінками. Стереотипи статевих ролей та соціокультурні норми призводять до того, що жінки частіше залишаються залежними від своїх чоловіків у фінансовому плані. Це може включати

обмежений доступ до власності, обмеження у спадкуванні майна, обтяження домашніми обов'язками без відповідної компенсації та інші форми дискримінації.

Як справедливо відзначено у Конституції України, що: «людина, зокрема чоловік і жінка, є найвищою цінністю, при цьому відображається, що розбудова й оновлення українського суспільства у період усієї історії відбувається за умов становлення рівності жінки та чоловіка у правах, свободах, обов'язках, відповідальності, можливостях, тощо, тобто ідея рівності за статтю, або ж гендерної рівності, гарантування чого виражено у статті 24 Конституції України у закріпленні рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок» [61].

Однак, гендерна рівність у майнових правах вимагає перегляду та зміни цих усталених стереотипів та практик. Вона покликана забезпечити рівний доступ до майна, однакові можливості для володіння, розпорядження та спадкування майнових цінностей для чоловіків і жінок.

У правовій доктрині щодо питання про співвідношення особистих і майнових прав та обов'язків членів сім'ї, зокрема й подружжя, у системі сімейних правовідносин існує думка про те, що сімейні правовідносини, зокрема подружні, є переважно особисто-правовими і лише потім майновими.

Існує твердження, що майнові відносини кожного з подружжя перебувають у тісному взаємозв'язку з їхніми особистими сімейними відносинами, і майнові відносини залежать від характеру особистих взаємин подружжя. Також вказується, що в сімейному праві зв'язок особистих відносин із майновими настільки сильний, що самі сімейні майнові відносини трансформуються під впливом особистих, набувають особливих рис, які у принципі не властиві цивільним майновим відносинам.

Звичайно, подружні майнові відносини набагато легше піддаються правовому оформленню, тому детальніше і ретельніше законодавче регулювання майнових відносин подружжя зумовлене об'єктивною необхідністю. Для майнових відносин, що складаються всередині такого

економічного осередку суспільства, як сім'я, завжди важлива й необхідна чітка визначеність. Внести визначеність до майнових відносин подружжя необхідно з метою захисту прав та інтересів як самого подружжя, так і третіх осіб, кредиторів, контрагентів, спадкоємців тощо. Крім того, майнові права майже завжди можуть бути здійснені примусово, у разі порушення цих прав та невиконання майнових обов'язків можуть бути застосовані санкції.

Майнова сфера відносин між дружиною та чоловіком відіграє значну роль у загальному контексті спільного життя подружжя. Рівень матеріального забезпечення сім'ї нерідко стає вимірником стабільності шлюбу, запорукою виконання сім'єю важливих суспільних функцій.

Зокрема у майнових правовідносинах потрібно забезпечити рівні можливостей для подружжя щодо власності та управління спільним майном. Традиційно, багато суспільств мали систему, в якій чоловік був головним у плані здобутку доходів і здійснював контроль над майном, тоді як жінкам відводилася роль домогосподарки. Однак, сучасні законодавчі реформи націлені на забезпечення рівних прав для обох партнерів у шлюбі або спільному житті. Це означає, що як чоловік, так і жінка мають рівні можливості володіти, управляти та розпоряджатися спільним майном.

Як відзначають науковці: «у межах об'єктивно наявних можливостей СК України забезпечує баланс інтересів жінки і чоловіка у сім'ї, усуває нерівність у правах чоловіка, що мало місце раніше, при цьому у кодексі жінка не розглядається у якості потерпілої сторони, а отже таким чином, потерпілою стороною може бути однаково як жінка так і чоловік» [157].

У науковій літературі звертається увага на особливості здійснення гендерної експертизи законодавства України, зокрема сімейного законодавства, що надасть змогу, що, на підставі аналізу правових норм стосовно гендерної рівності у сімейних відносинах, дало можливість дійти до висновків, зокрема: «наскільки жінка і чоловік у сімейних, шлюбних відносинах, як рівноправні суб'єкти таких відносин, можуть реалізувати свої права у сімейному середовищі, настільки сімейне законодавство не виступає

нейтральним у зазначеному, а гарантуючи гендерну рівність, усуває дискримінацію, сприяє розвитку паритетної демократії у сім'ї, при цьому, якщо жіночий підхід до сімейних відносин, традиційно був зосереджений на захисті прав жінок, то реалізуючи гендерний підхід, передбачено правовий аналіз сімейних відносин з погляду рівності у сім'ї жінки та чоловіка, і отже гендерний підхід до законодавства може створити гендерні справедливі умови для самоутвердження рівності жінки та чоловіка у сімейних відносинах» [169, с. 19].

Майнові правовідносини у сімейному праві розуміються як: «врегульовані нормами законодавства відносини між суб'єктами права, у яких об'єктом виступають майнові блага» [175].

Однак ЦК України не містить прямого визначення майнових прав, а у положеннях статті 190 ЦК України сформульовано «вказівку на їх ототожнення з неспоживними речами і зазначається визнання майнових прав речовими правами» [183, с. 223].

З аналізу вітчизняного законодавства вбачається, що: «майнові права перебувають поряд із будь-якими рухомими та нерухомими речами, виступають об'єктами цивільних відносин, при цьому до майнових прав також належить, право вимоги, з приводу володіння, користування та розпорядження майном, та право вчиняти дії стосовно оформлення права власності на майно» [200].

Що стосується видів майнових відносин, які виникають між подружжям, то в юридичній літературі пропонується виділяти два основні види таких відносин: відносини власності подружжя, тобто щодо майна, яке подружжя набуває у період існування шлюбу; аліментні зобов'язання.

Також, існує думка, що відносини слід розділяти на три основних види: відносини у межах правового режиму майна подружжя; відносини у рамках договірної режиму подружжя; відповідальність подружжя перед третіми особами.

СК України закріплює: «правовий режим майна подружжя у шлюбі, що побудований на особистій приватній власності подружжя (глава 7) та спільній сумісній власності подружжя (глава 8)» [175].

Сімейне законодавство України, трактує «приватну власність» іншим терміном «особиста приватна власність». Так, як висвітлено у літературі, за змістом: «особисту приватну власність розуміють відповідно до змісту приватної власності, який передбачений положеннями ЦК України, і також питань, які не розкриті у положеннях СК України, однак розкриті у ЦК України» [89]. Отже, термін «особиста приватна власність» слід ототожнювати з терміном «приватна власність», так-як сімейні відносини, відповідно до частини першої статті 7 СК України, регулюються СК України, а аткож іншими нормативно-правовими актами, у яких використовується саме термін «приватна власність». Тому слушно відзначено думка про те, щоб СК України мав однакову термінологію із ЦК України [89].

Як звертається увага у науковій літературі: «кожен з подружжя самотійно володіє, користується і розпоряджається належним йому майном, однак з урахуванням інтересів сім'ї, насамперед дітей, тобто, як виходить із вказаного, право власності одного з подружжя не є правом, яке здійснюється кожним з подружжя відповідно до свого інтересу» [193].

Як звертає увагу А. П. Пашинський: «спільною сумісною власністю подружжя буде вважатись майно дружини або чоловіка, у разі якщо воно значно збільшилось у вартості унаслідок спільних дій або спільних грошових витрат кожного з подружжя вважається майно, а також було набуте подружжям за час шлюбу» [96].

Водночас, науковці звертають увагу на те, що: «кожен з подружжя користується рівними правами на майно, що було набуте за час шлюбу, при цьому й у тому випадку, коли один з подружжя, або чоловік або дружина, були зайнятий веденням домашнього господарства, здійснювали догляд за дітьми, навчалися, хворіли або з інших поважних причин не мали самотійного заробітку (доходу)» [165].

Оскільки не мають самостійного заробітку здебільшого жінки, то це положення спрямоване на охорону насамперед їх інтересів, створення для них рівних можливостей з чоловіками, які працюють поза межами дому.

Важливе значення має положення частини другої статті 60 СК України якою: «встановлюється презумпція спільної сумісної власності», у відповідності до чого припускається, що: «кожна річ, набута у шлюбі, окрім речей індивідуального користування, є спільною сумісно власністю подружжя» [175]. На виникнення спільно сумісної власності не впливає те, що правовстановлюючий документ (договір, свідоцтво про право власності, тощо) видано на ім'я лише одного із подружжя.

Кодекс також передбачає додаткові гарантії рівності прав та можливостей дружини та чоловіка при здійснення ними права спільної сумісної власності, а саме: один із подружжя має право звернутися до суду з вимогою про визнання недійсним договору щодо спільного майна, укладеного без його згоди другим з подружжя, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового. Письмова згода буде потрібна якщо об'єктом договору є житлові будинки, квартири, земельні ділянки, транспортні засоби та інше цінне майно. Відповідно припиняється зловживання, які б мали місце при продажі чи дарування автомобілів, інших цінних речей, коли такий договір укладався одним із подружжя без згоди іншого.

Інтереси одного із подружжя враховані у нормі, яка передбачає перетворення особистої власності дружини або чоловіка у спільну сумісну власність подружжя, якщо, наприклад, автомобіль чи будинок відремонтовані за рахунок спільних коштів, належних другому із подружжя.

Рівними є права дружини та чоловіка і на стадії здійснення права спільної сумісної власності, у тому числі і на стадії поділу спільного майна. Положеннями статті 60 СК України передбачено, що «при поділі майна, що є спільно сумісною власністю подружжя, частки дружини та чоловіка визнаються рівними» [175]. Водночас суду надано право змінювати розміри цих часток.

При вирішенні справи про поділ майна, суд може відступити від засади рівності часток, тоді, коли один із подружжя не мав без поважної причини самостійного заробітку або доходу, ухилявся від участі у придбанні чи утриманні майна, витрачав спільне майно на шкоду інтересам сім'ї або розпоряджався ним всупереч волі другого з подружжя і не в інтересах сім'ї.

При поділі майна суд врахуватиме також і інші обставини, які мають істотне значення, зокрема факти приховування, знищення, пошкодження майна одним із подружжя.

За допомогою вище перерахованих та інших норм СК України вдається забезпечити кожному із подружжя одержання справедливого майнового результату залежно від його поведінки.

Факт припинення шлюбних відносин шляхом розірвання шлюбу не припиняє в колишнього подружжя права спільної сумісної власності на майно, яке було набуто за час шлюбу, і навпаки, незалежно від факту припинення шлюбних відносин шляхом розірвання шлюбу кожен з колишнього подружжя має право на поділ спільного майна, при цьому частки у спільній сумісній власності кожного з подружжя є рівними, якщо інше не передбачено договором між подружжям.

Реалії теперішнього часу, змушують порушувати питання ефективності механізму правового регулювання майнових відносин подружжя, що передбачає зокрема дію принципу рівності подружжя у сімейних відносинах (у його розумінні як рівний потенціал чоловіка й дружини отримати право власності на майно, що було придбане під час шлюбу), за умов досить високорозвиненого інституту приватної власності.

Розглянемо один із прикладів. Цей принцип має безпосереднє відношення до питання поділу майна подружжя. В даний час чоловік і жінка, які люблять один одного і ведуть спільне господарство, часто не бажають оформити офіційно свої відносини (укласти шлюб), тому що не хочуть згодом (у тому числі у разі припинення відносин) ділити спільно нажите майно.

Викликане це явище серед інших причин, юридично непередбачуваним результатом такого розділу. Так, нині при «вмілому» використанні норм сімейного законодавства зацікавлений один з подружжя, або чоловік або дружина, цілком здатний змінити склад майна, що утворює категорію «спільно набуте». Назвемо лише деякі моменти, які характеризують певні проблеми щодо режиму майна подружжя при здійсненні його поділу: виведення одним із подружжя об'єктів майна із «законного режиму майна подружжя» шляхом доведення, що ці об'єкти не існують, викрадено, втрачено, реалізовано на користь сім'ї, придбано одним із подружжя до шлюбу, отримано у подарунок від родичів тощо; заперечення режиму конкретних речей як предметів розкоші; визнання шлюбного договору недійсним (чинне законодавство надає надто великий перелік підстав визнання шлюбного договору недійсним, так як у статті 103 СК України, здійснюється посилання на те, що шлюбний договір може бути визнано недійсним за рішенням суду з підстав, які встановлені ЦК України).

Даний стан речей явно не сприяє зміцненню сімейних відносин, у зв'язку з чим актуальним стає питання про коригування тлумачення принципу рівності подружжя у майнових правовідносинах.

Вважаємо, що при регулюванні сімейних правовідносин необхідно насамперед враховувати природу та характер даних відносин.

Шлюб виступає більширшою спільністю інтересів, ніж спільні майнові. Крім відносин майнових у шлюбі та сім'ї мають місце і немайнові правовідносини. Особисті немайнові відносини мають довірчий характер, є у сім'ї визначальними і впливають на характер майнових відносин.

Якщо говорити про довіру в сім'ї, про переважання відносин немайнового характеру, то доцільно ставити регулювання майнових відносин між подружжям на другий план, не наголошуючи особливо на них уваги. Факт укладення шлюбу не повинен ставати для наречених моментом, що визначає їх наступний майновий статус. Звісно ж, що з вирішення цих проблем необхідно вносити зміни до сімейного законодавства.

Таким чином, погоджуємося із висновками вчених, про те, що: «майнові права подружжя виступають у якості врегульованих нормами цивільного і сімейного законодавства правил поведінки між подружжям стосовно майна, набутого за час шлюбу, при цьому майнові обов'язки подружжя врегульовані нормами цивільного і сімейного законодавства, у якості заходів належної поведінки подружжя стосовно майна, набутого за час шлюбу» [90, с. 15].

Однак, окрім СК України, в Україні існує розвинута система інших нормативно-правових документів, які регулюють сімейні відносини, однак, практично в усіх цих документах не завжди висвітлюються та розглядаються проблеми гендерної нерівності або партнерських відносин у сім'ї.

Винятком є тільки Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [119], який визначає вид насильства, який має місце у сімейному житті (фізичне, сексуальне, психологічне та економічне), при цьому передбачено визначені заходи і процедури попередження, недопущення та застосування відповідальності за порушення принципів гендерної рівності, однак указаний законодавчий акт включає сумнівну, з погляду гендерної рівності, статтю 11 стосовно неприпустимості віктимної поведінки щодо насилля в сім'ї. Означена стаття практично перекладає із кривдника відповідальність за кримінальну поведінку на жертву, яку завжди можна звинуватити у тому, що вона спровокувала насильника.

Аналізом наукових джерел, встановлено, що: «майнові права та обов'язки подружжя виникають із моменту реєстрації шлюбу, при цьому законодавець визначає, що майно, набуте за час шлюбу і спільного проживання, вважатиметься спільним майном подружжя, а отже, у подружжя стосовно спільного майна виникають спільні права та обов'язки, а отже, майнові права подружжя виступають врегульованим, нормами цивільного та сімейного законодавства, правилом можливої поведінки між подружжям стосовно майна, набутого за час перебування у шлюбі» [211]. Разом із тим зазначається, що: «не можна надавати особам здійснення прав і звільнити

останніх від виконання обов'язків, що виникли на підставі суб'єктивного цивільного права, а отже виникнення майнових прав призводить до виникнення суб'єктивних обов'язків» [211].

Відповідно до статті 177 ЦК України: «до об'єктів відносин майнового характеру належать речі (включаючи готівку та цінні папери), інше майно, у тому числі майнові права (включаючи безготівкові кошти, бездокументарні цінні папери, цифрові права); результати робіт та надання послуг; результати інтелектуальної діяльності, інтелектуальна власність, тощо» [198].

Все перелічене вище може бути об'єктом майнових відносин між подружжям. Завдання сімейного законодавства у цьому питанні: оптимально та ефективно регулювати майнові відносини подружжя, забезпечити справедливий та рівний поділ майна, а також реалізацію взаємних подружніх прав та обов'язків.

І хоча майнові відносини подружжя більш детально розглянуті в чинному на даний момент українському праві і значно більшою мірою врегульовані його нормами, ніж, наприклад, особисті немайнові відносини, все ж таки існують деякі спірні моменти, які, на мій погляд, потребують удосконалення.

У частині першій статті 70 СК України зазначено, що при розділі спільного майна подружжя, визначенні часток у цьому майні, частки кожного з подружжя визнаються рівними, якщо інше не передбачено договором між подружжям. Однак, тут же, у частині другій цієї статті зазначається: «суд вправі відступити від рівності часток кожного з подружжя у спільному майні виходячи з інтересів неповнолітніх дітей, або виходячи з тих випадків, якщо інший з подружжя не отримував доходів з неповажних причин, інтересам сім'ї» [82]. Хоча дана норма ясна, але все ж таки тут є одна явна суперечність.

З вказаних вище питань, слід звернути увагу на правові висновки Верховного суду України, зокрема: «згідно з положеннями статті 60 СК України, за загальним правилом застосування презумпції, майно, отримане одним з подружжя як набувачем за договором, який був укладений під час

шлюбу, буде об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Той з подружжя, який порушив питання стосовно спростування указаної презумпції, зобов'язаний довести обставини, які її спростовують» [107].

У своїх постановках Верховний суд України, стосовно питання презумпції права спільної сумісної власності майна подружжя, що було набуто за час шлюбу, також звертають увагу на те, що: «при вирішенні спорів стосовно належності майна на праві спільної сумісної власності, суду упершу чергу встановлює час набуття означеного майна. При встановленні факту набуття майна у період шлюбу, на означене майно буде поширено презумпцію спільності майна подружжя. Факт набуття майна у період шлюбу доводиться тим з подружжя, яким здійснено посилення на таку презумпцію в обґрунтуванні своїх вимог стосовно поділу такого майна. Спростовує презумпцію спільності майна той із подружжя, який заперечує факт набуття майна під час шлюбу і те, що воно є спільним сумісним майном» [108; 109; 110].

В цілому, гендерна рівність при реалізації майнових прав учасників сімейних відносин є важливою складовою будівництва справедливого та рівноправного суспільства. Це вимагає систематичних зусиль з боку уряду, законодавчих органів, громадськості та інших зацікавлених сторін.

У сучасному світі все більше підкреслюється важливість розуміння гендерних ролей та стереотипів, що пов'язані з майновими правами учасників сімейних відносин. Культурні, соціальні та економічні фактори часто впливають на спосіб розподілу майна та можуть призводити до дискримінації та нерівності.

Для забезпечення гендерної рівності у майнових правах учасників сімейних відносин необхідно посилювати свідомість громадян про важливість цього питання. Розповсюдження інформації, проведення навчальних програм та тренінгів щодо гендерних проблем допоможуть усвідомити проблематику та сприяти розбудові справедливих та рівноправних сімейних відносин.

Подальші зусилля у сфері законодавства також є невід'ємною частиною забезпечення гендерної рівності у майнових правах. Важливо впроваджувати положення, які гарантують рівні можливості та права для чоловіків і жінок, щодо володіння, спадкування та розподілу майна. Закони повинні відображати принципи гендерної рівності і забезпечувати відповідність міжордерним стереотипам, що зміцнюють нерівність у сімейних відносинах.

Зважаючи на викладене вище, пропонується: «визначення майнових правовідносин в сімейному праві в частині акцентування уваги на юридичній та гендерній рівності чоловіка та жінки, у зв'язку з чим запропоновано майнові відносини в сім'ї розуміти як відносини, що мають майново-вартісний характер, засновані на юридичній та гендерній рівності чоловіка та жінки щодо належності майна, а також у зв'язку з відповідальністю чоловіка та жінки за зобов'язаннями перед третіми особами» [211].

На підставі здійсненого аналізу положень СК України, пропонуємо: «виділити три групи майнових відносин у сім'ї між подружжям та дітьми, що регулюються українським сімейним законодавством: 1) відносини щодо належності подружжю та дітям речей та майнових прав; 2) відносини щодо взаємного надання матеріального забезпечення; 3) відносини, пов'язані з відповідальністю подружжя, батьків та дітей за зобов'язаннями» [211].

2.2. Особливості забезпечення гендерної рівності при реалізації немайнових прав учасників сімейних правовідносин

За цивільним та сімейним законодавством України, визначається, що кожному, як чоловіку так і жінці гарантуються, незалежно від статі, невід'ємні конституційно закріплені особисті немайнові права, такі-як право на: життя і здоров'я; на безпеку; на свободу вираження думки, тощо. Однак, не зважаючи на вказане та законодавчі гарантії, у окремих країнах, гендерна нерівність за ознаками статі продовжує існувати, що впливає на реалізацію цих прав, на відміну від чого, в Україні проводиться ряд дієвих заходів щодо

нормативного врегулювання дотримання гендерної рівності та недопущення дискримінації за ознакою статі.

Звертається увага на те, що: «у правовій системі кожної з країн світу, у тому числі країн ЄС та в Україні, основною складовою виступає визначення та нормативно-правове регулювання особистих немайнових прав фізичних осіб» [209]. Правові системи направлені на захист вказаних особистих немайнових прав зокрема усіх фізичних осіб, серед яких немайнові права жінок так і чоловіків, між якими є сімейні, шлюбні відносини. Зазначені немайнові права жінок та чоловіків у сімейних відносинах виступають частиною невід'ємних прав, які належать кожному від народження і аж до смерті.

Гендерна рівність, поряд із правами людини, свободою та демократією, виступає однією з базових цінностей, що лежать в основі Європейського Союзу та України. Гендерна рівність збагачує суспільство, робить його стійкішим. Це невід'ємна складова світу, безпеки, економічного процвітання та сталого розвитку. Захист і заохочення гендерної рівності є обов'язковими для дотримання відповідно до договорів ЄС та сталого розвитку України на шляху до євроінтеграції.

Ось чому політична, операційна та фінансова діяльність з розвитку та закріплення прогресу в галузі гендерної рівності є як для ЄС так і для України політичним пріоритетом та ключовим завданням.

У положеннях Конституції України, а також і у положеннях ЦК та СК України, до немайнових прав відносять право на: «життя, здоров'я, свободу, гідність, приватне життя, недоторканість особи, свободу думки, віри, висловлювання своїх поглядів тощо, які гарантуються Конституцією України та іншими законодавчими актами і захищаються від будь-яких порушень, будь-то від дій державних органів, громадян або недоброзичливих дій третіх осіб» [187].

У науковій літературі звертається увага на те, що: «кожній особі від народження або за законом належать певне коло особистих немайнових прав

та обов'язків, більшість з яких особі належить довічно, і укладення шлюбу не впливає на ці права, і вони продовжують належати кожному із подружжя як особі» [174, с. 174-175].

Слід звернути увагу на те, що усунення будь-якої форми дискримінації виступає одним із основних принципів гендерної рівності, що у контексті сімейних відносин означає: «чоловіки та жінки повинні мати рівні можливості вільно обирати свого партнера, виражати свою волю щодо шлюбу та розлучення, а також брати участь у прийнятті рішень, що стосуються сім'ї» [169].

Важливими аспектами забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах виступає: попередження, недопущення та боротьба з насильством у сім'ї; рівність кожного з подружжя щодо реалізації своїх батьківських прав на виховання дитини, спілкування з дитиною, її духовного та культурного розвитку, щодо забезпечення утримання дітей та забезпечення їх безпеки, здоров'я, тощо; рівність чоловіків та жінок щодо усиновлення дитини; та рівність й в інших немайнових правах у сімейних шлюбних відносинах.

Принагідно, право на безпеку, а також на захист від будь-яких форм насильства має кожна людина незалежно від статі. Врегулювання цих питань досягається впровадженням ефективних механізмів попередження, запобігання, та припинення випадків насилля у сімейних відносинах.

Як звертає увагу О. І. Сафончик, і з позицією науковця ми погоджуємось: «проблематика забезпечення принципів гендерної рівності і формування відповідних механізмів, викликано світовими політичними процесами, та міжнародними зобов'язаннями України, а також європейським вибором України, і іншими чинниками, і, має, для юридичної доктрини та державно-суспільного розвитку, суттєві теоретичні й практичні значення» [168].

Світопа практика показує, що: «здійснення трансформації сімейних відносин пов'язано не лише з економічними процесами, а також вимірюється

іншими параметрами, у тому числі гендерними, які потребують вивчення й державного регулювання» [81].

Характерною особливістю Конституції України, у відповідності до положень статті 24, виступає: «відображення у ній рівності прав і свобод у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності із забезпеченням рівних можливостей для жінок та чоловіків стати рівноправними як де-юре, так і де-факто у всіх сферах життєдіяльності» [61].

Водночас, Конституцією України проголошено і юридично унормовано: «політично-правовий принцип, відповідно до якого людина, зокрема чоловік і жінка, є найвищою цінністю» [61].

Формування цивільного суспільства як правового передбачає якісно новий рівень правопорядку, центром якого стає людина, її права та свободи, конституційно проголошені найвищою цінністю суспільства, а їх визнання, дотримання і захист виступає обов'язком держави. Ці аксіологічні орієнтири розвитку законодавства зачіпають насамперед усю сферу цивільно-правового регулювання та одночасно ставлять перед цивілістичною наукою низку складних методологічних проблем, у тому числі пов'язаних із концептуальним обґрунтуванням інтеграції особистих немайнових відносин у предмет галузі цивільного та сімейного права, особливо з урахуванням гендерної рівності між чоловіками та жінками.

Як вже зверталась увага, найбільш цінними у цивільних та сімейних відносинах, визнаються особисті немайнові права фізичних осіб, зокрема чоловіка та жінки у сімейних, шлюбних відносинах. Розглядаючи їх послідовно можемо відзначити, що найвищу цінність мають такі особисті немайнові права як життя та здоров'я людини. Саме перелічені права становлять «серцевину» немайнових відносин.

Сьогодні насамперед регулювання та реалізація немайнових прав подружжя, у тому числі жінок та чоловіків у сімейних відносинах, забезпечується нормами цивільного та сімейного права.

За цивільним законодавством, немайнові права охоплюють широкий спектр питань, включаючи, окрім вище визначених прав, й права на свободу віросповідання, право на приватність та інтимність, право на культурну та національну ідентичність, та багато інших.

Водночас, цивільному праві немайновими правами визнаються: «абсолютні й невідчужувані, уособлюючи прояв свободи і особистої недоторканості фізичної особи, яка від народження володіє більшістю із них, і перш за все тими, що забезпечують природне існування фізичної особи, при цьому, як зазначається у наукових колах не всі немайнові права виникають з моменту народження, так-як є ті, що набуваються за певних обставин, а також, при певних обставинах можуть відчужуватися» [195, с. 145].

Не можна не погодитися з науковцями, які: «розмежовують немайнові права фізичних осіб на: права, що забезпечують фізичне існування фізичних осіб і визначають її біологічні права; права, які забезпечують соціальне буття фізичних осіб, то-як укладення шлюбу, участь у сімейних відносинах, реалізація батьківських права, тощо» [68].

Також, у науковій літературі звертається увага на відмінні риси особистих немайнових відносин, та наводиться ознаки особистих немайнових прав такі-як: «нематеріальний характер особистих немайнових прав; спрямованість виявлення та розвитку індивідуальності; специфіка підстав їх виникнення і припинення» [223, с. 22-29].

Ведучи мову про нематеріальному характері особистих немайнових прав, науковці фактично визначають одне невідоме через інше, оскільки поняття «нематеріальний характер» також вимагає розшифрування. Нематеріальний характер особистих немайнових прав виявляється у тому, що вони не мають економічного змісту. Для них не властиво відплатність, їх здійснення не супроводжується зустрічним майновим забезпеченням з боку інших суб'єктів цивільних відносин. Тому, на нашу думку, вказану ознаку краще позначити як позаекономічний характер особистих немайнових прав.

У цьому полягає одна з головних відмінностей немайнових прав від прав майнових, які нерозривно пов'язані з поняттям «майно», виникають і існують або у зв'язку із наявністю майна у певної фізичної особи, або з переходом майнових прав від одних фізичних осіб до інших.

Особисті немайнові права неможливо бути оцінені у майновому еквіваленті, вони, як зазначають окремі науковці: «служать визнанню за особистістю її моральної цінності, дозволяють відрізнити одного суб'єкта права від іншого, підкреслюють їхню самобутність і своєрідність, у зв'язку з чим мають пріоритет при індивідуалізації особистості» [215].

Підстави виникнення і припинення особистих немайнових прав також, безумовно, мають певну специфіку. Проте за загальною характеристикою особистих немайнових відносин її розгляд навряд чи є доречним, оскільки для кожної конкретної галузі права характерні свої особливі підстави виникнення, зміни та припинення особистих немайнових прав та відносин.

Повертаючись до розгляду питань гендерної рівності у цивільних та сімейних відносинах, у тому числі щодо немайнових прав подружжя, слід зазначити, що протягом останніх років Україна як і багато країн світу зробили великі позитивні кроки у напрямку гендерної рівності у сімейних відносинах, однак, все ще залишаються виклики, що потребують нашої уваги та дії.

Так, одним з найважливіших аспектів забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах виступає визнання та усунення стереотипів та упереджень, які пов'язані з ролями чоловіків і жінок. Традиційні уявлення про гендерні ролі можуть обмежувати можливості та свободи учасників сімейних відносин. Важливо сприяти свідомому розумінню того, що кожна людина має право обирати свою роль у сім'ї незалежно від своєї статі, і що це повинно бути повністю визнано та прийнято в суспільстві. Для забезпечення гендерної рівності також необхідно створити умови для сумісної відповідальності за догляд за дітьми та обов'язки в господарстві. Традиційно чоловіки були відповідальні за заробіток, а жінки – за догляд за дітьми та домашніми справами.

Однак, для досягнення гендерної рівності в сімейних відносинах необхідно розширити роль та відповідальність кожного з партнерів. Це можна зробити шляхом просування і підтримки політик, що сприяють батьківству, декретного відпустку, гнучкого робочого часу та доступних дитячих садків. Ці заходи допоможуть підтримувати обох батьків у здійсненні догляду за дітьми та дозволять жінкам брати участь у праці та професійному розвитку нарівні з чоловіками.

Сімейне право має бути спрямоване на забезпечення рівних прав для обох партнерів у шлюбі та розлученні. Жінки не повинні стикатися з дискримінацією або обмеженнями у справі розлучення, а мають мати право на справедливе розподіл майна та підтримку після розлучення. Також необхідно забезпечити доступ до юридичної допомоги та підтримку для тих, хто стикається зі складними ситуаціями у шлюбі або після розлучення.

Отже, юридична природа принципу сімейного права в сфері забезпечення гендерної рівності проявляється у єдності двох аспектів: об'єктивного та суб'єктивного, в частині конкретизації таких випадків.

Сучасні напрями розвитку шлюбних, сімейних відносин та принципів формування і правового забезпечення закріплені в СК України [175]. В ньому акумульоване все прогресивне, що було і є у національному сімейному житті та в світовому досвіді розвитку і функціонування сімейних відносин.

СК України втілює гендерний конструкт з врахуванням осмислення всієї гендерної проблематики. При цьому, СК України ставив за мету: «закріпити як принципи паритетної демократії в сім'ї, так і забезпечити рівні можливості для подружжя в реалізації ними конституційних прав, свобод, обов'язків і відповідальності людини і громадянина» [216].

Принцип гендерного балансу у сімейних правовідносинах, входить до системи принципів сімейного права України, на що вказує те, що відповідно до положень частини шостої статті 7 СК України: «жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї» [178, с. 217].

Як зазначають окремі науковці: «вказані засади хоча і існують в авторських (наукових) переліках принципів сімейного права України, однак, ідею рівності чоловіка та жінки в шлюбі та сім'ї, одні вчені розглядають як принцип їх повної рівності в особистих і майнових правах у шлюбі та сім'ї, а інші науковці, розглядають як принцип гендерного балансу» [77, с. 8-9; 220, с.14].

Отже, визначення змісту принципів гендерного балансу між жінками та чоловіками у сімейних правовідносинах, висвітлення способів втілення принципів гендерної рівності між чоловіками та жінками у шлюбних та сімейних відносинах у нормах СК України, наразі становить чималий науковий інтерес.

Регулювання сімейних відносин, як зазначено у частині третій статті 7 СК України: «здійснюється лише у тій частині, у якій це є допустимим та можливим з погляду інтересів їх учасників та інтересів суспільства, тобто йдеться про межу законодавчого регулювання сімейних відносин» [176, с. 45; 201, с. 7]. Можливість закону регулювати усі сфери відносин між подружжям, зокрема між чоловіком та дружиною, а також між батьками та дітьми, обмежена конституційним правом особи на свободу і недоторканність особистого життя.

Як визначають сучасні науковці, «в межах об'єктивно існуючих можливостей СК України забезпечує баланс інтересів жінки та чоловіка в сім'ї, усуває нерівність у правах чоловіка, що мала місце раніше. У кодексі жінка не розглядається апріорі як скривджена сторона. Скривдженою стороною може бути однаковою мірою як жінка, так і чоловік» [158].

Принагідно звернути увагу на те, що у сімейному праві були положення, що допускали певну юридичну «нерівність» фізичних осіб стосовно участі у сімейних, шлюбних відносинах, зокрема у частині встановленого шлюбного віку для жінок і чоловіків, який, у попередній редакції частини першої статті 22 СК України був встановлений для чоловіків та жінок у 18 та 17 років відповідно, і які законодавець, у процесі розвитку

сімейного законодавства, намагається виправити та виправляє. Так, на сьогоднішній день зазначене питання актуалізується у зв'язку з тим, що до вказаної норми СК України на законодавчому рівні внесено зміни і встановлено: «однаковий шлюбний вік для чоловіків і жінок – 18 років» [114].

Для прикладу: «у законодавстві відсутні відмінності у регулюванні обсягу немайнових прав та обов'язків чоловіка та жінки у традиційному та фактичному шлюбах» [88].

Водночас, звертається увага на те, що: «ключова різниця полягає у набутті чоловіком та дружиною права на зміну прізвища з підстави реєстрації шлюбу, зокрема, виходячи із тлумачення статті 53 СК України, саме факт реєстрації шлюбу становить підставу для набуття права на зміну прізвища, що має місце виключно у випадках реєстрації шлюбу в порядку та органами, встановленими СК України, при цьому натомість, відсутність у фактичних шлюбних відносинах самого факту фіксування державою укладення подружжям шлюбу зумовлює відсутність у такого подружжя права на зміну прізвища з наведеної підстави» [87].

Важливим аспектом сімейного права є боротьба із насильством у сім'ї, що є невід'ємною частиною гендерної рівності. Насильство, особливо спрямоване на жінок, є серйозною перепорою перед досягненням рівності в сімейних відносинах. Важливо забезпечити належну підтримку та захист для жертв насильства та ефективно розслідувати й карати винних. Також треба акцентувати увагу на попередженні насильства та освіті про здорові та поважні сімейні відносини.

Гендерна освіта та свідомість також є ключовими чинниками у забезпеченні гендерної рівності в сімейних відносинах. Інформування про права та можливості кожної людини у шлюбі, розлученні та вихованні дітей сприяє розумінню рівних прав і можливостей для обох статей. Освіта гендерної рівності в школах та вищих навчальних закладах сприяє

формуванню свідомого підходу до сімейних відносин та допомагає уникнути стереотипів та дискримінації.

Для забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах важливо також враховувати потреби та права осіб з різною гендерною ідентичністю та сексуальною орієнтацією. Люди, які ідентифікуються як небінарні, транс-гендерні особи, або мають інші форми гендерної ідентичності, мають рівні права на створення та утримання сімей.

Правовий фреймворк є ключовим інструментом у сімейних відносинах. Уряди та законодавчі органи повинні приймати закони та політики, які гарантують рівні права та можливості для усіх учасників сімейних відносин, незалежно від статі, гендерної ідентичності або сексуальної орієнтації. Це може включати захист від дискримінації, закони про насильство у сім'ї, політики щодо розлучення та догляду за дітьми, а також забезпечення рівного доступу до майна та спадщини.

Забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах також пов'язане з боротьбою зі стереотипами стосовно ролей чоловіків і жінок. Негативні уявлення про «традиційні» ролі можуть обмежувати можливості і свободи кожного партнера. Освіта та усвідомлення про різноманітність ролей у сім'ї сприяють створенню більш рівноправних та взаємоповажних відносин.

Щодо батьківства, воно є важливим аспектом сімейних відносин, і гендерна рівність повинна охоплювати його всі аспекти. Важливо просувати політики, які підтримують батьківський відпустку та гнучкий робочий час, щоб обоє батьків мали можливість брати участь у догляді за дітьми та розвитку сімейного життя. Також необхідно створити умови для розподілу домашніх обов'язків та догляду за дітьми між обома партнерами на рівних засадах.

Як звертає увагу О. М. Оніщук: «стосовно здійснення належного виховання дитини, головним інститутом виступає сім'я, яка закладає основи для розвитку особистості дитини, при цьому у вихованні визначальним

моментом виступає тісний зв'язок батьків зі своїми дітьми, так-як реалізація батьками своїх прав може мати і як позитивні, так і негативні фактори впливу на подальше життя дитини» [92].

Слід відзначити, що: «на захист прав чоловіка у випадку, коли він є біологічним батьком дитини, сімейне законодавство України також спрямоване, хоч на момент зачаття або народження дитини, жінка перебувала в офіційному шлюбі з іншим чоловіком (стаття 129), а таким чином у зазначеному випадку він, тобто чоловік – біологічний батько дитини, має право звернутись до суду із позовом стосовно визнання свого батьківства до офіційного чоловіка цієї жінки» [87]. Отже, зважаючи на вказане, українське законодавство вживає заходів щодо дотримання балансу інтересів як жінок, так і чоловіків.

Окрім рівних прав, які, згідно СК України, мають і чоловік, і жінка, вони мають і рівні обов'язки. Так, зокрема: «подружжя, які є матір'ю та батьком дитини мають рівні права і обов'язки стосовно останньої, незалежно від того, чи перебувають вони у шлюбі між собою (пункт 1 стаття 141 СК України), при цьому у положеннях пункт 2 стаття 141 СК України зазначається, що у разі розірвання шлюбу між батьками, або ж проживання їх окремо від дитини не впливатиме на обсяг їхніх прав, а також не звільняє їх від обов'язків стосовно дитини» [178].

Аналізуючи практику повсякденного життя, звертається увага на те, що після розлучення, частіше діти залишаються жити із матір'ю, при цьому вказаний факт не позбавляє батька обов'язків стосовно виховання його дитини або дітей, і водночас законодавство зміцнює права батьків, шляхом гарантування чоловікам – батькам, після розлучення, права проводити час із дитиною, що врегульовано положеннями статті 153 СК України.

Крім того, розлучення є складним етапом у сімейних відносинах, і гендерна рівність має залишатися дотриманою й у цих ситуаціях. Жінки повинні мати право на рівний доступ до юридичної допомоги та справедливого розподілу майна після розлучення. Крім того, важливо

забезпечити належну підтримку для матерів та батьків, які займаються вихованням дітей після розлучення, щоб запобігти ризику їхньої економічної незахищеності та забезпечити добробут дітей.

Освіта в гендерних питаннях має включати навчання про гендерні стереотипи, рівність, сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність. Важливо виховувати у дітей свідомість про рівність та повагу до усіх людей, незалежно від їхньої статі або гендерної ідентичності.

Співпраця з громадськими організаціями, активістами та зацікавленими сторонами також має велике значення. Ці організації можуть проводити кампанії, семінари та тренінги з питань гендерної рівності в сімейних відносинах. Вони можуть також надавати підтримку постраждалим від насильства у сім'ї та пропонувати консультації з питань сімейного права.

Запровадження гендерної рівності в сімейних відносинах не є простим завданням, і вимагає комплексного підходу та спільних зусиль уряду, громадськості та інших зацікавлених сторін. Виконання цієї мети принесе численні переваги суспільству в цілому, включаючи зміцнення сімей, забезпечення благополуччя дітей, підвищення економічної стабільності та розширення можливостей для розвитку та самореалізації всіх учасників сімейних відносин.

Крім того, розробка і впровадження механізмів моніторингу та оцінки забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах є необхідним кроком. Це дозволить визначити прогрес у досягненні гендерної рівності та виявити області, які потребують додаткових заходів та покращень. Розроблення статистичних індикаторів та збір даних за статевою приналежністю допоможуть визначити нерівності та вжити необхідні заходи для їхнього подолання.

Загалом, забезпечення гендерної рівності при реалізації немайнових прав учасників сімейних відносин є кроком до справедливого, рівноправного та демократичного суспільства. Це вимагає зміни у культурних, соціальних і правових нормах, а також свідомої мобілізації громадськості та інших

зацікавлених сторін. Тільки шляхом спільних зусиль можна створити суспільство, в якому всі люди можуть реалізувати свої немайнові права та жити у взаємному повагу та рівності.

Забезпечення гендерної рівності у сімейних відносинах має довгостроковий вплив на суспільство в цілому. Рівноправність та повага у сім'ї сприяють зміцненню взаємин, покращенню психологічного клімату та забезпеченню розвитку дітей у сприятливому середовищі. Крім того, гендерна рівність в сімейних відносинах є ключовим чинником у зміні стереотипів та упереджень, що сприяє побудові більш справедливого та рівноправного суспільства.

Слід звернути увагу на те, що забезпечення гендерної рівності у сімейних правовідносинах виступає постійним процесом, які вимагають певних та ефективних системних змін у суспільстві. Це виклик, який потребує спільних зусиль від уряду, громадськості, активістів та інших зацікавлених сторін. Реалізація гендерної рівності у сімейних відносинах має безпосередній вплив на благополуччя сімей, емоційне та психологічне самопочуття учасників сім'ї та загальний розвиток суспільства.

Одним з ключових аспектів є законодавча база, яка гарантує рівність у сімейних відносинах. Урядам потрібно приймати закони та політики, які захищають права усіх учасників сім'ї та забезпечують рівні можливості. Це може включати визнання рівноправ'я партнерів у шлюбі або спільному житті, заборону дискримінації на основі статі або гендерної ідентичності, а також забезпечення права на розлучення та поділ майна на рівних засадах.

Крім того, важливо забезпечити доступ до соціальних послуг, які підтримують гендерну рівність у сімейних відносинах. Це можуть бути центри психологічної підтримки сім'ї, консультативні служби щодо планування сім'ї та репродуктивного здоров'я, навчальні програми з гендерної освіти та інші послуги, спрямовані на підтримку сімейного благополуччя.

Партнерство між урядом, громадським сектором та приватним сектором також є ключовим фактором у забезпеченні гендерної рівності.

На разі, державна сімейна політика України поки ще ґрунтується на протекціоністських заходах стосовно функціонування української родини. Тобто, державні нормативно-правові акти недостатньо звертають увагу на внутрішні механізми функціонування родини, зокрема чи партнерські або інші відносини між подружжям та у сім'ї, чи рівний або нерівний розподіл праці у сім'ї, тощо.

Таким чином, зважаючи на викладене, в Україні є нагальна потреба у дієвій концепції розвитку сім'ї та сімейних відносин, ґрунтованої на аналізі сучасних національних процесів, а також світового досвіду, завдяки чому не залишилось би поза увагою, притаманні у сьогоденні, зміни у моралі, зростанні індивідуалізму, відчуження від публічного життя, проявленні егоїзму, а також відсторонення від життя громади, тощо.

Отже, продовження зусиль у напрямку гендерної рівності у сімейних відносинах є невід'ємною складовою розвитку сучасного суспільства. Це вимагає колективних дій з боку уряду, громадськості та приватного сектору. Розробка та реалізація законодавчих актів, освітніх програм, підтримка та популяризація послуг, спрямованих на гендерну рівність, а також зміна свідомості і усвідомлення важливості рівності в сім'ї є ключовими елементами на шляху до досягнення гендерної рівності у сімейних відносинах та суспільстві в цілому.

Продовжуючи дослідження особливостей забезпечення гендерної рівності у немайнових правах у шлюбних відносинах, слід зазначити, що одним з показників гендерної рівності у шлюбних відносинах виступають насамперед добровільність укладання шлюбу та перебування у шлюбних, сімейних відносинах. Слід зазначити, що як засади шлюбу, зберігає свою чинність добровільність укладення шлюбу на усіх стадіях подружнього життя, обумовлюючи права кожного з подружжя на розірвання шлюбу та

припинення подружніх відносин. Зазначене право кожного з подружжя здійснюється у межах, визначених законодавчими актами України.

У свою чергу, СК України пропонує певні положення, які мали би відігравати, між конституційними нормами про свободу особи та про державний захист сім'ї, роль так званої «золотої середини». Зокрема, тільки вільна особа, яка користується своїми правами і свободами, та вміє ними користуватись, здатна будувати шлюб і сім'ю, а аткож підтримувати гендерно цивілізовані сімейні відносини, свідомо.

Конституція України об'єктом охорони з боку держави називає не лише материнство і дитинство, а й батьківство. У положеннях статті 51 Конституції України зазначається, що: «вільна згода жінки і чоловіка у шлюбі, втілює паритетність соціально-статевих відносин у сім'ї, що, лаконічно записано у положеннях основного Закону у вигляді: державою охороняється сім'я, дитинство, материнство і батьківство» [61].

Отже, у якості природного жінки, яка перебуває у шлюбі, є її право бути матір'ю, відчувати радість від материнства, а також піклуватися про свою дитину. Аналогічними природними правами чоловіка, який перебуває у шлюбі, виступають його права на батьківство, на спілкування з дитиною, піклуватись про дитин та її розвиток, а також проживати разом із дитиною.

Принагідно звернути увагу на те, що при вирішенні спорів стосовно місця проживання дітей або дитини, після розірвання шлюбу та припинення подружніх та шлюбних відносин, інтереси батька часто страждають, так-як за загальним правилом, у разі розірвання шлюбу, чоловіки – батьки не завжди порушують питання стосовно місця проживання дитини, зокрема саме із батьком, що пов'язується найчастіше із відсутністю в батька, у разі припинення шлюбу, місця проживання, психологічної готовності до щоденної відповідальності за дитину, тощо. А отже, за традицією, дитина залишається проживати із матір'ю. При цьому зазначена обставина не звільняє батька від обов'язку виховувати дитину, а також не позбавляє його права на спілкування

з дитиною. Звертається увага на те, зазвисяй, батьки часто позбавлені реального здійснення своїх прав.

Слід звернути увагу, що у ООН проводиться реалізація проекту у галузі інноваційних стратегій, направлених на формування сприятливого ставлення та моделей поведінки, які сприяють зміцненню гендерної рівності у рамках спільної регіональної програми ЄС та Структури «ООН-жінки», де вказується на посилення ролі чоловіків як батьків на важливому етапі формування особистості дітей націлене на надання підтримки чоловікам у заохоченні демократичного виховання дітей та гендерно-чутливих практик у їхніх сім'ях.

У свою чергу, в Україні стосовно недопущення позбавлення батьків здійснення своїх батьківських прав, положеннями СК України врегульовано: «можливість, для чоловіків – батьків, яким було заборонено матір'ю або іншими членами сім'ї спілкуватись із своєю дитиною, відшкодувати матеріальні збитки та моральну шкоду, викликаних такою заборonoю, завдяки чому, батько буде мати змогу все ж таки реалізувати свої права відносно своєї дитини» [175].

Разом із тим, положеннями СК України передбачено й можливість швидкого реагування у разі так би мовити викрадення одним із батьків дитини, та у разі, якщо встановлено місце знаходження та перебування дитини, останню, за рішенням суду негайно буде повернуто тому із батьків, із яким дитина проживала до такої негативної події.

Принагідно звернути увагу на те, що положення статті 51 Конституції України зобов'язують батьків утримувати дітей до їх повноліття. Отже, як вбачається тут не йдеться мова про закріплення індивідуального обов'язку матері та батька, тобто йдеться про рівні обов'язки обох з батьків. Звідси, ідея виділення носіїв обов'язку стосовно утримання дітей тобто кожного з батьків, а не загально батьків, не зазнала успіху. Також, виник певний стереотип мислення, так-як під таким знеособленим терміном як батьки, іноді одному з батьків вдається уникати виконання належно свого обов'язку.

Конвенція ООН «Про права дитини» визначає права дитини та обов'язки батьків стосовно дитини значно зрозуміліше. Так у відповідності до положень статті 3 зазначеної Конвенції ООН: «в усіх діях стосовно дітей, незалежно від того, чи здійснюються вони державними або приватними установами, до компетенції яких уходить вирішення питань соціального забезпечення, чи судами, чи адміністративними або законодавчими органами, першочергова увага приділяється саме найкращому забезпеченню інтересів дитини» [56]. Наведенні положення узгоджуються з нормами Конституції України та інших законодавчих актів України.

Варто зазначити і те, що у законодавстві України відсутні, на разі норми, які б наділяли кожного з батьків пріоритетним правом стосовно визначення місця проживання дитини, хоча, положеннями статті 141 СК України визначено, що: «батькі, зокрема дружина і чоловік, мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебувають вони у шлюбі між собою чи ні» [175].

Стосовно рівності батьків стосовно реалізації своїх прав щодо дитини, окремі науковці звертають увагу на те, що зазначені прав батьків, є те, що вони мають деякі особливості, зокрема: «по-перше, батьківські права носять строковий характер, так-як виникають із моменту народження дитини або з моменту усиновлення, або здійснення піклування над дитиною у прийомній сім'ї, та припиняються у зв'язку з настанням певних обставин, які передбачені СК України, таких як: досягнення вісімнадцятирічного віку, коли обсяг батьківських прав змінюється; вступ неповнолітньої особи у шлюб; отримання неповнолітньою особою повної цивільної дієздатності; у разі позбавлення батьківських прав; по-друге, закріплені нормами сімейного законодавства рівні права батьків незалежно від офіційно зареєстрованого шлюбу; по-третє, батьківські права здійснюються лише в інтересах дитини, а не всупереч ним; по-четверте, кожен з батьків має переважне право на виховання своїх дітей, за винятком випадків порушення інтересів дитини» [33; 68; 92].

Як справедливо зазначає Верховний Суд України, що: «при вирішенні питання стосовно визначенні місця проживання дитини, першочергова увага приділяється саме найкращому забезпеченню інтересів дитини у силу вимог положень статті 3 Конвенції ООН «Про права дитини» [222].

У свою чергу, Касаційний цивільний суд України, розглядаючи питання стосовно визначення місця проживання дитини звертає увагу на те, що: «презумпція на користь матері у справах стосовно дітей на рівні ООН не підтверджується, а також не відповідає позиції Ради Європи, і не впливає із Декларації прав дитини або прецедентної практики ЄСПЛ» [111]. При цьому, звернуто увагу на те, що у зазначеній постанові суду, в наявності посилання на одне з багаточисельних рішень ЄСПЛ, зокрема на рішення від 11 липня 2017 року у справі «М.С. проти України», де суд наголосив на тому, що: «у вказаних справах, що стосуються визначення місця проживання дитини, вирішення питань відносно врахування інтересів дітей, зокрема про те, що буде найкращим для інтересів останніх, виступає основним значенням» [222].

Принагідно звернути увагу на те, що, у судовій практиці як України так і ЄС: «при вирішенні питань стосовно відносин між батьками і дітьми, у тому числі й у вирішенні питань щодо місця проживання дитини, не завжди здійснюється рівне ставлення до батьків, на що звертається постійна увага Ради Європи, якою засуджується, і, наголошується на тому, що роль кожного з батьків, як чоловіка так і жінки, стосовно дітей необхідно ліпше визнавати і належно цінувати» [188].

Парламентська Асамблея ЄС наголосила на важливості: «подолання гендерних стереотипів щодо ролей чоловіка та жінки у сімейних відносинах, і що приписується останнім як відображення соціологічних змін, які відбулися впродовж останніх п'ятдесяти років з огляду на організацію приватної сфери і сім'ї» [182].

Отже, Верховний Суд України відстоює позицію захисту прав батьків, як чоловіка так і дружини, і гарантує рівноцінне становище батьків стосовно

утримання та виховання дітей, а також стосовно відносин між батьками та дітьми.

Таким чином, зважаючи на викладене, слід зазначити, що ключовим у розумінні дотримання гендерної рівності у сімейних відносинах, у частині реалізації особистих немайнових батьківських прав виступає те, що реалізація та здійснення кожним з подружжя батьківських прав на засадах рівності, виключно в інтересах дитини, та, одночасно є обов'язком кожного з батьків, який виконується чоловіком і жінкою у рівному ступені незалежно від того чи перебувають вони у зареєстрованому шлюбі або у фактичних шлюбних відносинах чи цивільному партнерстві, або припинили свої шлюбні відносини. Як передбачено цивільним та сімейним законодавством України, за невиконання кожного з батьків своїх батьківських обов'язків встановлено відповідальність.

У всьому світі актуальними виступають питання гендерної рівності, так як саме гендерна рівність виступає неподільним аспектом дотримання прав людини, а також цінностей будь-якої демократичної держави. Деякі, широко поширені переконання та соціальні правила про те, хто такі чоловік або жінка, прищеплюються сім'єю, школою, державою, засобами масової інформації, соціальними мережами, роботою та іншими сферами життя під час безперервної багаторічної соціалізації.

На міжнародному рівні, з метою забезпечення належного рівня розвитку, Україна, у якості важливого пріоритету, визнала гендерну рівність, прийнявши зобов'язання на законодавчому рівні, відповідно закріпивши рівні можливості жінок та чоловіків в усіх сферах життя.

У сьогоденних реаліях, починаючи з 2014 року, коли за протиправних дій військових формувань рф було окуповано та надалі анексовано Автономну Республіку Крим, а також окумовано частину Донецької та Луганської областей і створено квазі республіки ДНР і ЛНР, та у подальшому завдяки повномасштабному вторгненню 24 лютого 2022 року на територію України військ рф, якими було окуповано частину Херсонської та Запорізької

області, і ведуться бойові дії у вказаних та у Донецькій та Луганській областях, і по всій території України введено воєнний стан [131], збільшилися випадки протиправних дій з боку військових та громадян рф стосовно сексуального насильства над жінками, вчинення катувань, побиття, та вбивств громадян України, особливо жінок. Прикладами найрезонансніших випадків вчинення указаних військових злочинів з боку громадян та військових рф, яку визнали країною-агресором, є події які мали місце в Українських містах таких як Буча, Ірпінь, Куп'янськ, Бахмут, Авдіївка, Маріуполь та інші.

Отже, як зафіксовано Українськими правоохоронними органами та міжнародними організаціями, вказані військові злочини були направлені на порушення права людини, особливо жінок на життя та безпеку. Нажаль, проявлення агресії військами рф, шляхом щоденних обстрілів цивільних будинків та інфраструктури, скоєння катування, вбивства і статевих злочинів відносно жінок, стало в Україні частиною сьогодення.

За загальним визначенням термін «гендер» використовується в соціальних науках для відображення соціокультурного аспекту статі людини, а також у якості сукупності уявлень про особистісні та поведінкові особливості чоловіка та жінки. Водночас, «гендер» означає, так би мовити, штучно встановлені відмінності між чоловіками та жінками, зокрема різницю між чоловіками та жінками за анатомічною статтю, а також відмінності та подібності між чоловіками та жінками у розподілі їхніх соціальних ролей [106]. Водночас, поняттям гендер сучасна наука позначає сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство «наказує» виконувати людям залежно від їхньої біологічної статі. Крім того, гендер визначається як соціальна стать, відмінності між чоловіками та жінками, що залежать не від біологічних, а від соціальних умов (суспільний поділ праці, специфічні соціальні функції, культурні стереотипи тощо). Отже, гендерні ролі відрізняються значною різноманітністю, як у різних культурах, так і всередині однієї культури, при цьому вони можуть змінюватися із часом.

До прикладу, у сьогоднішній день, чоловіками та жінками сприймаються по різному військові дії військових формувань РФ на території України. Так, серед потерпілих від вторгнення військових формувань РФ, велику кількість становлять жінки та діти, тобто мало захищені верства населення. З початку військових дій РФ на території України, які почались, як зазначалось вище, у 2014 році, а надалі після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році на територію України, у зв'язку із подіями, пов'язаними із небезпекою для життя і здоров'я усіх громадян України, у тому числі й пов'язаних зі знищенням або пошкодженням житлових та адміністративних об'єктів, у тому числі й цивільної інфраструктури, велика кількість українців, серед яких, у великому відсотку були жінки та діти, втративши усі основні засоби для існування, а також можливість узабезпечення своїх основних прав на здоров'я, освіту та працю, були вимушені залишити місця свого мешкання шляхом евакуювання у безпечні місця. Указану категорію українців згодом визначили за допомогою терміну «внутрішньо переміщені особи» [117]. Водночас, здійснювались випадки примусового переселення, з тимчасово-окупованих територій на територію РФ, українців, що для Українського уряду значно ускладнило належне забезпечення безпеки для вказаних громадян України.

Звертається увага на те, що стосовно «примусово переселених» осіб, серед яких й жінки, з боку країни-агресора доволі часто вчиняються протиправні дії, пов'язані із насильством, приниженням, сексуальним домаганням, неналежного забезпечення добробуту і здоров'я, залученням до важкої, неоплачуваної праці, проявленням відкритої дискримінації за національним походженням, обмеженням свободи у пересування тощо, про що повідомили окремі громадяни України, яких нещодавно, за програмою «обміну усіх на усіх» у рамках так званих мирних переговорів, було повернуто Українським урядом завдяки «Save Ukraine» на територію України [1; 227].

Разом із тим, починаючи з 2014 року і у 2022 році включно, ООН неодноразово, проводили дослідження впливу військових дій на жінок та дітей. За результатами проведених, відповідними комісіями ООН, досліджень: «виявлено взаємозв'язок між територіальною близькістю до лінії фронту, місць ведення активних бойових дій, військової присутності та між підвищеним ризиком сексуального та інших форм насильства стосовно українців, у тому числі жінок та дітей» [179].

Під час війни жінки насправді відіграють декілька ролей, зокрема стають на чолі домогосподарства, беруть на себе велику кількість обов'язків, займаються волонтерською діяльністю, освоюють нові навички для здійснення внеску у захист і відновлення місцевих громад, а також сприяють відновленню і розбудові миру.

На теперішній час в Україні, проведена військова реформа, відповідно до потреб держави та громадян у сфері безпеки, полягає у перегляді концепції безпеки та у модернізації сил і структур оборони. Так пі час вирішення указаних завдань Україна дотримується принципів демократії, репрезентативності, підзвітності та прозорості. У результаті урядом України було схвалено Державну стратегію «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року» [28].

Отже, враховуючи викладене, можна зазначити, що повномасштабне вторгнення на територію України військових формувань рф та ведення бойових дій, призвело до втрати населенням України, у тому числі й жінками, почуття безпеки, так-як вони перебувають під постійними загрозами життю та здоров'ю, під постійним психологічним тиском, під постійними ризиками вчинення насилля з боку військових рф.

Принагідно, що у районах ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях України, загострюється сексуальне і гендерне насилля, ускладнюється доступ постраждалих громадян, зокрема жінок та дітей, до правоохоронних, психосоціальних і юридичних послуг.

Водночас, ситуація стосовно забезпечення, у місцях ведення бойових дій та великої концентрації військових, і на тимчасово окупованих територіях, безпеки жінок ускладнюється відсутністю зв'язку, а також доступу до інформаційних джерел, що не дає змогу потерпілим, своєчасно повідомити про вчинення стосовно них правопорушень, злочинів, пов'язаних з гендерним і сексуальним насиллям відносно жінок, а отже й вжиття невідкладних заходів з припинення таких злочинів і правопорушень, захисту і поновлення прав та інтересів жінок, і їхньої безпеки.

РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ СУБ'ЄКТІВ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПРИ ПОРУШЕННІ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

3.1. Поняття захисту та правова природа захисту суб'єктів сімейних правовідносин при порушенні принципу гендерної рівності

Рівність людей і громадян виступає, як зазначається у науковій літературі: «базовими складовими соціально-правового захисту у частині дотримання гендерної рівності у сімейних та цивільних відносинах, виступає формування ефективної системи соціальних взаємовідносин у державі, при цьому, питання гендерної рівності набуває особливої актуальності, що безпосередньо впливає на утвердження принципів демократії, справедливості та правової стабільності» [79].

Водночас, науковці зазначають, що: «проблематикою забезпечення гендерної рівності у сімейних та цивільних відносинах, а також формування національного механізму щодо реалізації гендерної рівності зумовлюється низкою певних чинників, як внутрішніх так і зовнішніх, серед яких: інтенсивний розвиток політичних процесів; необхідність дотримання міжнародно-правових зобов'язань України; стратегічний вибір України європейської інтеграції. Визначені аспекти, вказують як на теоретичну, так і на практичну значущість вказаної проблематики дотримання гендерної рівності для сучасної правової доктрини, розвитку інститутів цивільного та сімейного права, удосконалення механізмів державного управління, тощо» [23].

Зважаючи на викладене вище, слід звернути увагу на те, що за період становлення України як незалежної, суверенної держави, у наукових колах неодноразово досліджувались, у різних аспектах, принципи гендерної рівності, однак, при цьому, питання гендерної рівності залишаються актуальними й у сучасності.

Зокрема, перетворення, які відбуваються у сьогоденні, особливо під час повномасштабних бойових дій у зв'язку із агресією РФ, військові формування якої, як вже доведено вчиняють військові злочини, порушуючи усі міжнародні норми дотримання прав людини, у тому числі гендерної рівності, шляхом позбавлення громадян України їх основного невід'ємного права на життя та здоров'я, а також прав вільне пересування, недоторканність житла та власності, втручання у сімейне життя, тощо, вимагають дієвого удосконалення законодавчих актів, з метою захисту прав та основних свобод громадян, у тому числі дотримання гендерної рівності, а також й подальший розвиток концептуального бачення державної сімейної політики, у частині гендерних аспектів і правових гарантій реалізації гендерної рівності та захисту громадян України від будь-яких порушень їх прав та свобод. Тому слід погодитись з позицією окремих науковців у тому, що: «державна політики щодо захисту прав і свобод громадян України, дотримання гендерної рівності як у цивільних так і у сімейних правовідносинах, а також правова направленість державних органів та структур, має відповідати сучасним потребам і паритетності у дотриманні гендерної рівності у сімейних та шлюбних відносинах, та еволюційному становленню нового типу сучасної сім'ї із новою структурою сімейних зв'язків з державними органами, формуванню сімейного середовища в усіх сферах життя цивільного суспільства» [88].

Разом із тим, звертається увага й на те, що вирішення питань дієвого забезпечення принципів гендерної рівності у цивільних та сімейних відносинах, а також пов'язане із цим формування національних механізмів, викликано політичними процесами, які відбуваються у світі, а також міжнародними зобов'язаннями України на шляху до євроінтеграції, що має суттєві теоретичне та практичне значення для державного і суспільного розвитку, а також для юридичної і наукової доктрини.

В умовах глобалізації категорія «сім'я» та відносини між членами сім'ї набувають нових граней актуальності. Безумовно, базисом відносин є

укладення шлюбу між подружжям, яка будується на трьох законодавчо проголошених принципах: взаємна любов і повага, добровільність шлюбу, рівність прав подружжя.

Визначення почуттів (взаємної любові і поваги) в СК України як основний початок створення сім'ї, має істотний правовий ґрунт, що дозволяє виключити ймовірність укладення фіктивного (незаконного) шлюбу.

Добровільність шлюбу, це принцип, властивий будь-якій галузі права, зокрема й сімейного. Ніхто не може бути примушений до укладання шлюбу, що також є підставою для визнання його недійсним.

Щодо реалізованості рівності прав подружжя у сімейному законодавстві є обґрунтовані сумніви.

Принцип рівності подружжя в сім'ї реалізується у таких правах, як: вибір прізвища, роду занять, професії, місць перебування та проживання (особисті права); спільне вирішення питань материнства, батьківства, виховання сім'ї; взаємоповагу, сприяння благополуччю та зміцненню сім'ї, турбота про добробут та розвиток дітей (сімейні взаємні спільні права); рівна частка у спільному майні (майнові права); рівні права та обов'язки щодо своїх дітей (батьківські права).

Звертається увага на те, що важливою складовою гендерної рівності та суспільної справедливості виступає захист суб'єктів сімейних відносин, де ключовим принципом суспільства виступає саме гендерна рівність у правах та можливостях для фізичних осіб, як жінок так і для чоловіків, незалежно від їх статі чи їхньої гендерної ідентичності. При цьому, ефективних заходів захисту суб'єктів сімейних та шлюбних відносин у частині дотримання гендерної рівності, потребує саме порушення принципів гендерної рівності у сімейних відносинах.

До переліку окремих порушень гендерної рівності у сімейних відносинах можна віднести, наприклад гендерне насилля, то-як фізичне насилля, емоційне навантаження кожного з подружжя та членів сім'ї, що призводить до конфліктів, сексуальне насилля (як приклад сексуальне

насилля вітчима над усиновленою донькою, або мачухи на пасинком, чоловіка до дружини, тощо), проявлення дискримінації за ознакою статі (як приклад, чоловік або дружина наголошує на своєму верховенстві у сім'ї, а, отже, усі члени сім'ї жіночої статі повинні йому безумовно підпорядковуватись та виконувати кожен його забаганку, або ті самі дії але навпаки з боку дружини), постійний контроль та обмеження свободи одного з подружжя іншим, та інші негативні факти впливу, які гуртуються на гендерних стереотипах стосовно гендерної нерівності, на кшталт матріархату або патріархату.

Гендерна рівність, є не лише одним з основних прав людини, а й необхідною основою для досягнення миру, процвітання та сталого розвитку суспільства, держави та сімейних і цивільних відносин.

Принагідно звертається увага на те, що в Україні, в багаточисельних працях та дослідженнях науковців у різних галузях права, у тому числі сімейного та цивільного права, відображається гендерний підхід, направлений на дієвий та всебічний аналіз місця й ролі кожної статі у розвитку цивільного суспільства, міжстатевих відносин у сім'ї та шлюбі, становища жінок та чоловіків в українському суспільстві, тощо [87].

Отже, необхідність дослідження правового регулювання гендерної рівності, тобто рівних прав жінок і чоловіків, і так само рівність їхніх можливостей, зумовлює в Україні, саме наявність зазначених наукових доопрацювань, які надають можливість здійснити на підставі наукового аналізу та відповідної класифікації нормативних актів, ефективну розробку державного забезпечення гендерної рівності у цивільних та сімейних відносинах з одночасним визначенням шляхів удосконалення нормативно-правового регулювання гендерної рівності у суспільних, цивільних та сімейних відносинах усіх суб'єктів вказаних відносин.

Правовий захист прав та інтересів суб'єктів сімейних відносин виступає одним з аспектів захисту останніх. Як зазначається у міжнародно-правових актах, які регламентують та декларують дотримання гендерної

рівності та недопущення дискримінації за ознаками статті: «кожна з країн повинна мати ефективну законодавчу базу, направлену на забезпечення дієвого захисту від будь-яких форм дискримінації за ознаками статі або насильства у сімейних відносинах, що може включати закони: про запобігання насильству в сім'ї; про рівні права жінок та чоловіків; про захист прав всіх суб'єктів сімейних відносин незалежно від їх гендерної ідентичності, тощо» [202].

Для реалізації здійснення законодавчого захисту гендерної рівності та ефективності цього захисту, потрібно, окрім нормативно-правового регулювання, удосконалювати й правоохоронну і судову системи, які забезпечать належний захист від вчинення порушень гендерної рівності як у цивільних так і у сімейних відносинах. При цьому, ключову роль щодо захисту гендерної рівності суб'єктів сімейних відносин відіграє саме судова система, яка направлена на об'єктивне, швидке, справедливе вирішення питань порушення принципів гендерної рівності у сімейних відносинах, зокрема притягнення до цивільно-правової відповідальності порушників гендерної рівності та поновлення прав та інтересів потерпілих від гендерної дискримінації фізичних осіб, як жінок так і чоловіків.

Для реалізації політики гендерної рівності необхідні політичні рішення та зміни в законодавстві. Ось кілька прикладів законодавчих змін, які призвели до досягнення у окремих зарубіжних країнах, більшої рівноправності, наприклад у Швеції: для кожного з батьків зарезервовані три місяці відпустки для догляду за дитиною, щоб більш рівномірно розподілити між цим часом між матір'ю та батьком; роботодавці зобов'язані щороку порівнювати рівень заробітної плати жінок та чоловіків, які виконують однакову роботу, щоб усунути несправедливу різницю в оплаті праці.

Крім того, Швеція ухвалила закон «Про сексуальну згоду», який означає, що кожен, хто хоче зайнятися сексом з іншою людиною, має отримати добровільну згоду партнера. Закон покликаний запобігти сексуальному насильству.

Сімейне насильство, а також акти насильства та жорстокості, які здійснюються за мотивами захисту честі, відбуваються у всьому світі. Боротьба з насильством ведеться на міжнародному рівні і спирається на низку конвенцій, наприклад, на Конвенцію ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» та Конвенцію ООН «Про права дитини».

Швеція ухвалила кілька законів, які оголошують незаконними всі види насильства як щодо жінок, так і чоловіків.

Насильство є найпоширенішим явищем і може проявлятися по-різному. Наприклад, це може бути побиття, образа чи примус до сексу проти волі партнера.

Жорстоке поводження з боку близької людини називається сімейно-побутовим насильством. Наприклад, людина може зазнавати насильства з боку чоловіка, дружини, співмешканця, партнера, батьків чи іншого родича.

Як зазначалось вище, сімейне насильство часто поєднує різні види насильства: психологічне, сексуальне і фізичне. Насильство може виражатися в образах, таких як «нікчемність», «повія» або «ідіот». Насильством також вважається знищення речей, позбавлення власних грошей та відсутність можливості мати власні паролі для цифрових облікових записів. Людина також може стати жертвою зґвалтування, погроз та жорстокого поводження.

З наукових джерел, звертається увага на те, що: «у окремих сім'ях і серед родичів існують чіткі уявлення про те, як повинні поводитися жінки; деякі сімейні правила встановлюють те, з ким їм проводити час, який одяг носити, і вимагають, щоб до шлюбу дівчина була незайманою, при цьому правила також можуть стосуватися сексуальної орієнтації, прийнятної для сім'ї та родичів; інколи достатньо одних підозр про те, що сімейні правила порушені, а якщо людину піддають покаранню за порушення правил, прийнятих у сім'ї чи серед родичів, це й має назву – акт насильства і жорстокості, скоєний з мотивів захисту честі» [88].

Такий вид насильства та жорстокості є однією з форм чоловічого насильства щодо жінок. Часто буває так, що акти насильства та жорстокості

здійснюють кілька людей разом. Насильство не завжди здійснюється партнером. Це також можуть бути батьки, брати та сестри, родичі або знайомі сім'ї. Сім'я чи родичі вдаються до насильства, щоб повернути втрачену, на їхню думку, честь. Той, хто сприяє актам жорстокості, наприклад, матері та чоловіки, може сам стати жертвою. Актам насильства та жорстокості, пов'язаним із захистом честі, зазнають не лише жінки, але також чоловіки та члени ЛГБТ-спільноти.

Насильство може виявлятися у різних формах. Це може бути фізичне насильство, серйозні загрози фізичного насильства і, у крайніх випадках, навіть насильство зі смертельними наслідками. Насильство також може виявлятися у формі жорсткого контролю та спостереження. Примус до одруження або одруження також є формою насильства.

В країнах ЄС, а також й в Україні, примус людини до шлюбу проти її волі, а також примус до шлюбу осіб молодше 18 років заборонено. Ці види злочинів називаються злочинами, пов'язаними з примусом до шлюбу та укладанням дитячих шлюбів. Крім того, злочином також вважається проведення операцій, що калічать, на жіночих статевих органах або примус кого-небудь до виїзду за кордон для вступу у шлюб, тощо.

Отже, враховуючи окремі приклади порушення принципів гендерної рівності у сім'ї, створення підтримуючих механізмів для жертв таких порушень гендерної рівності у сімейних відносинах, дуже важливе, наприклад вжиття заходів щодо доступу до психологічної та юридичної підтримки, тощо. Зазначені механізми підтримки перш за все направлені на допомогу потерпілим від гендерної дискримінації у сімейних відносинах зі складних ситуацій з метою відновлення своїх прав та інтересів.

У зазначеному направленні, тобто захисту принципів гендерної рівності у сімейних відносинах, зокрема від гендерної дискримінації та сімейного насилля, важливу роль відіграють соціальні служби, які можуть надавати допомогу потерпілим від порушення вказаних принципів гендерної рівності. Отже, розробка відповідних соціальних програм є важливим кроком у

запобіганні гендерній нерівності, сімейному насильству та гендерній дискримінації.

Незважаючи на значний прогрес у захисті суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності, все ще залишаються виклики та проблеми. Необхідно посилювати зусилля на всіх рівнях – від правового регулювання до соціокультурних ініціатив – для досягнення повної гендерної рівності в сімейних відносинах.

Якщо узагальнювати, то захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу і спільних зусиль усіх суспільних секторів. Це не тільки питання справедливості та рівності, але й питання безпеки, добробуту і розвитку сімейного середовища.

Як звертають увагу окремі науковці: «гендерна експертиза сімейного законодавства передбачає аналіз правових норм стосовно вирішення питань рівноправності суб'єктів сімейних та шлюбних відносин, можливості для жінок та чоловіків самореалізуватись у сімейному середовищі, при цьому, сімейне законодавство не будучи нейтральним, усуває гендерну дискримінацію, сприяє розвитку паритетної демократії в сім'ї та гарантує гендерну рівновагу» [169, с. 19]. Разом із тим, звернуто увагу на те, що: «у разі, якщо, так званий, жіночий підхід до сімейних відносин традиційно зосереджуватиметься на захисті прав жінок, абсолютизуючи цей захист, то при гендерному підході, з погляду рівності дружини та чоловіка у сім'ї, передбачається правовий аналіз сімейних відносин, так-як, гендерно справедливі умови для утвердження рівноправності у сімейних відносинах, створить саме гендерно справедливий підхід до законодавства» [87].

Отже, у положеннях СК України закріплені сучасні напрямки розвитку сімейних та шлюбних відносин, принципи формування сімейних відносин, правове забезпечення як шлюбних так і сімейних відносин, акумулюються прогресивні аспекти розвитку сімейних відносин, гендерної рівності

суб'єктів сімейних відносин, з урахуванням світового досвіду щодо гендерної рівності у сімейних правовідносинах [175].

Якщо до поняття гендерної рівності у положеннях СК України, то можна ці положення можна охарактеризувати як прогресивні та доволі демократичні, так-як положення СК України направлені ліквідацію юридичних підстав для здійснення дискримінації жінок і чоловіків у сімейних відносинах та приватному житті.

Так, у положеннях статей 1 та 7 СК України зазначається, що: «з метою побудови на паритетних засадах, почуттях взаємної поваги і любові, підтримки і взаємодопомоги, кодекс врегульовує сімейні відносини, при цьому жінка і чоловік, у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї, мають рівні права та обов'язки» [67].

Своєю чергою положеннями статті 3 СК України визначено поняття сім'ї, зокрема: «сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також інших підставах, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства» [175].

Отже, як стверджує О. С. Кравченко: «одним із свідчень входження України в цілісний світовий та європейський простір, виступає створення національного нормативного поля, при цьому формування законодавства і провадження, з урахуванням гендеру, відповідної політики, виступає передумовами забезпечення гендерної рівності у майбутньому» [67].

Звертаючись до Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (CEDAW), то слід звернути увагу на те, що статтею 18 визначено: «міжнародні стандарти з дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у суспільстві» [13; 52], і Україна у свою чергу, з періодичністю у кожні чотири роки подає доповіді про виконання положень вказаної Конвенції в Україні генеральному секретарю ООН. При цьому, не зважаючи на вказане, вирішення гендерних проблем сучасної української сім'ї, та розробка гендерної стратегії сприяння розвитку сім'ї, досі ще

залишаються поза увагою у Державній програмі з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві [121].

За останні роки, відбулось багато структурних та функціональних змін в сім'ї, а також у встановленні паритетності сімейних відносин, однак вони майже не відображаються на достатньому рівні у Постанові Верховної Ради України «Про Концепцію державної сімейної політики» [126], і так само поверхово втілені в затвердженій Кабінетом Міністрів України програмі «Українська родина» [133], та у Державній програмі «Підтримки сім'ї на період до 2016 року» [122]. Принагідно, процеси відповідної трансформації сім'ї як соціального інституту та утворення егалітарної сім'ї, виступають неоднозначними, утримуючи прогресивні і регресивні моменти.

Одним із способів покращення ситуації є просування гендерної освіти та свідомості. Навчання гендерним питанням повинно бути включене у шкільні та університетські програми, а також у програми професійної підготовки для працівників у сфері соціальної роботи, правоохоронних органів та судової системи. Це допоможе усвідомити і підкреслити важливість гендерної рівності, а також навчити молоде покоління виявляти і протидіяти дискримінації та насильству в сімейних відносинах.

Також потрібно забезпечити економічну незалежність та можливості для всіх суб'єктів сімейних відносин, незалежно від їх статі або гендерної ідентичності. Рівний доступ до роботи, освіти, фінансових ресурсів та інших можливостей допоможе зменшити вразливість і залежність від насильницьких чи дискримінаційних сімейних ситуацій.

Підтримка ініціатив та програм, спрямованих на запобігання насильству та насильству в сімейних відносинах, є ще одним кроком до покращення ситуації. Створення гарантованих притулків, телефонних гарячих ліній, консультаційних служб та інших ресурсів допомоги жертвам насильства є необхідною умовою. Важливо, щоб ці ресурси були доступні, конфіденційні та забезпечували фізичну та емоційну безпеку для постраждалих.

Крім того, громадська мобілізація та активна участь громадських організацій і небайдужих громадян є важливим елементом в боротьбі за захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності. Це може включати проведення громадських кампаній, акцій протесту, лобіювання законодавчих змін, створення мережі підтримки та обміну досвідом. Громадський тиск та свідоме залучення до цих питань можуть сприяти створенню позитивних змін у суспільстві.

Необхідно також звернути увагу на важливість ролі медіа у формуванні гендерних уявлень та стереотипів. Забезпечення об'єктивної, різноманітної та гендерно-чутливої медіа-презентації може сприяти зміцненню гендерної рівності в сімейних відносинах. Медійні організації мають приділяти увагу поданню важливих інформаційних матеріалів, розповсюдженню позитивних прикладів та висвітленню проблем порушення гендерної рівності.

Захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності вимагає постійних зусиль та системної роботи з боку уряду, громадськості, неприбуткових організацій та всіх членів суспільства. Це складне завдання, яке потребує системних змін і налагодження ефективної співпраці між різними структурами.

Правовий аспект в захисті суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності має вирішальне значення. Необхідно забезпечити наявність чітких законів, які криміналізують насильство в сім'ї, домашнє насильство, сталки з насильством на підставі гендерної дискримінації. Крім того, законодавство має передбачати захист прав жертв і забезпечувати ефективний механізм звернення до правоохоронних органів та судів.

Однак просто наявність законодавчої бази недостатньо. Важливо, щоб закони ефективно застосовувалися і щоб порушники були притягнуті до відповідальності. Для цього необхідно забезпечити якісну підготовку правоохоронних органів та суддів щодо розпізнавання, реагування та

розслідування випадків порушення гендерної рівності. Також важливо розробити механізми швидкого і справедливого розгляду таких справ.

Особливу увагу слід звернути на розширення діалогу та співпраці між урядом, громадськістю та громадськими організаціями. Це сприятиме обміну досвідом, розробці нових стратегій та політик, а також створенню партнерства у боротьбі з порушеннями гендерної рівності в сімейних відносинах.

Необхідно також забезпечити доступ до медичної та психологічної допомоги для жертв насильства в сім'ї. Медичні заклади та центри психологічної підтримки повинні бути готові надавати конфіденційну та компетентну допомогу постраждалим. Це включає не тільки медичне лікування фізичних травм, але й психологічну підтримку та консультування для подолання травматичних наслідків насильства.

Нарешті, важливо наголосити, що захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності має бути глобальним завданням. Потрібна міжнародна співпраця, обмін досвідом і розробка міжнародних стандартів у цій сфері. Країни повинні спільно працювати над запобіганням насильства в сім'ї та розробкою ефективних механізмів захисту прав суб'єктів сімейних відносин на міжнародному рівні. Міжурядові організації, такі як ООН, Європейський Союз, Рада Європи та інші, можуть відіграти важливу роль у сприянні гармонізації стандартів та розробці міжнародних конвенцій, спрямованих на захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності.

Одним з прикладів міжнародного зусилля є Конвенція Ради Європи «Про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок та домашнього насильства», відома як Стамбульська конвенція. Цей документ визнає насильство в сім'ї як порушення прав людини та закликає країни-учасниці до прийняття необхідних заходів для запобігання, припинення та покарання насильства. Ратифікація та ефективне виконання Стамбульської конвенції

можуть сприяти покращенню захисту суб'єктів сімейних відносин, особливо при порушенні принципу гендерної рівності [59].

Однак, необхідно зазначити, що захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності є складним і багатогранним завданням. Він вимагає постійної уваги, зусиль і залучення всіх суспільних секторів. Крім того, це питання пов'язане з глибокими соціокультурними установками та стереотипами, які потребують широкого освітнього процесу та свідомої зміни усвідомлення гендерних питань.

Продовжуючи розглядати питання захисту суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності, варто звернути увагу на значення розвитку соціальних послуг та підтримки для жертв насильства. Важливо забезпечити доступність та ефективність цих послуг, які можуть включати безпечне притулок, консультування, юридичну допомогу, соціальну та психологічну підтримку. Розробка і реалізація програм соціального захисту допоможуть забезпечити жертвам насильства необхідну допомогу та підтримку для їх реабілітації та інтеграції в суспільство.

Крім того, важливо підкреслити значення розбудови свідомого громадянського суспільства, яке активно виступає проти насильства в сім'ї та гендерної дискримінації. Громадські організації, активісти, активістки та інші зацікавлені сторони мають займати активну позицію у просуванні питання захисту суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності. Вони можуть організовувати протести, кампанії просвітництва, петиції та звернення до владних структур з вимогою прийняття необхідних заходів. Громадський тиск може сильно впливати на формування політики та прийняття законодавчих змін.

Політична воля та здатність урядових органів до реформ є також ключовим чинником у забезпеченні захисту суб'єктів сімейних відносин. Країни повинні приймати закони, політики та програми, спрямовані на запобігання насильству в сім'ї, притягнення винних осіб до відповідальності та надання підтримки жертвам. Ефективна система правосуддя та

правоохоронні органи повинні забезпечувати швидку реакцію на порушення та належне розслідування справ.

Для ефективного захисту суб'єктів сімейних відносин потрібно розробляти та зміцнювати законодавство, спрямоване на запобігання насильству в сім'ї та дискримінації. Країни повинні приймати закони, що забороняють будь-яку форму насильства, встановлюють механізми захисту жертв та карають винних. Важливо, щоб закони були ефективно виконуваними, а правоохоронні органи та судова система були добре підготовленими та оснащеними для реагування на порушення.

Захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності є невід'ємною складовою будь-якого справедливого та гуманного суспільства. Насильство в сім'ї та порушення гендерної рівності негативно впливають на життя та добробут суб'єктів сімейних відносин, а також на саму структуру сім'ї та суспільства в цілому. Для досягнення прогресу в цій сфері необхідна широка підтримка, співпраця і відповідальність всіх учасників суспільства – від урядових органів до громадськості.

На багато випадків порушення гендерної рівності в сімейних відносинах впливають соціокультурні чинники. Тому питання освіти та свідомості мають важливе значення. Необхідно проводити широкомасштабні освітні кампанії, спрямовані на формування розуміння гендерних питань, боротьбу зі стереотипами, підвищення свідомості щодо насильства в сімейних відносинах та важливості гендерної рівності. Це може включати проведення тренінгів, семінарів, лекцій, а також розробку освітніх матеріалів та ресурсів для шкіл, університетів і громадськості.

Питання захисту суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності є складним, але над важливим завданням, яке потребує комплексного підходу на рівні суспільства, уряду, міжнародних організацій та громадськості. Забезпечення гендерної рівності та захисту суб'єктів сімейних відносин має безпосередній вплив на якість життя сімей, особливо жінок, дітей та інших уразливих груп [87].

Існують різні шляхи для подолання цих проблем, зокрема: «По-перше, необхідно підтримувати освіту та інформаційні кампанії з метою підвищення гендерної свідомості і виявлення стереотипів, які сприяють насильству в сім'ї та дискримінації. Це можна зробити шляхом включення гендерних питань у навчальні програми, проведення тренінгів та семінарів для вчителів, батьків та громадськості» [205].

По-друге: «необхідно зміцнювати законодавство та забезпечувати його ефективне виконання. Уряди повинні приймати закони, які стежать за запобіганням насильства в сім'ї, захистом жертв та покаранням винних. Важливо створити механізми для швидкого та ефективного розслідування справ та забезпечення судової справедливості. Потрібно також розвивати систему соціальної підтримки та послуг для жертв насильства, зокрема притулки, консультативні центри, лікарську допомогу та юридичну підтримку» [205].

По-третє: «важливо підтримувати і зміцнювати роль громадськості та громадських організацій у протидії насильству в сім'ї та дискримінації. Громадські організації виконують важливу функцію в освітній та підтримуючій роботі, надають безперешкодний доступ до інформації та послуг для жертв насильства, а також здійснюють моніторинг та аналіз ситуації в цій сфері. Вони можуть організовувати кампанії, акції та події, спрямовані на підвищення усвідомленості громадськості щодо проблеми насильства в сім'ї та гендерної рівності» [205].

Нарешті: «глобальна співпраця є необхідною для ефективного розв'язання проблеми насильства в сім'ї та порушення принципу гендерної рівності. Міжнародні організації, такі як ООН та Європейський Союз, мають великий потенціал у створенні міжнародних стандартів та розробці програм дій для захисту суб'єктів сімейних відносин. Вони можуть забезпечувати технічну допомогу, фінансування та обмін досвідом між країнами» [205].

Таким чином, захист суб'єктів сімейних відносин при порушенні принципу гендерної рівності вимагає комплексного підходу та спільних

зусиль усіх громадян та інституцій суспільства. Водночас, це вимагає зміни свідомості, законодавства, системи підтримки та культури взаємодії. Тільки шляхом спільної роботи і просування принципів рівності, поваги та безпеки ми зможемо створити справедливе та гармонійне суспільство, де сімейні відносини будуть засновані на рівноправ'ї та любові.

Конституція України, маючи статус основного закону держави, закріплює фундаментальні засади рівноправності жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Вона гарантує жінкам рівні з чоловіками права та можливості щодо участі в громадсько-політичній і культурній діяльності, здобуття освіти, професійної підготовки, здійснення трудової діяльності та отримання відповідної винагороди за працю. Разом із тим, Конституція передбачає низку спеціальних заходів, спрямованих на охорону праці та здоров'я жінок, а також на встановлення пенсійних пільг, створення належних умов для гармонійного поєднання трудової активності з виконанням материнських обов'язків. Окрім цього, законодавчо забезпечується правовий захист, а також матеріальна та моральна підтримка материнства і дитинства, зокрема через надання оплачуваних відпусток та інших соціальних гарантій для вагітних жінок і матерів [61].

У свою чергу, у Постанові Верховної Ради України «Про концепцію державної сімейної політики» закріплено ключові орієнтири для розвитку гендерно збалансованих сімейних відносин. Зокрема, одним із пріоритетів державної політики визначено: «досягнення паритетної рівноваги та партнерства в усіх сферах життя між жінками і чоловіками, надання їм рівних можливостей для повної самореалізації у трудовій та суспільній діяльності, вихованні дітей, а також справедливого і вільного розподілу сімейних обов'язків» [126].

Нормативне закріплення гендерного підходу є однією з ключових засад системи принципів сімейного права України. Одним із таких базових положень є принцип гендерного балансу у сфері сімейних правовідносин. Відповідно до частини шостої статті 7 Сімейного кодексу України, жінка і

чоловік наділені рівними правами та обов'язками в контексті сімейних відносин, у шлюбі та сім'ї, що свідчить про нормативне закріплення ідеї паритетної рівності між подружжям [175]. Вказаний принцип розглядається в юридичній науці як одне з основоположних начал, що визначають характер правового регулювання сімейних відносин в Україні.

Разом із тим, у науковій літературі спостерігається певна розбіжність у підходах до тлумачення ідеї гендерної рівності в шлюбно-сімейних відносинах. Частина дослідників трактує зазначений підхід як принцип абсолютної рівності прав і обов'язків подружжя як у сфері особистих немайнових, так і у сфері майнових правовідносин [77]. Інші автори схильні інтерпретувати це положення крізь призму концепції гендерного балансу, що акцентує не тільки юридичну рівність, а й фактичну справедливість у розподілі сімейних прав та обов'язків з урахуванням особистісних, соціальних і біологічних особливостей статі [178, с. 217; 201].

Однією з ключових подій, що істотно вплинула на еволюцію правового регулювання сімейно-правових відносин у державах-членах Європейського Союзу, стало ухвалення Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу. Прийняття цього документа позначило якісно новий етап у становленні системи захисту прав людини в межах ЄС, зумовивши трансформацію підходів до забезпечення основоположних прав та свобод.

До моменту прийняття Хартії правозахисний механізм Європейського Союзу залишався фрагментарним і значною мірою залежав від тлумачень Суду Європейського Союзу (раніше Суду Європейських Співтовариств). У рамках цього підходу права людини визнавалися складовою загальних принципів права Європейського Співтовариства, що надавало Суду широкі дискреційні повноваження у визначенні змісту та обсягу таких прав під час розгляду конкретних справ. Подібна модель, орієнтована на казуїстичний (випадковий) підхід, викликала суттєву наукову й практичну критику, адже відзначалася нестабільністю, відсутністю системності та прогнозованості у сфері забезпечення прав людини.

Сукупність зазначених недоліків, поряд із прагненням Європейського Союзу зміцнити правову визначеність та підвищити рівень захищеності прав людини для своїх громадян, стала підґрунтям для розроблення та прийняття Хартії фундаментальних прав. Цей правовий акт, проголошений 7 грудня 2000 року в Німці, консолідував основоположні права та свободи особи, закріпив їх як юридично значимі стандарти і сприяв гармонізації правозахисної політики в межах ЄС [228].

Стан гендерної рівності в державі традиційно оцінюється за допомогою спеціалізованого інтегрального індикатора – Індексу гендерної нерівності (Gender Inequality Index, GII). Цей показник був розроблений і вперше представлений Секретаріатом Всесвітнього економічного форуму в Женеві у 2010 році та згодом був офіційно впроваджений Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) як один із ключових інструментів для оцінювання стану гендерної рівності у доповідях про людський розвиток.

Індекс гендерної нерівності є комплексним статистичним показником, що відображає відмінності у можливостях самореалізації та досягнення особистих і соціальних цілей між чоловіками й жінками у трьох критично важливих вимірах: рівень репродуктивного здоров'я, розширення прав і можливостей (освітній рівень та участь у політичному житті) і доступ до економічної активності, зокрема на ринку праці. Сукупність цих параметрів дозволяє не лише кількісно оцінити національні зусилля щодо подолання гендерної дискримінації, а й окреслити прогресивні тенденції або виявити структурні дисбаланси.

Протягом періоду незалежності України спостерігається позитивна динаміка щодо зменшення гендерної нерівності, що відображено в значному покращенні її позицій у світових рейтингах. Так, у 1991 році значення Індексу гендерної нерівності для України становило 0,472, що свідчило про досить високий рівень нерівності за гендерною ознакою. Втім, за три десятиліття цей показник суттєво знизився, і вже у 2021 році становив 0,200,

що дозволило Україні посісти 35-те місце серед країн світу за рівнем гендерної рівності, за даними ПРООН [14].

Прийняття директив Європейського Союзу, спрямованих на забезпечення гендерної рівності, стало фундаментальним кроком у формуванні гармонізованих правових стандартів, обов'язкових для дотримання усіма державами-членами ЄС. У результаті цього процесу гендерна політика, яка реалізується на національному рівні окремих країн, поступово набуває чітко визначеного законодавчого вектору під впливом загальноєвропейського нормативного простору. Зазначений розвиток підкріплюється також ухваленням нових директив, зокрема в межах Стратегії зайнятості ЄС, які спрямовані на розширення принципу гендерної рівності не тільки у сфері оплачуваної праці, а й на сферу неоплачуваної діяльності, пов'язаної з доглядом за дітьми. У цих документах особлива увага приділяється формуванню моделі рівномірного розподілу сімейних і побутових обов'язків між жінками та чоловіками, а також стимулюванню активнішого залучення чоловіків до використання відпусток по догляду за дитиною [20; 24].

На сьогоднішній день політика гендерної рівності та концепція гендерного мейнстрімінгу [226] закріпилися як один із ключових пріоритетів Європейського Союзу. Сучасний підхід значно виходить за межі традиційного принципу рівного ставлення та заборони дискримінації за ознакою статі, формуючи комплексну правову і соціальну модель інтеграції гендерного компоненту у всі етапи розробки, впровадження та оцінювання політик і програм ЄС. Європейська Комісія у своїх офіційних заявах неодноразово підкреслювала, що: «досягнення рівних можливостей для жінок і чоловіків має не лише етичне та правове, але й стратегічне економічне значення, оскільки, згідно з аналітичними розрахунками, близько однієї п'ятої щорічного зростання валового внутрішнього продукту країн ЄС забезпечується саме за рахунок зростання частки жінок у структурі зайнятого населення» [155, с.11].

Разом із розбудовою нормативно-правової бази, спрямованої на досягнення гендерної рівності, необхідною умовою її дієвості залишається формування ефективних механізмів практичного втілення законодавчих норм. Без належної системи впровадження навіть найбільш прогресивні правові акти залишаються декларативними й не спроможні забезпечити реальних змін у соціальній дійсності. Цю тезу підтверджує наявна ситуація в країнах Європейського Союзу, де імплементація заходів гендерної політики відбувається нерівномірно й демонструє значну різницю у темпах і підходах до реалізації принципів гендерної рівності.

У більшості правових систем сучасних держав базові приписи сімейного законодавства зосереджені на закріпленні основних прав та обов'язків подружжя. Серед таких обов'язків провідне місце належить принципам взаємної вірності, матеріальної та моральної підтримки, а також спільної відповідальності за забезпечення стабільного розвитку та добробуту сім'ї. Відносини між подружжям, згідно з правовими нормами, мають ґрунтуватися на співробітництві, солідарності та спільній участі в розбудові сімейного середовища.

У контексті французького сімейного права провідним джерелом нормативного регулювання виступає Цивільний кодекс Франції 1804 року, відомий як Кодекс Наполеона. Законодавчі приписи цього кодифікованого акта встановлюють для подружжя обов'язок не лише спільного проживання, а й активної участі в забезпеченні виховання та освіти дітей, а також у створенні стабільних умов для їхнього майбутнього розвитку (статті 212-213 Цивільного кодексу Франції) [199].

У правових системах Англії та США шлюбні відносини традиційно ототожнюються з концепцією консорціуму (*consortium*), яка передбачає об'єднання подружжям спільного побуту, духовної єдності та економічної взаємодопомоги. Вступаючи до шлюбу, чоловік і жінка тим самим беруть на себе зобов'язання щодо формування сімейної спільноти, що охоплює матеріальний, емоційний і фізичний аспекти подружнього життя.

Швеція, як одна з провідних країн у сфері захисту прав людини, відзначається особливо прогресивним підходом до правового забезпечення гендерної рівності у сімейних правовідносинах. Шведська модель правового регулювання відносин між подружжям ґрунтується на принципі рівноправного партнерства, який гарантує жінкам і чоловікам однакові права та обов'язки в усіх аспектах сімейного життя. Особливістю правової системи Швеції є те, що вона визнає рівність не тільки для різностатевих шлюбів, а й для одностатевих пар, забезпечуючи однаковий обсяг правового захисту для усіх партнерських союзів.

Показово, що ще у 1960-х роках у Швеції набуло поширення укладення цивільних шлюбів як альтернативної моделі формування сімейних відносин, що стало свідченням еволюції суспільного сприйняття інституту шлюбу. Згодом подібні правові підходи до визнання цивільних шлюбів як легітимної форми сімейного співжиття було імплементовано в Данії, а згодом і в Норвегії [224]. На сьогодні цивільний шлюб у згаданих країнах трактується не лише як рівноцінна альтернатива офіційно зареєстрованим шлюбним відносинам, але й як форма «тестового» партнерства перед прийняттям остаточного рішення про реєстрацію шлюбу.

Ісландія, як і інші країни скандинавського регіону, демонструє стабільно високі стандарти правового забезпечення гендерної рівності в межах сімейних правовідносин. На законодавчому рівні в Ісландії встановлено рівність батьківських прав та обов'язків у процесі виховання дітей і прийняття ключових рішень, пов'язаних із сімейним життям. Крім того, в Ісландії активно реалізуються комплексні заходи боротьби з дискримінацією за гендерною ознакою, що охоплюють як правові, так і соціальні аспекти забезпечення гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя.

Так, окремі держави-члени ЄС, зокрема скандинавські країни, не тільки активно впроваджують норми, які відповідають європейському законодавству, а й випереджають його вимоги, демонструючи власні

національні моделі забезпечення гендерної справедливості. Водночас інші країни, як-от Велика Британія, Польща та низка інших, прагнуть не відставати від загальноєвропейських тенденцій, однак їхні кроки у цьому напрямку часто мають адаптаційний і поступовий характер.

Попри те, що на рівні законодавчого закріплення принципу рівних прав і можливостей для чоловіків та жінок у більшості держав-членів Європейського Союзу було досягнуто значного прогресу, необхідно констатувати, що фактична реалізація гендерної рівності у повсякденному соціальному середовищі залишається неповною. Це свідчить про те, що: «на шляху до повної інтеграції принципів гендерної рівності у практику повсякденного життя ключову роль відіграють не лише правові норми, а й ефективні адміністративні, соціальні та освітні механізми, які мають забезпечити зміну суспільних установок, культурних стереотипів і реальної поведінки суб'єктів соціальних відносин» [155, с. 12-13].

Таким чином, політика Європейського Союзу у сфері забезпечення гендерної рівності являє собою цілісну, системно структуровану концепцію соціальної інтеграції, орієнтовану на посилення солідарності, забезпечення соціальної справедливості та сталого добробуту європейських громад [88]. На основі багаторічного практичного досвіду та розроблених нормативних моделей держави-члени ЄС створили єдині стандарти, які забезпечують узгоджене розуміння принципів гендерної рівності та їх ефективну імплементацію у всі сфери суспільного і приватного життя.

Слід підкреслити, що забезпечення гендерної рівності не обмежується лише етичними чи соціальними аспектами. Її досягнення є необхідною умовою не лише для розкриття особистісного потенціалу кожної людини, незалежно від статі, та гармонізації суспільних відносин, але й виступає потужним каталізатором сталого економічного зростання і довгострокового розвитку держави. Інвестування у гендерну рівність сприяє більш ефективному використанню людських ресурсів, підвищенню інноваційної спроможності економіки та соціальній стабільності.

Законодавчі системи країн ЄС, що регламентують сферу сімейних правовідносин, репрезентують широкий спектр підходів до реалізації принципу гендерної рівності, демонструючи варіативність правових моделей, спрямованих на забезпечення рівних прав та можливостей для осіб незалежно від їхньої статі чи гендерної ідентичності. Така тенденція свідчить про еволюцію правової думки та поступове формування соціально-справедливих засад, які закладають основи інклюзивного і рівноправного розвитку суспільства.

Крім безпосереднього правового закріплення норм, орієнтованих на досягнення гендерної рівності у сімейних відносинах, низка держав активно впроваджує додаткові інструменти публічної політики, спрямовані на подолання стереотипних уявлень про соціальні ролі жінок і чоловіків. Зокрема, розробляються освітні програми, науково обґрунтовані інформаційні кампанії та соціальні ініціативи, які акцентують увагу на необхідності переосмислення традиційних гендерних ролей, утвердження партнерських моделей взаємодії у сім'ї та справедливого розподілу обов'язків між її членами.

Особливої уваги в межах гендерно орієнтованої правової політики заслуговує питання боротьби з домашнім насильством, що має системний характер у багатьох правових системах. Законодавчі акти більшості прогресивних держав кваліфікують насильство в сім'ї як злочин, передбачаючи комплекс заходів для захисту постраждалих, включаючи надання їм правової, психологічної та соціальної допомоги, створення мережі спеціалізованих центрів підтримки, а також розробку превентивних механізмів, спрямованих на недопущення повторного насильства. Особливий акцент при цьому робиться на захисті прав дітей, які можуть бути не лише жертвами, а й свідками домашнього насильства, що безпосередньо впливає на їхнє емоційне та психічне благополуччя.

У ряді країн здійснюється також послідовне розширення правових рамок у сфері забезпечення репродуктивних прав жінок, що включає доступ

до інформації про сексуальне та репродуктивне здоров'я, право на вільний вибір контрацептивних засобів, а також легалізацію права на аборт. Такі заходи спрямовані на забезпечення права жінок на автономію та свободу прийняття рішень щодо власного репродуктивного життя.

Разом із тим, слід констатувати, що: «навіть наявність прогресивної нормативної бази не гарантує автоматичної та повної реалізації принципу гендерної рівності у повсякденній правозастосовній практиці» [204]. Чинниками, що ускладнюють імплементацію відповідних норм, залишаються соціокультурні стереотипи, традиційні уявлення про ролі жінок і чоловіків у сім'ї, нерівномірний доступ до правової інформації, а також низький рівень правової культури у частини населення. У таких умовах особливої актуальності набуває завдання формування дієвих інституційних механізмів моніторингу дотримання гендерних прав та підвищення ефективності реалізації вже прийнятих норм.

Окремої уваги потребують правові системи тих держав, в яких нормативно-правове регулювання сімейних правовідносин ще не відповідає міжнародним стандартам у сфері забезпечення гендерної рівності. У таких країнах необхідними є як вдосконалення національного законодавства, так і впровадження комплексних заходів щодо підтримки прав жінок, а також представників інших гендерних груп.

Нарешті, важливим інструментом утвердження гендерної рівності залишається формування соціально відповідальної громадської думки через освітні практики, підвищення обізнаності населення щодо гендерних прав і гендерної справедливості, а також активізацію публічного діалогу з метою формування нових гендерно нейтральних і соціально прийнятних моделей поведінки у сімейних правовідносинах.

Отже, принцип гендерного балансу у сфері сімейних правовідносин відображає фундаментальну ідею правової паритетності, яка передбачає рівність правового статусу, обсягу прав і обов'язків жінок і чоловіків у шлюбі, сім'ї та повсякденних відносинах, що виникають у межах сімейного

середовища [204]. Дотримання цього принципу є визначальною умовою для забезпечення стабільності та гармонійного розвитку як окремої сім'ї, так і суспільства загалом.

Разом із тим, однією із засад сімейного законодавства є принцип рівності чоловіка і жінки, який поширюється як на коло питань щодо виховання дітей, на реалізацію особистих немайнових та /або майнових прав подружжя, прав кожного з подружжя під час укладання шлюбу, під час перебування у шлюбних відносинах та під час припинення шлюбу тощо.

При цьому, слід звернути увагу на те, що принцип гендерної рівності пов'язаний з іншими принципами сімейного права, вирішенням внутрішньо-сімейних питань за взаємною згодою, рівністю прав та обов'язків батьків, які за своєю значимістю рівноцінні з досліджуваним принципом. У зв'язку з чим зроблено висновок, що визначення місця та ролі принципу гендерної рівності серед рівнозначних принципів сімейного права дозволяє досягти однаковості прийняття рішень у правозастосовчій практиці.

У контексті сучасної правотворчості досягнення гендерної рівності у сімейних правовідносинах потребує систематичного удосконалення національного законодавства, спрямованого на закріплення рівних прав і можливостей для представників усіх статевих та гендерних ідентичностей. Правове визнання одностатевих шлюбів, встановлення рівності батьківських прав незалежно від статі чи гендерної приналежності, а також створення ефективних гарантій захисту від домашнього насильства становлять ключові напрями розвитку відповідної нормативної бази.

Поряд із удосконаленням законодавчих механізмів, вагоме значення має трансформація суспільної свідомості щодо сприйняття гендерних питань, подолання стереотипних уявлень про соціальні ролі жінок і чоловіків та зниження рівня гендерних упереджень. У цьому контексті пріоритетним завданням державної політики є впровадження гендерно чутливих освітніх програм, проведення науково обґрунтованих інформаційних кампаній та

соціальних тренінгів, спрямованих на формування в суспільстві цінностей рівноправності, поваги до гендерної різноманітності та соціальної інклюзії.

Крім того, важливо забезпечити розбудову системи соціальних сервісів і доступних ресурсів для осіб, які стали жертвами домашнього насильства, а також гарантувати розвиток послуг, що сприяють фізичному, психологічному й емоційному добробуту сімей. Особливої уваги потребує забезпечення реалізації репродуктивних прав кожної особи, включаючи вільний доступ до відповідних медичних послуг, що гарантують право на контроль над власним тілом та інформоване прийняття рішень щодо репродуктивного вибору.

Гендерна рівність у сімейних правовідносинах виступає однією з фундаментальних засад сталого демократичного розвитку й формування соціально справедливого правопорядку. Незважаючи на виклики, які супроводжують цей процес, утвердження гендерної рівності є необхідним елементом побудови суспільства, в якому кожна людина, незалежно від статі чи гендерної ідентичності, користується рівними правами, можливостями та гарантіями гідності.

Водночас, принцип гендерної рівності подружжя у сімейних відносинах виражає сутність відносин, які регулюються сімейним правом, визначає соціальне призначення та зміст норм сімейного права, що регулюють особисті немайнові правовідносини подружжя і тісно з ними пов'язані майнові правовідносини, виступають основою для вдосконалення сімейного законодавства та досягнення однаковості судової практики.

Законодавство, безумовно, є ключовим інструментом досягнення гендерної рівності в межах сімейних правовідносин. Досвід низки європейських країн свідчить про прогресивний характер національних законодавчих ініціатив, які фіксують рівні права й можливості для всіх членів сім'ї без дискримінації за гендерною чи статевою ознакою. Зокрема, йдеться про нормативне закріплення правової легалізації одностатевих

шлюбів, права на усиновлення дітей, врегулювання питань сурогатного материнства, а також справедливого розподілу обов'язків між членами сім'ї.

Разом із тим, слід зазначити, що сама по собі наявність прогресивних законодавчих норм не гарантує повної реалізації принципу гендерної рівності на практиці. Ефективність забезпечення гендерних прав безпосередньо залежить від функціонування дієвих механізмів правозастосування, контролю та моніторингу за дотриманням законодавчих приписів. Крім того, до цього процесу мають бути активно залучені представники громадських організацій, правозахисники, наукові установи, експертні спільноти, правоохоронні органи та інші інститути громадянського суспільства, здатні сприяти належному втіленню гендерно орієнтованих правових стандартів у повсякденну правову практику [205].

3.2. Цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності

Гендерна рівність є одним із ключових принципів сучасного суспільства, яке прагне до створення справедливого та рівноправного середовища для всіх його членів. Україна, як демократична країна, визнає важливість гендерної рівності і встановлює механізми для її захисту. Цивільно-правова відповідальність в цьому контексті відіграє важливу роль у забезпеченні дотримання принципу гендерної рівності та недопущення його порушень. У цьому підрозділі ми розглянемо цивільно-правову відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні.

Для здійснення дослідження принципів гендерної рівності, а також механізмів забезпечення гендерної рівності, базою виступають праці науковців, які належать до різних наукових напрямів. У свою чергу, використання аналізу і системного підходу під час дослідження, сприятиме інтегруванню знань, усебічному дослідженню наявних джерел, а також

об'єктивному формуванню наукових висновків, пропозицій і рекомендацій щодо принципів гендерної рівності та механізмів їх забезпечення.

Фундаментальними працями у даному напрямку дослідження є праці вчених, які досліджували різноманітні питання, пов'язані із проблематикою гендерної рівності, однак, стрімкий розвиток світових процесів, викликав нагальну потребу у комплексному теоретичному осмисленні проблематики, крізь призму різних галузевих систем, враховуючи їх взаємопов'язаність та взаємозалежність.

Теорія та практика механізмів забезпечення принципів гендерної рівності характеризуються суперечливістю, багатогранністю та динамічністю [22]. Проведення досліджень у вказаній сфері, є актуальним тому, що в Україні, практично, не створено науково обґрунтованої теорії принципів гендерної рівності і механізмів забезпечення вказаних принципів.

Зауважимо, що: «якщо проблема гендерної рівності в Україні донедавна мала здебільшого абстрактно-теоретичний характер, виступала частиною ідеологічної складової певних політичних партій, з метою популяризації їх діяльності, то на теперішній час, дослідження у цій сфері має безпосереднє відношення і вплив на правотворчість і правозастосовчий процес» [217].

В Україні, наявна фрагментарність соціальної структури породжує велику кількість форм і проявів несправедливості майже у всіх сферах життєдіяльності суспільства, і, стосується також соціальних прошарків населення, територіальних одиниць, тощо.

Звертаючи увагу на висвітлене у науковій літературі, можна стверджувати, що: «характерна для зазначених процесів мінливість форм та різновидів гендерної нерівності, у більшості випадків, приховує той факт, що певні види гендерної нерівності закріплюються за окремими соціальними групами, що призводить до стійкої поляризації ідеградації суспільства, при цьому до найбільш актуальних видів гендерної нерівності, що асиметрично структурують суспільство, відносяться майнова за ознаками доходів, інформаційна, за ознаками статі, тощо, і, не менш важливою, виявляється

гендерна нерівність, обумовлена різницею у віці, місцем проживання, статусом, видом економічної активності» [75]. Всі зазначені види гендерної нерівності, взаємопов'язані із гендерним дисбалансом у суспільстві, а отже, сьогодні, суттєву актуальність, яка пов'язується із наміром вступу України до Європейського Союзу, мають питання гендерної рівності та рівних можливостей жінок та чоловіків.

Як зазначається у наукових колах, і з чим погоджуємося: «усебічне та об'єктивне дослідження принципів гендерної рівності як категорії права, вимагатиме застосування міждисциплінарних підходів так-як сьогодні зазначена проблематика виступає предметом вивчення низки суспільних наук, таких як економіки, права, соціології, політології, психології, філософії, державного управління, тощо, при цьому у системі юридичної науки, гендерна рівність є об'єктом дискусій у рамках кожної з наукових спеціальностей, зокрема від теорії держави і права до філософії права» [200].

Розглядаючи питання щодо цивільно-правової відповідальності за порушення принципу гендерної рівності перш за все потрібно проаналізувати поняття «відповідальність» як такої.

Цивільно-правова відповідальність визначається одним з видів юридичної відповідальності. У свою чергу, як вказується у науковій літературі: «юридична відповідальність єдина, проте стосовно її реалізації, то вона розглядається у двох формах: добровільній і примусовій, при цьому у змісті форма реалізації юридичної відповідальності визначається дотриманням обов'язків або вчиненням правопорушення, у результаті чого виникають заохочення, схвалення або покарання» [43, с. 177].

Отже цивільно-правової відповідальності виникає внаслідок таких підстав, як: «по-перше, протиправні дії боржника; по-друге, наявності наслідків, що несуть шкоду кредиторі; по-третє, між діями боржника і наслідками у вигляді шкоди, які виникли у кредитора, наявність причинного зв'язку, і, по четверте, це вина боржника, а отже правильною буде

обґрунтованість концепції щодо складу цивільних правопорушень як загальної та єдиної підстави цивільно-правової відповідальності» [39].

Цивільно-правову відповідальність зазначає І. С. Канзафарова, зокрема: «цивільно-правова відповідальність виступає обумовленою особливістю предмету та методу цивільно-правового регулювання, системою цивільно-правових засобів, за допомогою яких, гарантується та забезпечується захист цивільних прав і інтересів суб'єктів цивільного права, а також здійснюється санкційний та виховний вплив на правопорушників, при цьому водночас, заходи зазначеної відповідальності спрямовані і застосовуються, у першу чергу, на забезпечення інтересів особи і здійснюються у судовому і позасудовому порядку» [46, с.7].

Крім того, на думку науковців: «цивільно-правова відповідальність за завдання шкоди є видом цивільних захисних правовідносин, у яких один суб'єкт цивільних відносин (заподіювач шкоди) зобов'язується нести передбачені нормами права негативні наслідки вчиненого ним правопорушення у вигляді компенсацій завданої іншому суб'єкту шкоди, за власний рахунок, а інший суб'єкт цивільних відносин (потерпілий) має право на відшкодування завданої йому шкоди» [49, с. 9].

Конституцією України визначено, що: «кожний має право на компенсацію шкоди, яка була завдана державою, якщо ця шкода була завдана незаконними діями або бездіяльністю органів державної влади або їх службових осіб» [61].

Цивільний кодекс України зазначає, що: «збитки, завдані фізичній та юридичній особі, у результаті протиправних дій або бездіяльності державних органів, зокрема органами виконавчої влади, підлягають відшкодуванню державою» [197].

Щодо законодавчої бази гендерної рівності в Україні, то вона має досить розвинену базу, спрямовану на захист гендерної рівності та запобігання її порушенням. Одним із ключових законодавчих актів у цій сфері є Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в

Україні», який забороняє будь-яку дискримінацію на підставі гендерної належності [120].

З метою виявлення випадків гендерної дискримінації Координаційним центром з надання правової допомоги було видано «Методичні рекомендації щодо ідентифікації випадків гендерної дискримінації та механізм надання правової допомоги» [86].

Метою даних рекомендацій є ідентифікація випадків гендерної дискримінації та вироблення алгоритму надання правової допомоги, що розроблений з метою допомоги, зокрема суб'єктам надання безоплатної правової допомоги та ідентифікувати гендерну дискримінацію. Бо за словами розробників: «гендерна нерівність розбалансовує людей, державу, суспільство; саме гендерна рівність виступає одним із головних порушень прав людини, що проявляється у нерівних можливостях осіб обох статей у різних сферах життєдіяльності, тощо; в економічних і фінансових можливостях, доступі до професій, ресурсів, і правосуддя; належної оплати праці, кар'єрного зростання, повноважень на рівні сім'ї і вразливості до дискримінації і насильства» [86].

У нормативних актах міжнародного права, що ратифіковані Україною, містяться гарантії рівності та заборони дискримінації, вони стали невід'ємною частиною національного законодавства. Це і Загальна декларація «Прав людини» від 10.12.1948 року (статті 1, 2 і 7), і Міжнародний пакт «Про громадянські і політичні права», ратифікований 19.10.1973 року (статті 2, 3 і 26); Міжнародний пакт «Про економічні, соціальні і культурні права» 19.10.1973 року (статті 2 і 3); Міжнародна конвенція «Про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» від 14.03.1989 року; Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» від 18.12.1979 року; Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю», ратифікована 16.12.2009 року; Конвенція ООН «Про захист прав людини і основоположних свобод» від 17.07.1997 (стаття 14), а також Протокол № 12 до неї від 04.11.2000 року; «Європейська соціальна хартія» (переглянута) ратифікована 14.09.2006 року

(статті 4 та Е); Рамкова конвенція «Про захист прав національних меншин», ратифікована 09.12.1997 року (стаття 4) тощо.

Водночас, гарантії недискримінації містяться майже у кожному галузевому законі, зокрема у Законах України «Про освіту», «Про державну службу». Звертається увага на те, що законодачих актів, у яких містяться антидискримінаційні норми така велика кількість, що навести їх перелік, неможливо.

Нашої уваги вартує і Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 року. Його завданнями виступають: «досягнення у всіх сферах життєдіяльності суспільства паритетного становища жінок і чоловіків шляхом правового забезпечення для останніх рівних прав і можливостей, недопущення дискримінації за ознакою статі, застосуванням тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями стосовно реалізації рівних прав, наданих їм Конституцією і законами України» [118].

Визначення дискримінації охоплює насильство щодо жінок, тобто, насильство, яке чиниться над жінкою через те, що вона жінка, або насильство, яке здійснює на жінок непомірний вплив дію. Це включає дії, які завдають шкоди або страждання фізичного, психічного чи статевого характеру, загрозу таких дій, примус або інші форми обмеження волі.

СК України врахував та втілює положення щодо гендерної рівності у сімейних правовідносинах з урахуванням існуючої проблематики у вказаній сфері, поставивши за мету належне нормативне закріплення принципів паритетної демократії в сім'ї, шляхом забезпечення рівних можливостей для кожного з подружжя у реалізації ними конституційних прав і свобод, обов'язків і відповідальності за порушення прав, у тому числі за порушення принципів гендерної рівності.

Так, СК України, дає нормативне визначення поняття «сім'я» через визначення складу сім'ї, підстав створення сім'ї та її ознак (стаття 3 СК України) [175].

У літературі зазначається, що: «у соціологічному значенні, сім'я розуміється у якості заснованої на шлюбі або кровному спорідненні невеликої групи людей, що пов'язані спільністю побуту, взаємодопомогою, взаємною відповідальністю» [178].

З точки зору гендерної рівності, на нашу думку: «СК України можна охарактеризувати прогресивним і демократичним, зокрема, ним ліквідуються юридичні підстави для дискримінації кожної фізичної особи, незалежно від статі, у сфері сімейного та приватного життя, при цьому, з метою побудови на паритетних засадах, почутті взаємної любові та поваги, взаємодопомоги та підтримки, кодекс регулює сімейні відносини, а отже у сімейних відносинах жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки» [175; 217].

31 березня 2010 року Комітетом Міністрів Ради Європи на 1081-му засіданні заступників міністрів, було прийнято, чинну для України, Рекомендацію CM/Rec-(2010) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про заходи з боротьби проти дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності». У зазначеному документі викладено бачення Ради Європи стосовно питань протидії дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації. У розділі I «Право на життя, безпеку та захист від насильства» зазначено, що: «враховуючи, що при ухваленні рішення стосовно батьківської відповідальності або опіки над дитиною, до уваги передусім повинні братися саме інтереси дитини, а отже держави-учасниці повинні забезпечити прийняття рішень без дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності» [153].

Конвенцію ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (CEDAW) інколи називають «біллем про права жінок», при цьому вона, у сфері прав людини, є одним з основних міжнародних договорів у рамках системи договорів ООН, який положеннями пункту «b» статті 5 закріплює: «надання державам-членам правових зобов'язань стосовно забезпечення поваги, захисту і реалізації прав людини, при цьому, зокрема, проголошує рекомендації такі-як: вжиття заходів щодо забезпечення виховання

правильного розуміння материнства як соціальної функції, визначення загальної відповідальності кожного з подружжя за виховання і забезпечення розвитку своїх дітей за умов, що в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу» [52].

Станом на сьогодні Україні дещо не вистачає досвіду у вирішенні багатьох важливих питань рівності, відповідальності за порушення принципу гендерної рівності і зокрема й у попередженні насильства в сім'ї. Тому у даному випадку, на думку більшості науковців: «маємо використовувати позитивний досвід інших країн, так-як саме вивчення досвіду країн щодо вирішення проблем насильства у сім'ї, дозволить українським вченим і практикам застосувати усі позитивні практики, розробки, впровадження та апробації у цих країнах та водночас утримуватись від використання методів і підходів, які є не виправданими» [88].

У багатьох країнах, до регламентації відповідальності за насильство у сім'ї, використовується диференційований підхід, що виражається у виділенні до самостійних спеціальних складів злочину, скоєного проти членів сім'ї, із одночасним встановленням нових меж відповідальності та покарання за указанні діяння (Данія, Іспанія, ФРН), а також виділення у якості обтяжуючих та пом'якшуючих обставин, які впливають із сімейних відносин (Молдова, Литва, Японія).

Отже, у разі порушення принципу гендерної рівності, постраждалі особи мають право звернутися до суду з позовом про захист своїх прав [217]. Цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності може бути за такими формами:

а) Моральна компенсація. Суд може призначити моральну компенсацію постраждалій стороні як відшкодування за моральну шкоду, завдану через порушення принципу гендерної рівності. Ця компенсація може враховувати страждання, психологічні та емоційні травми, зниження самооцінки та інші негативні наслідки, які постраждала сторона зазнала через дискримінацію.

Б) Матеріальна компенсація. У разі спричинення матеріальних збитків через порушення принципу гендерної рівності, суд може винести рішення про фінансову компенсацію постраждалій стороні. Ця компенсація може охоплювати втрати доходів, втрату можливості отримати освіту або кар'єрний розвиток, збитки в сфері життєвого рівня та інші матеріальні збитки, які виникли внаслідок дискримінації.

В) Відшкодування майнової шкоди. Якщо порушення принципу гендерної рівності призвело до пошкодження майна постраждалої сторони, суд може призначити відшкодування майнової шкоди. Це може охоплювати ремонт або відновлення майна, відшкодування втрати його вартості або повернення еквівалентної суми коштів.

Г) Зобов'язання з усунення наслідків порушення. У разі встановлення порушення принципу гендерної рівності, суд може накласти на винних сторін зобов'язання усунути наслідки дискримінації. Наприклад, це може бути зобов'язання надати постраждалій стороні рівний доступ до робочої позиції, освіти або інших ресурсів, з яких вона була виключена через дискримінацію.

Д) Санкції та штрафи. Законодавство також передбачає можливість накладення санкцій та штрафів на особи або організації, які порушують принцип гендерної рівності. Це може включати адміністративні штрафи, скасування ліцензій або інших дозволів, а також призупинення діяльності організації на певний термін.

Україна також розвинула механізми захисту прав у сфері гендерної рівності. Для цього було створено спеціальні органи, які відповідають за контроль та розгляд скарг на порушення принципу гендерної рівності.

Наприклад, в Україні діє Уповноважений з прав людини, який має компетенцію розглядати скарги щодо дискримінації, включаючи порушення принципу гендерної рівності. Звертається увага на те, що: «до переліку головних функцій омбудсмена у світі відносять: функції контролю за діяльністю виконавчих і інших органів державної влади шляхом розгляду

скарг громадян на дії цих органів, які призвели до порушення прав і свобод людини і громадянина» [143].

Також існують громадські організації та направлені ініціативи, які сприяють захисту прав жінок і боротьбі з дискримінацією на гендерній основі.

Незважаючи на існуючі заходи і законодавчу базу, захист гендерної рівності в Україні стикається з викликами та перешкодами. Деякі з них включають недостатню усвідомленість суспільства щодо проблем гендерної нерівності, недостатню ефективність механізмів захисту прав, недостатнє фінансування та недоступність юридичної допомоги для потерпілих.

Звертається увага на те, що: «дослідження світових тенденцій указаної гендеризації, що відображено, документально підтверджено у міжнародних договорах, надають підстави провести дослідження законодавчо закріплених механізмів відносно забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у різних країнах, форми гендерної демократії, а також формування гендерної культури у сучасності» [205].

Якщо ми прагнемо демократичного розвитку та відстоюємо європейські цінності Україна у свої прагненнях насамперед має орієнтуватися на зарубіжний досвід реалізації принципів гендерної рівності, так як означене свідчиметиме наскільки ефективно держава може побудувати об'єднане, розвинуте та сучасне суспільство [217].

Однак, варто відзначити, що уряд України та громадські організації продовжують працювати над поліпшенням ситуації. Зокрема, проводяться освітні кампанії, тренінги та семінари з метою підвищення гендерної свідомості, а також розробляються нові законодавчі акти, спрямовані на посилення захисту гендерних прав.

Крім того, важливо зазначити, що успіх у боротьбі за гендерну рівність потребує не лише дотримання законодавства, але й зміни відношення суспільства до цих питань. Необхідно підтримувати і розвивати культуру

рівноправного ставлення до всіх гендерних груп, пропагувати ідею гендерної рівності і боротися зі стереотипами, які сприяють дискримінації.

Узагальнюючи, цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні є важливим інструментом для забезпечення дотримання гендерних прав і заборони дискримінації. Шляхи відшкодування, компенсації та санкцій сприяють захисту постраждалих осіб і стимулюють відповідальність тих, хто порушує принцип гендерної рівності. Проте, щоб досягти повної гендерної рівності, необхідно продовжувати розвивати законодавство, підвищувати громадську свідомість та залучати всіх громадян до активної підтримки і просування цінностей гендерної рівності в усіх сферах життя [217].

Водночас, враховуючи вищевикладене пропонується посилити цивільно-правову відповідальність за порушення гендерної рівності, яка може застосовуватися: 1) по відношенню до одного із учасників сімейних правовідносин (наприклад, одного з подружжя, батька чи мати дитини); 2) по відношенню до інших осіб (наприклад, можливість накладення санкцій та штрафів на суб'єктів, які порушують принцип гендерної рівності і не є учасниками сімейних правовідносин. Це може включати адміністративні штрафи, скасування ліцензій або інших дозволів, а також призупинення діяльності юридичної особи на певний термін). У зв'язку з чим запропоновано внести зміни та доповнення до частини шостої статті 7 СК України та викласти її у наступній редакції: «...6. Жінка та чоловік мають рівні права та обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї. Порушення принципу гендерної рівності є підставою для відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди.».

3.3. Практика ЄСПЛ в сфері забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах

Протягом останніх десятиліть у світі відзначено значний прогрес у сприянні принципу гендерної рівності. Уряди, бізнес-середовища,

профспілки та громадські організації витрачають величезні зусилля на подолання дискримінаційних стереотипів, які створюють перешкоди на шляху досягнення рівності у суспільстві. В наш час гендерна рівність набуває пріоритетного значення навіть у роботі міжнародних фінансових установ. Останнім часом на світовому рівні з'явилися значні політичні ініціативи щодо забезпечення комплексного гендерного підходу через розвиток інституційних механізмів, нормативних заходів та технічної підтримки.

На сучасному етапі розвитку суспільства питання гендерної нерівності набувають великої актуальності. Ця нерівність гальмує прогрес суспільства, що виявляється у зростанні витрат на добробут і управління, зниженні продуктивності праці та уповільненні економічного зростання. Тому досягнення гендерної рівності стає ключовим показником розвитку кожної країни, а в умовах глобалізації сучасне суспільство змушене регулярно звертатися до проблеми гендерної нерівності. ООН відносить цей питання до глобальних та рекомендує державам змінювати існуючі гендерні моделі, спрямовані на збереження системи нерівних цінностей та подвійних стандартів.

Рівність між чоловіком і жінкою виступає одночасно і цінністю, і привілеєм будь-якого суспільства. І хоча у різних країнах цей питання розв'язується з різною швидкістю, напрям залишається єдиною метою.

Україна, подібно до всіх цивілізованих держав, активно втілює гендерну політику, яка ґрунтується на загальновизнаних міжнародних нормах, відображених, зокрема, у Загальній декларації прав людини, Конвенції ООН «Про політичні права жінок», Конвенції ООН «Про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок» та інших міжнародних документах. Україна поділяє принципи ООН та розуміння гендерної рівності як необхідної передумови для досягнення сталого розвитку країни, і створення умов для всебічного розвитку людського потенціалу.

У вересні 2014 року Україною була синхронно з Європейським Парламентом ратифікована Угода «Про асоціацію з ЄС», відповідно до умов

якої: «перед країною поставлено амбітні завдання стосовно поліпшення якості людського капіталу, установлення соціальної справедливості, а також забезпечення гендерної рівності, рівних можливостей у сфері зайнятості, освіти, економічної і громадської діяльності, а також у процесі прийняття рішень».

Членство в ЄС є однією з головних стратегічних цілей України, що передбачає послідовну орієнтацію на діючу в провідних європейських країнах модель соціальної ринкової економіки. Вона характеризується високим рівнем соціальних стандартів і розвитку гуманітарної сфери, ефективним захистом прав працівників, розвинутою системою соціального захисту та принципом гендерної рівності.

Позиція Європейського Союзу з досягнення гендерної рівності полягає в тому, що жінки і чоловіки повинні мати рівні права та можливості в усіх сферах життя суспільства. З цією метою всі інститути ЄС впроваджують питання рівності між чоловіками та жінками у всі галузі політики, всі програми та на всіх рівнях прийняття рішень.

Починаючи з середини 80-х років XX століття, Європейський Союз визнав важливість політики рівних можливостей для чоловіків і жінок, що відображено у періодичному затвердженні Програм ЄС забезпечення стандартів гендерної рівності з обов'язковим контролем їх виконання з боку Ради Міністрів Європи і Європейського Парламенту.

Основні принципи гендерної політики Європейського Союзу сформульовано в «Дорожньому атласі рівності чоловіків та жінок» [190].

Стандарти рівного ставлення до чоловіків і жінок стали невід'ємною частиною як первинного, так і вторинного законодавства Європейського Союзу. Вони закріплені у кількох статтях Амстердамської угоди 1997 року, які надають Раді Міністрів повноваження приймати необхідні заходи для боротьби з дискримінацією за ознакою статі, расового чи етнічного походження, релігії, обмежених можливостей, віку, тощо. До цього часу лише

Рамкова угода та Директива про расову дискримінацію були прийняті на основі загальних антидискримінаційних положень.

Основні принципи політики Європейського Союзу стосовно гендерної рівності розкриті у директивах Ради ЄС, і всі ці положення мають бути втілені у законодавстві країн-учасниць.

Прийняття директив Європейським Союзом з питань забезпечення гендерної рівності призвело до розробки єдиної нормативно-правової бази для всіх країн-членів ЄС. Гендерна політика на національному рівні стає все більш впливовою за рахунок законодавчого регулювання на рівні ЄС.

Крім того, нові директиви ЄС щодо стратегії зайнятості передбачають розширення принципів гендерної рівності на неоплачувану роботу, зокрема, на догляд за дітьми. Ці директиви акцентують увагу на рівному розподілі обов'язків щодо догляду за дитиною і ведення домашнього господарства, а також стимулюють чоловіків брати відпустку для догляду за дитиною [226].

На сьогодні політика гендерної рівності та гендерного інтегрування є однією з пріоритетних сфер для Європейського Союзу, і вона виходить за межі лише принципу рівного ставлення та заборони статевої дискримінації. Ця політика становить невід'ємну складову політики та програм ЄС. Європейська Комісія настійно підкреслила, що забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків є економічно необхідним, а також наголосила, що приблизно одна п'ята частка річного зростання ВВП у країнах ЄС була досягнута завдяки збільшенню кількості жінок, які працюють [229]. Це пояснює, чому принцип рівності не виключає можливості вживання позитивних заходів, що дозволяють надавати особливі переваги статі, яка є недостатньо представленою на ринку праці. Ці заходи спрямовані на полегшення їх професійної діяльності, ліквідацію або компенсацію незручностей у професійних відносинах.

Під час оцінки результатів політики Європейського Союзу у забезпеченні рівноправності жінок і чоловіків, важливо відзначити, що існують достатньо досліджень, які свідчать про ефективність та значимість

правових засобів, що надаються законодавством ЄС для забезпечення рівних можливостей жінок. Однак ця політика також зазнає критики, оскільки її часто сприймають як спрямовану виключно на трудові відносини. Тим не менш, Європейський Союз активно впроваджує гендерний підхід у всіх сферах суспільних відносин.

Зазвичай регуляторні напрямки політики ЄС є добровільними, але це не стосується політики щодо гендерної рівності. Існує багато обов'язкових директив ЄС щодо гендерної політики, а також заявлений намір ЄС ліквідувати гендерну нерівність у всіх сферах діяльності. Ці заходи є важливим кроком на шляху розробки комплексної гендерної політики.

Окремі вчені, однією із головних тенденцій сьогодення, називають збільшене вжиття дій норм у сфері прав людини щодо регулювання відносин у сім'ї. зазначене пов'язується із загальним зростанням значення стандартів в області прав людини. Їх усвідомлення у політиці і праві. Визнаємо, що у політичному і правовому дискурсі сьогодення безпрецедентне місце займають права людини. Концепції сім'ї і сімейного права не залишилися поза межами цих тенденцій. Зміни стосовно врегулюванні сімейних відносин, що відбуваються у сучасності, підкреслюються посиленням загальних принципів поваги до людини, її потреб і бажань, поряд із повагою сім'ї та суспільства.

Конституція України як основний закон забезпечує, зокрема: «рівність прав жінки і чоловіка, наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у будь-якій сфері життєдіяльності, гарантуючи усі права на освіту, недоторканість життя та житла, на працю, на належне забезпечення безпеки та здоров'я, створення належних умов праці, отримання належних пільг тощо» [61].

У Постанові Верховної Ради України «Про концепцію державної сімейної політики», серед іншого, проголошено: «паритетну рівновагу та партнерство між жінками і чоловіками в усіх сферах життєдіяльності» [126].

Як звертається увага в науковій літературі, і з цим слід погодитись: «система принципів сімейного права України складається із багатьох елементів до них входить принцип гендерного балансу в сімейних правовідносинах» [204]. Так, відповідно до положень частини шостої статті 7 СК України: «жінка і чоловік, у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї, мають рівні права та обов'язки» [175].

Однак, ідею рівності чоловіка та жінки у шлюбі та сім'ї, окремі вчені розглядають у якості принципів їх повної рівності в особистих і майнових правах у шлюбі та сім'ї [77, с. 8-9; 220, с. 14], тоді як інші вчені розглядають у якості принципів гендерного балансу [176, с. 45; 201, с. 7].

В цілому, забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах є важливою складовою будь-якого суспільства, яке прагне до справедливості, рівноправ'я та розбудови стійкого розвитку. Гендерна рівність у сімейних правовідносинах сприяє зміцненню сімейних зв'язків, підтримці емансипації жінок та чоловіків, а також створенню рівних умов для всіх членів сім'ї.

Законодавство зарубіжних країн щодо гендерної рівності в сімейних правовідносинах є важливим джерелом навчання та натхнення для інших держав. Воно відображає широкий спектр підходів, які можуть бути застосовані для досягнення гендерної рівності. Прогресивні закони та політики, що гарантують рівні права та можливості для всіх статевих ідентичностей, одностатевих партнерів та батьків, сприяють формуванню справедливого та інклюзивного суспільства.

Проте, реалізація гендерної рівності вимагає багатовимірних зусиль. Крім законодавчих змін, необхідно працювати над зміною культурних установок та усвідомлення гендерних ролей у сімейному контексті. Освіта та підвищення свідомості громадськості про принципи гендерної рівності, насильство в сім'ї та репродуктивні права є ключовими компонентами цього процесу.

Прийняття Хартії фундаментальних прав, стало, в регулюванні сімейно-правових відносин в країнах Європейського Союзу, одним із

визначальних моментів, який змінив загальне сприйняття системи захисту прав людини у ЄС. До зазначеного захисту прав людини у ЄС фактично залежить від ЄСПЛ, та від його справедливості розгляду справ з урахуванням загальних принципів права. Означена система, орієнтована на конкретні справи, окремі випадки, і є предметом постійної критики, яка разом із бажанням наближення систему захисту прав людини ЄС до громадян призвела до прийняття Хартії фундаментальних прав у 2000 року [192].

З вересня 2001 року у межах ЄС діє Комісія з європейського сімейного права (Commission on European Family Law – CEFL), метою створення якої є вжиття заходів щодо проведення гармонізації сімейного права у Європі. До складу CEFL увійшло велика кількість експертів (майже 26), у сфері сімейного і порівняльного права з числа кожної з держав-членів ЄС» [228]. Однак, на жаль, українських експертів серед них немає. Водночас, одним із завдань указаної комісії стало створення, за результатами дослідження національного законодавства європейських держав, комплексу спільних принципів у сфері сімейного права. На сьогоднішній час розроблено принципи європейського сімейного права стосовно розлучення, утримання колишнього подружжя, стосовно батьківської відповідальності, та стосовно відносин власності між кожним з подружжя [228].

Ось чому забезпечення гендерної рівності є актуальною темою в сучасному світі. Однією з галузей, де це питання має особливе значення, є сімейні правовідносини. Законодавство зарубіжних країн відображає різні підходи до цього питання, і деякі з них заслуговують на особливу увагу.

Досягнення гендерної рівності у сімейних правовідносинах є необхідним для створення справедливого та рівноправного суспільства. Це сприятиме зміцненню сімейних зв'язків, покращенню добробуту сімей, створенню рівних можливостей для всіх членів сім'ї та забезпеченню їхньої автономії. Гендерна рівність в сімейних правовідносинах також сприяє підвищенню економічної самодостатності жінок, їхній участі в робочій силі та прийняттю рівних рішень у сімейному житті.

Слід звернути увагу на те, що у наукових колах стверджують про те, що: «законодавство більшості країн, містить основні обов'язки подружжя, зокрема такі як: дотримання взаємної вірності, допомоги та підтримки, забезпечення морального і матеріального розвитку сім'ї, тощо» [20].

Основним джерелом сімейного права Франції є Французький цивільний кодекс Наполеона 1804 року, у відповідності до положень якого: «п Подружжя допомагають дітям отримувати освіту і забезпечують їхнє майбутнє» [199] (статті 212–213 ЦК Франції). У свою чергу, на території Англії та США: «подружжя, укладаючи шлюб, зобов'язано створити подружню спільноту життя, тобто консорціум (*consortium*), який слід розуміти у якості спільності так званих столу, вогнища та ложа» [221, с. 35].

Швеція зокрема відома своїм прогресивним підходом до гендерної рівності. Шведське законодавство в сфері сімейних правовідносин передбачає рівні права та обов'язки для обох чоловіків і жінок. Шлюб у Швеції базується на рівноправному партнерстві, де обидва партнери мають однакові права і можливості. Крім того, Швеція визнає одностатеві шлюби і надає однакові права для одностатевих та різностатевих партнерів.

Наприклад, обирати цивільний шлюб як альтернативну форму сімейних відносин у Швеції почали ще з 1960 року. Це був видимий зсув у нормативній поведінці стосовно формування та сприйняття родини. Пізніше ця тенденція поширилася у Данії, трохи пізніше – у Норвегії [224]. Наразі цивільний шлюб розглядається як альтернативний варіант або як «пробне життя» із партнером або партнеркою перед офіційною реєстрацією відносин.

Ісландія також має прогресивне законодавство, що гарантує гендерну рівність в сімейних правовідносинах. Ісландське законодавство надає батькам однакові права та обов'язки виховувати дітей та приймати рішення щодо сімейних справ. Крім того, Ісландія активно бореться з дискримінацією на підставі статі, включаючи законодавчі заходи, спрямовані на забезпечення гендерної рівності в різних аспектах життя.

У Канаді законодавство також спрямоване на забезпечення гендерної рівності в сфері сімейних правовідносин. Закони про шлюб і розлучення в Канаді гарантують рівні права і можливості для обох партнерів. Крім того, Канада визнає одностатеві шлюби та надає їм такі ж права та захист, як і різностатевим парам. Крім того, Канада визнає право на вибір статі та ідентичності гендера, що розширює правовий захист для осіб, які не відповідають традиційним гендерним ролевим стереотипам.

В Норвегії також існує прогресивне законодавство, спрямоване на гендерну рівність у сімейних правовідносинах. Норвезьке законодавство надає парові рівні права та обов'язки у шлюбі, а також визнає одностатеві шлюби. Крім того, в Норвегії встановлено декрет, який стверджує рівність батьківських прав і можливостей для обох батьків незалежно від статі.

У Нідерландах гендерна рівність у сімейних правовідносинах також є важливою. Існують закони, які дозволяють одностатевим парам одружуватися та всиновлювати дітей. Крім того, Нідерланди визнають рівність батьківських прав для обох батьків та сприяють спільному батьківству незалежно від статі.

Цікаві трансформації сімейного законодавства, в тому числі забезпеченні гендерної рівності, можна спостерігати у наших найближчих сусідів поляків. Кодекс Республіки Польща «Про сім'ю та опіку», заснований на принципах дотримання інтересів дитини, що проявляється у тому, що: «суд не може винести рішення щодо розлучення, у разі якщо означене впливатиме на інтереси та блага дитини, а батьківська влада, як відомо та визначено, здійснюється саме у інтересах дитини» [225, с. 17].

Надалі, у зв'язку з ратифікацією конкордату з Ватиканом, у 1998 році було введено два рівноправних способи укладення шлюбу: «через органи РАЦСу а також через укладення релігійного шлюбу, а отже, було фактично визнано джерелом сімейного права й релігійні норми» [225, с. 17].

У подальшому, у 2004 році до Кодексу було внесено зміни, які передбачали: «розширення можливостей договірною регулювання майнових сімейних відносин подружжя; незважаючи на режим спільності майна

подружжя, визначено, що один з подружжя не відповідає за борги іншого» [225, с.17].

Загалом, законодавство зарубіжних країн в сфері сімейних правовідносин відображає різноманітність підходів до забезпечення гендерної рівності. Багато країн активно працюють над тим, щоб забезпечити рівність прав та можливостей для всіх осіб, незалежно від їх статі чи гендерної ідентичності. Це показує прогресивність та поступ у суспільстві, спрямований на досягнення справедливості та рівноправ'я у всіх сферах життя.

Крім законодавства, багато зарубіжних країн також вживають додаткових заходів для забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах. Наприклад, було введено програми та ініціативи, спрямовані на створення свідомості щодо гендерних ролей і стереотипів, а також на підтримку рівного розподілу обов'язків у сім'ї.

Багато країн також працюють над удосконаленням законодавства щодо насильства в сім'ї та домашнього насильства. Це включає визнання насильства в сім'ї як злочину, захист жертв та надання ресурсів для підтримки постраждалих. Законодавство також може встановлювати захист для дітей, які стають свідками насильства в сім'ї, і сприяти їхньому благополуччю.

Певні країни також працюють над розширенням прав репродуктивного здоров'я та прав жінок. Це може включати доступ до контрацептивів, інформації про сексуальне та репродуктивне здоров'я, а також право на аборт. Широкий спектр послуг та правовий захист можуть допомогти жінкам приймати незалежні рішення щодо свого репродуктивного життя.

Однак, варто зазначити, що хоча багато країн приймають прогресивне законодавство та ініціативи з метою забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах, реалізація цих політик може зазнавати перешкод у практичному застосуванні [204]. Соціокультурні фактори, стереотипи та нерівність в суспільстві можуть впливати на реалізацію гендерної рівності

навіть при наявно При наявності прогресивного законодавства, часто виникають виклики у забезпеченні його повного дотримання та впровадження на практиці. Нерівність у доступі до правової інформації, стереотипні уявлення про гендерні ролі та соціокультурні переконання можуть ставити перешкоди перед гендерною рівністю у сімейних правовідносинах.

Окрім того, існують регіони та країни, де законодавство та практика в сфері сімейних правовідносин ще не дотягуються до міжнародних стандартів гендерної рівності. У таких випадках важливо продовжувати зусилля для вдосконалення законодавства та підтримки прав жінок та інших гендерних меншин.

Ще однією важливою складовою забезпечення гендерної рівності є освіта та свідомість суспільства. Інформування громадськості про гендерні права, стимулювання гендерно чутливих дискусій і формування позитивних стереотипів є ключовими факторами для досягнення гендерної рівності у сімейних правовідносинах.

Отже, принципи гендерного балансу у сімейних правовідносинах утілює ідею про паритетність, тобто рівність прав та обов'язків жінки і чоловіка у сімейних, шлюбних відносинах, та у сім'ї.

Тому для досягнення гендерної рівності в сімейних правовідносинах важливо продовжувати розробку та вдосконалення законодавства, яке гарантує рівні права та можливості для всіх статевих ідентичностей. Це включає визнання одностатевих шлюбів, рівність батьківських прав та можливостей для всіх батьків, незалежно від статі, і захист від насильства в сім'ї.

Особливу увагу слід приділити освіті та підвищенню свідомості суспільства про гендерні питання, стереотипи та ролеві очікування. Розробка і впровадження гендерно чутливих програм навчання, тренінгів та інформаційних кампаній допоможе змінити уявлення про гендерні ролі, сприяти розумінню та прийняттю різноманітності гендерів.

Крім того, необхідно забезпечити доступ до підтримки та ресурсів для постраждалих від насильства в сім'ї, а також розвивати послуги, що сприяють фізичному та психологічному благополуччю сімей. Репродуктивні права та послуги повинні бути доступними для всіх осіб, забезпечуючи їхню свободу вибору та контроль над своїм тілом.

Загалом, гендерна рівність у сімейних правовідносинах є важливою складовою стійкого розвитку та справедливого суспільства. Шлях до досягнення повної гендерної рівності може бути викликаним, але він є невід'ємною частиною процесу будівництва суспільства, в якому всі люди мають рівні права, можливості та достоїнство.

Для досягнення гендерної рівності у сімейних правовідносинах, законодавство є ключовим інструментом. Зарубіжні країни приймають закони та політики, які визнають рівні права та можливості всіх членів сім'ї незалежно від їхньої статі чи гендерної ідентичності. Прогресивні закони щодо одностатевих шлюбів, адопції дітей, сурогатного материнства та розподілу обов'язків у сім'ї стають основою для створення рівних умов та захисту прав всіх сімейних членів.

Однак, лише наявність прогресивного законодавства не є достатньою умовою для забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах. Важливо, щоб ці закони були ефективно виконувані та мали практичну реалізацію. Для цього потрібні механізми контролю та моніторингу, а також залучення різних зацікавлених сторін, таких як громадські організації, активісти, науковці та правоохоронні органи, для спільної роботи над реалізацією та захистом гендерних прав.

Загальні принципи щодо вичерпання національних засобів правового захисту були узагальнені у рішенні ЄСПЛ у справі «М.М. та З.М. проти України» за заявою № 4669/20 [146]. У зазначеній справі предметом справи стало звернення стосовно факту домашнього насильства, та порушення статей 6, 8 та 13 Конвенції у частині на способів розгляду судами заяви

заявниці про забезпечення позову під час провадження щодо опіки над дітьми.

ЄСПЛ надаючи оцінку, зазначив, що: «за наявних обставин і з огляду на те, що позитивний обов'язок захищати заявників від насильницької поведінки приватної особи може виникати за різними положеннями Конвенції, у тому числі статтями 3 і 8 Конвенції, на які було зроблено посилання, Суд вважає за доцільне розглядувати скарги на відсутність належної реакції органів державної влади виключно у відповідності до вимог статті 8 Конвенції (наприклад, рішення у справах від 14 жовтня 2010 року № 55164/08 «A. V. Croatia», пункти 57-60, та від 24 липня 2014 року № 7446/12 «Remetin v. Croatia (no. 2)», пункти 55-63, а також, в якості протилежного прикладу, рішення від 09 липня 2019 року у справі № 41261/17 «Volodina v. Russia», пункт 74)» [146; 156].

У вказаних справах ЄСПЛ дійшов висновку, що ефективним національним засобом здійснення юридичного захисту стосовно неефективного розслідування за статтями 2 і 3 Європейської Конвенції з прав людини стала саме конституційна скарга.

Отже, із зазначеної практики, випливає, що Конституційний Суд розглянув певну кількість скарг, які стосувались як позитивних, так і процесуальних зобов'язань за статтею 8 Конвенції, при цьому було застосовано відповідні критерії, розроблені у прецедентній практиці ЄСПЛ.

Однак, відповідно до практики ЄСПЛ зазначається, що: «оцінка того, чи були вичерпані усі національні засоби юридичного захисту, як правило, здійснюється з огляду на дату подання заяви до суду, при цьому існують випадки, коли суд іноді визнає, що у певних ситуаціях це правило може мати винятки, які можуть бути виправдані конкретними обставинами кожної справи, однак указане стосується лише ситуацій, пов'язаних із триваючими порушеннями (наприклад, стосовно тривалості провадження чи неефективного розслідування), або ж коли було запроваджено нові спеціальні засоби юридичного захисту» [145].

ЄСПЛ наголошує, що: «справи стосовно вчинення зґвалтувань і сексуальних домагань підпадають під сферу застосування статті 3 Конвенції, при цьому вони торкаються фундаментальних цінностей та суттєвих аспектів приватного життя у розумінні статті 8» [148]. Разом з тим, зазначається, що: «держави керуючись статтями 3 та 8 Конвенції, мають позитивне зобов'язання стосовно прийняття кримінального законодавства, яке ефективно та співмірно буде вживати заходів кримінальної відповідальності за вчинення зґвалтувань, та застосовувати його на практиці шляхом ефективного розслідування і судового переслідування» [148].

Крім вищезазначеного ЄСПЛ підкреслює, що: «він суд враховує і підтримує зростаюче значення такого виду відповідальності як громадські роботи, у якості невід'ємного і корисного компоненту сучасної кримінальної політики у державах-членах Ради Європи» [152].

Також, ЄСПЛ повторює, що: «сексуальне насилля стосовно жінок виступає у формі гендерно зумовленого насилля, яке заборонено національним законодавством і низкою міжнародних договорів, при цьому важливість має переслідування і притягнення до відповідальності в інституційному реагуванні на гендерно зумовлене насилля, а також у боротьбі з гендерною нерівністю» [149].

Крім того, ЄСПЛ у своїй практиці: «щодо насилля над жінками. У тому числі домашнього насильства, керується певними стандартами міжнародного права у зазначених питаннях, зокрема положеннями Стамбульської конвенції» [147].

У вказаній справі національні суди встановили те, що заявниця стала потербілою від випадків розпусних дій, учинених колегою на її робочому місці. При цьому, за національним законодавством окремих країн ЄС розпусними діями (*lewd acts*) вважаються дії із сексуальним підтекстом, що вчиняються без надання згоди і не є статевим актом.

Суд також зауважує, що стаття 1 Декларації ООН «Про ліквідацію насильства щодо жінок», надає визначення насильства стосовно жінок,

зокрема: «наси́льство стосовно жінок виступає будь-яким актом насилля за ознаками статі, який спричинив чи може спричинити фізичну, сексуальну або психологічну шкоду і страждання особам жіночої статі, включаючи погрози вчинення такого акту, примусу або довільного позбавлення волі» [128]. Відповідне положення також викладене у Конвенції ООН «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (Стамбульська конвенція).

Стамбульську конвенцію можна охарактеризувати окремими ключовими принципами, серед яких особливе значення приділено принципам найвищого рівня захисту потерпілих від гендерно зумовленого насильства. У зазначеному аспекті окрема увага приділяється питанням захисту від сексуального насилля, так-як указаний вид правопорушення визначається високим рівнем психосоціальної стигматизації, та одночасно ризиком ретравматизації потерпілих, виникненням значної латентності, та великим відсотком затягування і втрати справ від часу досудового слідства до судового вироку.

Також Стамбульською конвенцією зобов'язано держави уживати дієвих законодавчих заходів для узабезпечення недопущення вчинення правопорушення або злочинів стосовно жінок, у тому числі примушення останніх до дій сексуального характеру без їхньої згоди, та одночасно вживати заходів щодо притягнення до відповідальності за вказані правопорушення, правопорушників та застосування до них санкцій з урахуванням тяжкості вчинених дій.

У положеннях статті 46 Стамбульської конвенції визначено перелік обтяжуючих обставин, які мають ураховуватись сторонами при призначенні покарання за вчинення злочинних дій, які визнані такими Конвенцією. До таких обставин відносять повторюваність, заподіяння потерпілому тяжкої фізичної або психологічної шкоди.

У Загальній рекомендації № 35 до Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» зазначається, що: «сексуальне домагання

включає небажану поведінку сексуального характеру у виді фізичного контакту або пропозицій, натяків сексуального характеру, демонстрації порнографічної продукції, вимог із сексуальним підтекстом, вчинення словами чи діями, при цьому означена поведінка може бути образливою і нести загрозу безпеці і здоров'ю; така поведінка і є дискримінацією, у випадку якщо жінка ґрунтовно вважає, що відмова може їй нашкодити в умовах роботи, або створить вороже середовище на робочому місці» [38].

Зауважується, що міжнародна практика направлена на встановлення відповідальності за сексуальне домагання з боку будь-якого працівника. До прикладу, опитування, проведене у США, показало, що великий відсоток потерпілих зазнавали домагань на робочому місці від когось вищого за посадою. У свою чергу, конгресом профспілок Великобританії у аналогічному опитуванні виявлено, що жінки працючі у державному секторі, частіше повідомляють про випадки насилля з боку колег. При цьому, за сексуальне домагання, до відповідальності можуть бути притягнені треті особи, то як клієнтки чи споживачки.

В Україні питання сексуального домагання на робочому місці врегульовується статтею 17 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», та положення якої: «зобов'язало роботодавців вжити заходів стосовно унеможливлення і захисту від випадків сексуального домагання, інших проявів насилля за ознаками статі, однак указаний законодавчий акт не визначає перелік таких заходів і не встановлює відповідальності за порушення означених норм» [118].

Положеннями статей 22 та 23 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» передбачено: «механізми захисту від сексуального домагання, які дають можливість звернутися із скаргою до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, та інших спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів держави та суду, та уповноважених посадових осіб з питань рівних прав та можливостей жінок

і чоловіків, при цьому особа має право на відшкодування матеріальних збитків і моральної шкоди, які були їй завдані унаслідок дискримінації за ознаками статі або сексуальним домаганням» [118].

Принагідно, що з метою імплементації положень Стамбульської конвенції, а також гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, нещодавно в Україні, за сексуальне домагання, запроваджено адміністративну відповідальність (КупАП доповнено статтями 173⁶ та 173⁷). Відповідно до положень статті 173⁷ КупАП: «сексуальне домагання визначається у якості умисного вчинення стосовно особи небажаних образливих або принизливих дій сексуального характеру, які були виражені вербально чи невербально, зокрема через електронні комунікації» [91]. Згідно до вимог законодавства, означені дії, передбачають адміністративну відповідальність у виді штрафу, громадських робіт чи адміністративного арешту, а у разі якщо такі правопорушення вчинені стосовно особи, яка перебуває у матеріальній, службовій або іншій залежності від правопорушника, передбачене покарання подвоюється.

Відповідно до положень статті 173⁶ КупАП, закріплено, що: «вчинення насильства за ознаками статі, зокрема умисне вчинення діянь фізичного, психологічного або економічного характеру, спрямовані проти конкретної особи через її належність до певної статі або стереотипні уявлення про соціальні ролі жінки або чоловіка у суспільстві, унаслідок чого завдано шкоду фізичному або психічному здоров'ю потерпілого» [91].

Роль ЄСПЛ у формуванні стандартів щодо захисту прав жінок досліджувалась багатьма науковцями. Так, А. Ю. Замула проводячи свої дослідження доходить висновків, що: «під міжнародними стандартами в сфері захисту прав жінок необхідно розуміти сукупність прав жінок, закріплених у нормах конвенцій, рекомендацій, резолюцій та тлумачень практики ЄСПЛ» [42].

З цього можна визначити, що ЄСПЛ відіграє значну роль у створенні стандартів щодо захисту прав жінок, яка проявляється на декількох рівнях.

Практика ЄСПЛ на глобальному рівні виступає позитивною для удосконалення вже існуючих і створення нових міжнародних стандартів щодо захисту прав жінок. Яскравим прикладом такого впливу ЄСПЛ слугує прийняття Стамбульської конвенції, яка стала першим фундаментальним спеціальним міжнародним стандартом щодо захисту прав жінок, сформованим на основі прийнятого ЄСПЛ пілотного рішення *Opuz v. Turkey* (2009).

На регіональному рівні роль ЄСПЛ додатково проявляється в тому, що його судова практика виступає динамічною частиною стандартів щодо захисту прав жінок, закріплених у Європейській конвенції «Про захист прав людини та основних свобод», що здійснюється шляхом надання її нормам тлумачення для розуміння змісту і сутності загальних і оціночних положень Конвенції.

В той же час пілотні рішення ЄСПЛ мають особливо важливе значення не тільки тому, що стимулюють виправлення системних помилок в певних національних правових системах, і є еталоном для розгляду подібних справ ЄСПЛ, а і тому, що вони є базисом для удосконалення існуючих міжнародних стандартів. І врешті на національному рівні ЄСПЛ відіграє роль творця правозастосовних стандартів, надаючи допомогу національним системам у розумінні сутності Європейської конвенції з прав людини, і фактично, створюючи для національних судів матрицю аргументації у справах щодо захисту прав жінок.

Крім того, питання застосування принципів гендерної рівності у практиці ЄСПЛ досліджувались й Т. І. Фулей, яка звертає увагу на те, що: «уже тривалий час ЄСПЛ застосовується концепція гендерної рівності як однієї із цілей Ради Європи. При цьому, ЄСПЛ найчастіше розглядав справи, що стосуються проблематики гендерної рівності, крізь призму заборон дискримінації, застосовуючи норми статті 14 Конвенції поєднуючи їх із положеннями та нормами інших статей Конвенції, сфера дії яких охоплює широке коло правовідносин стосовно прав власності, на життя, на

справедливий суд, на повагу до приватного і сімейного життя, заборони катування, свободи думки, релігії, заборони примусової праці, тощо» [189].

Водночас, у наукових колах зазначається, що: «ЄСПЛ аналізує гендерно чутливі ситуації з точки зору дотримання державами негативних, і виконання позитивних зобов'язань за Конвенцією» [15].

Надалі, науковці стверджують, що: «у рішеннях ЄСПЛ присутня усталена практика, правовідносини у яких охоплюються щонайменше двома пріоритетними напрямками Стратегії гендерної рівності Ради Європи, зокрема: боротьба з насиллям стосовно жінок і домашнім насильством, запобігання означеним явищам запобігання гендерним стереотипам, сексизму, а також боротьба з цими явищами, а отже ЄСПЛ може розглядати необхідність забезпечення гендерної рівності як правомірну мету, яка буде слугувати належними підставами для втручання у здійснення, закріплених у Конвенції, прав і свобод» [188].

Таким чином, враховуючи викладене, саме на рівні практики Європейського Суду з прав людини первісно визнано, що право на однакове ставлення, зокрема за ознакою гендерної рівності, є одним із основних прав людини.

ВИСНОВКИ

Теоретична розробка проблем принципу гендерної рівності в у сімейних правовідносинах в українському сімейному праві набуває особливої актуальності та значущості. Проведений порівняльно-правовий, соціально-економічний історичний аналіз сутності принципу гендерної рівності учасників сімейних відносин, його нормативний вираз і дозволив зробити такі основні висновки:

1. В сучасній Україні закладено позитивні тенденції дотримання гендерної рівності, у тому числі у сімейних правовідносинах. Україна давно вже належить до країн, де стимулюється і схвалюється дотримання гендерної рівності та її нормативно-правового регулювання. Також, в Україні погляди на сімейні та цивільні правовідносини є менш патріархальними а ніж у окремих зарубіжних країнах. Розвиток та становлення гендерної рівності у суспільних, цивільних та сімейних відносинах в Україні виступає носієм демократичного гендерного світогляду, а також направлено на захист від гендерної дискримінації як у соціальних, цивільних, політичних, трудових, так і у сімейних правовідносинах, що гарантується Конституцією України та іншими законодавчими актами.

2. Принципи сімейного права виступають керівними обставинами, які нормативно визначають правову політику держави у забезпеченні охорони та захисту сім'ї, материнства, батьківства, дитинства і відбивають соціально-економічну спрямованість суспільства. Вони характеризуються якісно своєрідними сутністю, змістом, внутрішньою структурою.

3. Принцип рівності подружжя, закріплений у Сімейному кодексі, містить, по суті, два самостійні аспекти: забезпечення пріоритетного захисту особистих та майнових прав та інтересів подружжя, яке має отримати самостійне закріплення; забезпечення особистих та майнових прав та інтересів непрацездатного подружжя. Вказані аспекти, за аналогією слід також відносити й до гендерної рівності учасників сімейних відносин.

Державна політика в галузі сімейних правовідносин будується на принципі невтручання та регулює сімейні правовідносини тільки у тій мірі, в якій це викликано необхідністю охорони та захисту сімейних правовідносин, якими є аліментні правовідносини подружжя.

4. Принципи права та правові принципи з погляду правової термінології є синонімами, оскільки правові принципи це відображення правосвідомості, принципи суспільства, закріплені у правовій формі, а принципи права це загальна категорія, характерна для всього права цілком і всі його елементи входять у правосвідомість. Тому можна говорити лише про принципи права закріплених у законі та ідеях-принципах не закріплених у законі в сфері забезпечення гендерної рівності.

5. Система принципів сімейного права має виражені і своєрідні риси, властиві галузі права, у якій домінують особисті немайнові відносини. Під системою принципів сімейного права розуміється спосіб їх угруповання, чіткої організації певної послідовності та структури, що вказує на єдність взаємопов'язаних нормативно закріплених керівних положень направлене на упорядкування їх вивчення, а також виявлення нових принципів.

Концептуальний підхід до розробки системи принципів сімейного права пояснюється взаємодією низки чинників, зокрема: загальноекономічними та ринковими факторами, демографічною ситуацією, психологічними аспектами зміни ставлення до сім'ї, криміногенною обстановкою, бойовими діями, введенням у дію воєнного стану, політикою державного регулювання соціально-економічних процесів. Дія перелічених вище факторів особливо гостро відчувається в умовах системної трансформації, у яких знаходиться Україна і не може не впливати на всі галузі права, включаючи і сімейне.

6. Принципи сімейного права у концентрованому вигляді відбивають соціально-економічну сутність регульованих відносин через норми сімейного права. На основі принципів формується модель розвитку державної сімейної політики, що визначає важливу роль держави щодо сім'ї, материнства, батьківства та дитинства. Для реалізації державної соціальної політики

необхідні соціально орієнтована економічна політика та нормативно-правова база. З рівнем соціально-економічного розвитку країни пов'язаний індекс розвитку людського потенціалу, який дає змогу оцінити роль соціальної політики держави, її динаміку щодо сім'ї.

7. Теоретичне дослідження принципу гендерної рівності подружжя українського сімейного права дає підстави для твердження про те, що необхідний комплексний підхід у вивченні проблем, пов'язаних із процесом реалізації сімейно-правових норм, їх взаємодія з нормами інших галузей законодавства з метою повного вирішення проблем у сімейних правовідносинах.

8. Принцип гендерного балансу у сфері сімейних правовідносин відображає фундаментальну ідею правової паритетності, яка передбачає рівність правового статусу, обсягу прав і обов'язків жінок і чоловіків у шлюбі, сім'ї та повсякденних відносинах, що виникають у межах сімейного середовища. Дотримання цього принципу є визначальною умовою для забезпечення стабільності та гармонійного розвитку як окремої сім'ї, так і суспільства загалом.

У контексті сучасної правотворчості досягнення гендерної рівності у сімейних правовідносинах потребує систематичного удосконалення національного законодавства, спрямованого на закріплення рівних прав і можливостей для представників усіх статевих та гендерних ідентичностей. Правове визнання одностатевих шлюбів, встановлення рівності батьківських прав незалежно від статі чи гендерної приналежності, а також створення ефективних гарантій захисту від домашнього насильства становлять ключові напрями розвитку відповідної нормативної бази.

9. Кожна фізична особа, з метою дотримання гендерної рівності у цивільних та сімейних відносинах, досягнення самодостатності та самореалізування у різних сферах життєдіяльності, має подолати стереотипи, які нав'язувалися із народження, та заважають усебічному розвитку

особистості, бо обмежують у виборі виду занять, у залежності від суспільної думки стосовно поділу на «чоловічі» та «жіночі» професії тощо.

10. Гендерна рівність у сімейних відносинах є основоположним фактором для досягнення гармонії, стабільності та благополуччя у сім'ї. Зроблено спробу висвітлити різні аспекти, які впливають на гендерну рівність у сімейному житті, включаючи правові, практичні та соціокультурні чинники.

Законодавча база є фундаментом для забезпечення рівних прав і обов'язків для чоловіків і жінок у шлюбі. В Україні, як і в багатьох інших країнах, законодавство гарантує рівні права подружжя у питаннях вибору місця проживання, професійної діяльності, виховання дітей та розпорядження спільним майном. Важливо, щоб ці закони не лише існували, але й ефективно застосовувалися на практиці, забезпечуючи захист прав кожного партнера.

13. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України, ведення бойових дій, призвело до того, що велика кількість населення України, у тому числі й жінки втратили почуття безпеки, перебуваючи під постійною загрозою життю та здоров'ю, психологічним тиском, та ризиком учинення насилля сексуального та гендерного характеру з боку країни-агресора.

Насилля в різних сферах, в тому числі гендерне, загострюється у районах безпосередньо бойових дій, і на тимчасово окупованих територіях України, і ускладнює доступ потерпілих до юридичних, психосоціальних та правоохоронних послуг.

Водночас, ситуація стосовно забезпечення безпеки жінок на тимчасово окупованих територіях, у місцях великої концентрації військових та ведення бойових дій, ускладнено відсутністю належного доступу до зв'язку та інформаційних джерел, що не дає змогу своєчасно повідомити про правопорушення, злочини, пов'язані із гендерним і сексуальним насиллям відносно жінок, а отже й ужиття відповідних заходів, направлених на припинення правопорушень і злочинів, поновлення і захисту прав, інтересів та безпеки жінок.

13. Ключовим у розумінні дотримання гендерної рівності у сімейних відносинах, у частині реалізації особистих немайнових батьківських прав виступає те, що реалізація та здійснення кожним з подружжя батьківських прав на засадах рівності, виключно в інтересах дитини, та, одночасно є обов'язком кожного з батьків, який виконується чоловіком і жінкою у рівному ступені незалежно від того чи перебувають вони у зареєстрованому шлюбі або у фактичних шлюбних відносинах чи цивільному партнерстві, або припинили свої шлюбні відносини. Як передбачено цивільним та сімейним законодавством України, за невиконання кожного з батьків своїх батьківських обов'язків встановлено відповідальність.

У всьому світі, питання гендерної рівності актуальні, так як гендерна рівність виступає неподільним аспектом прав людини і цінностей будь-якої демократичної держави.

Для забезпечення належного рівня розвитку країни на міжнародному рівні, Україна визнає гендерну рівність у якості важливого пріоритету, та з прийняттям зобов'язання на законодавчому рівні, надає рівні можливості жінкам і чоловікам в усіх сферах життєдіяльності.

13. Незважаючи на те, що Україною визнано базові міжнародні документи у сфері забезпечення гендерної рівності обов'язковими для себе, закріплення на конституційному рівні принципів недискримінації за ознакою статі, прийняття спеціального Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а також створення у цій сфері відповідних інституційних гарантій, проблеми дотримання гендерної рівності у сьогоденні залишаються актуальними для України, особливо в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Все ускладнюється»: як повертають українських дітей з РФ на тлі переговорів про мир. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-dity-deportatsiya-povernennya-rosiya-myrni-peremovyny/33357530.html>
2. Андрусак І. П. Правові механізми забезпечення гендерної рівності в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 807. С. 197-201.
3. Басай О. В. Принцип юридичної рівності учасників цивільних правовідносин. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 354-360.
4. Бега М. І. Вплив гендерних стереотипів на чоловічі та жіночі ролі в сучасній сім'ї. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2008. Вип. 89. С. 6-9.
5. Беляневич О. А. Про застосування практики Європейського суду з прав людини. *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Сер. : Юридичні науки*. 2009. № 81. С. 32–38.
6. Боднар С. Б. Рівність у праві – справедлива нерівність. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2006. Вип. 311. С. 24-27.
7. Боднар Т. Проблеми застосування норм Цивільного кодексу України та інших нормативно-правових актів до регулювання сімейних відносин. *Право України*. 2019. № 2. С. 119-132.
8. Борисова В. І., Жилінкова І. В. Сімейне право України : підручник. 4-те вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2012. 320 с.
9. Булеца С. Б., Менджул М. В., Свадебна Н. І. Сімейне право: методичний посібник для студентів зі спеціальності «Право». Видання 2-ге доопрацьов. Ужгород : УжНУ, 2018. 60 с.
10. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

11. Водянніков О. Ю. Гендерна рівність. Теорія і практика в порівняльному конституційному праві. Київ : ОБСЄ, 2021. 245 с.
12. Гендерна дискримінація : ідентифікація та механізм надання правової допомоги: методичні рекомендації затверджені наказом Координаційного центру з надання правової допомоги від 12.03.19 р. № 33. ФОП Ковалишин. 2019. 94 с.
13. Гендерна політика Європейського Союзу в Україні : аналітична доповідь / за ред. О. Кисельової; Інститут ліберального суспільства. URL : https://ua.boell.org/sites/default/files/lsi_gender_analyse_ukr.pdf
14. Гендерна рівність в Україні та країнах Європи. *Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці*. URL : <https://smu.dsp.gov.ua/news/henderna-rivnist-v-ukraini-ta-krainakh-ievropy/>
15. Гендерна рівність і розвиток : погляд у контексті європейської стратегії України. Київ, 2016. 244 с. URL : <http://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>
16. Главацька Н.Д. Сучасні зміни гендерних ролей дорослих. *Науковий журнал «Психологічні травелоги»*. 2021. № 2. С. 25-32.
17. Голос України 03 червня 2012. URL : http://lib.rada.gov.ua/static/about/vistupi_text/Litvin/golos_12_03_06.html
18. Гончарова Ю. А. Роль та місце принципу гендерної рівності в сучасному міжнародному праві : дис. ... канд. Юрид. Наук : 12.00.11. Київ, 2017. 200 с.
19. Григорів Н. М. Категорії маскулінності та фемінінності в процесах концептуалізації дійсності. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. РОЗДІЛ І. Когнітивна лінгвістика. 3 (ч. 1), 2011. С. 44-48.
20. Грицай І. О. Гендерна політика України: сучасний стан т перспективи. *Норми права : соціологічні та філософські проблеми конституційної реформи* : матер. Наук.-практ. Конф., (м. Київ, 16 листопада 2015 р.). Соціологія права, 2015. № 3-4 (14-15). С. 418-420.

21. Грицай І. О. Державна гендерна політика: генезис поняття та співвідношення із суміжними термінами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 89-97.
22. Грицай І. О. Теоретико-правова характеристика механізму забезпечення принципу гендерної рівності. *Правові новели*. 2018. № 5. С. 7-14.
23. Дашковська О. Р. Гендерна рівність в праві Європейського Союзу. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права*. 2016. Ч. 1. С. 46-49.
24. Дашковська О. Р. Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності : монографія. Харків : Право, 2005. 224.
25. Дашковська О. Р. Правове становище жінки в аспекті гендерної рівності: загальнотеоретичний аналіз : дис. ... д-ра юрид. Наук : 12.00.01. Х., 2008. 392 с.
26. Декларація про державний суверенітет від 16 липня 1990 року № 55-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
27. Декларація про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів від 14 грудня 1974 року. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_317
28. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>
29. Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: постанова Кабінету Міністрів України 9 жовтня 2020 р. № 930. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2020-%D0%BF#Text>
30. Діденко Л. В. Загальна характеристика шлюбно-сімейних правовідносин та їх припинення за законодавством України. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2023. Вип. 79. Т. 1. С. 182–186.

31. Довгерт А. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. *Право України*. 2019. № 1. С. 27-41.
32. Доповідь Четвертої всесвітньої конференції зі становища жінок (Пекін, 4-15 вересня 1995 р.). Н.-Й. : ООН, 1996. 237 с.
33. Дутко А. Загальна характеристика правовідносин батьків і дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. URL : <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4825/dutko2.pdf>.
34. Європейська соціальна хартія Турін, 18 жовтня 1961 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300#Text
35. Жилінкова І. Правовий режим спільності майна подружжя. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 3. С. 88–94
36. Журавльова Г. С. Принцип рівності та заборони дискримінації у конституційному праві: монографія. Відп. Ред. М.В. Савчин. Запоріжжя: СТАТУС, 2017. 324 с.
37. Загальна декларація прав людини: прийнята на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН резолюцією 217 А (III) від 10.12.1948 р. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU48001D>
38. Загальні рекомендації, ухвалені Комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок № 1-37. Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» від 18 грудня 1979 року. URL : <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%83-%D0%9E%D0%9E%D0%9D.pdf>

39. Загородній С. А. Актуальні проблеми виникнення цивільно-правової відповідальності. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6050/Aktualni%20problemy%20vynyknennia_S%20Zahorodnii_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y
40. Задорожній О. В., Лобода К. С.. Європейська соціальна хартія. *Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.*
41. Заїка А.А. Гендерна рівність як принцип правового статусу особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 41. Том 1. 2016. С. 66-70.
42. Замула А. Ю. Роль Європейського суду з прав людини у формуванні стандартів щодо захисту прав жінок. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 515-518.
43. Зелена І. Поняття інституту юридичної відповідальності у приватному праві. URL:<http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/32.pdf>
44. Івченко Ю. В. Гендерна рівність в Україні (національні особливості). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2013. № 1–2. С. 52–59.
45. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Засади розуміння гендеру та гендерної рівності : лекція. Київ : Нац. Акад. Внутр. Справ, 2020. 20 с.
46. Канзафарова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні : дис. ... д-ра юрид. Наук : 12.00.03. НАН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2007. 453 с.
47. Карбонезе В. Комплексний гендерний підхід у державній службі зайнятості України: посібник для тренера; Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Київ, МБП, 2011. 114 с.

48. Кашаба О. Ю., Щербина І. В. Гендерна рівність як складова демократичного розвитку українського суспільства. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2018. VI (28). С. 7–10.
49. Ківалова Т. С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми: дис. ... докт. Юрид. Наук: 12.00.03. Одеса, 2009.
50. Кіріяк О. В., Пацурківський Ю. П., Гудима-Підвербецька М. М. Цивільне право (загальна частина) : навч. посібник / О.В. Кіріяк, Ю.П. Пацурківський, М.М. Гудима-Підвербецька. Чернівці : Чернівець. Нац.. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с.
51. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 року 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
52. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : Міжнародний документ від 18 грудня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
53. Конвенція ГА ООН про політичні права жінок від 31 березня 1953 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU53K02U>
54. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 (Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
55. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979. *Юридична енциклопедія* : [у 6 т.] / ред. Кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. Ред.) та ін. К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3: К. 792 с.
56. Конвенція про права дитини : міжнародний документ від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
57. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 (Конвенцію ратифіковано Законом № 1767-VI від 16.12.2009). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

58. Конвенція про право, що застосовується до режимів власності подружжя : Конвенція № 995_923 від 14березня 1978 (Гаага, 14.10.1978 р.). URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/159911___159911

59. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): Міжнародний документ від 11 травня 2011р. (Ратифікація від 20.06.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

60. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text

61. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

62. Коруц У. З. Окремі питання виконання рішень Європейського суду з прав людини. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 49–53.

63. Костюк В. Л. Конвенція ООН про права інвалідів у системі джерел права соціального забезпечення: науково-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015 № 13. Том 1. С. 127-130

64. Костюк О. О. Сутність гендеру та його розуміння канадськими учасниками міжнародної обмінної програми «Канада. Світ. Молодь». *Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”*. Випуск 23. 2013. С. 122-132.

65. Коханова О. П. Гендерні стереотипи: сутність, види та вплив на самореалізацію жінок різного віку. *Психологія і соціологія контексті сучасної науки. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Збірник наукових праць*. 2023. № 39 (1). С. 87-93.

66. Кочура О. О. Окремі аспекти виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 32(1). С. 116–121.;

67. Кравченко О. С. Гендерна рівність в Україні: аналіз нормативно-правових баз. Соціальна робота та соціальна освіта. 2023. № 2 (11). С. 15-25
68. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
69. Краснопольська Т. М. Гендерний аспект впровадження принципу рівності в сучасній українській державі. *Актуальні проблеми політики* : зб. Наук. Пр. / редкол.: С. В. Ківалов та ін.; МОН молодь спорт України, НУ ОЮА. Одеса: Фенікс, 2011. Вип. 42 С. 207–215.
70. Кривошилова А. С. Захист від гендерної дискримінації в рішеннях європейського суду з прав людини. *Вісник ОПУ ім. І.І. Мечникова*. Правознавство. 2019. Т. 24. Вип. 1 (34). С. 63-70
71. Кругова С.С. Наукова інтерпретація забезпечення рівності прав і свобод жінок та чоловіків в Україні. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 4(10). С.14-26
72. Левченко К. Б. До визначення понять «жіноча» та «гендерна» політика. *Право і Безпека*. 2002. № 4. С. 102-105.
73. Левченко К. Б. Чи є гендерна рівність принципом права в Україні? Форум права. 2011. № 2. С. 515-519.
74. Лисечко К. Гендерна рівність батьків у правах за дитину. *Юридична газета*. Чернівці. 2017. № 2-3 С. 604-605
75. Лібанова Е. М. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості. Умань : Візаві, 2012. 412 с.
76. Ліщинська О. С. Четверта всесвітня конференція зі становища жінок: на шляху в ХХІ століття. *«Наука. Релігія. Суспільство»*. 2009. № 3. С. 59-63;
77. Мазур О. С. Сімейне право України: навч. Посіб. Для дистанц. Навч. К. : Ун-т «Україна», 2005. 116 с.

78. Максимчук О. В., Шачковська Л. С. Основні засади формування гендерних стереотипів в інтернет-просторі : теоретичний аналіз. *Габітус*. 2021. Вип. 24(1). С. 72-76.
79. Маркович Х. М., Шардакова А. С. Гендерна рівність у сімейних відносинах: правові аспекти захисту прав жінок та чоловіків у шлюбі. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 5. С. 193-198.
80. Мартинов А. Ю. Європейська соціальна хартія [Архівовано 24 вересня 2015 у Wayback Machine.] Енциклопедія історії України. К. : Наукова думка, 2005. Т. 3: Е-Й. 672 с.
81. Матвієнків С. Гендерна політика: суть, проблеми та українські реалії. Науковий вісник: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Вип. 272. Чернівці: «Рута», 2005. 359 с.
82. Мельник О. О. Правова природа шлюбних відносин: теорія та практика. Серія ПРАВО. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Випуск 81: частина 1. С. 208-212.
83. Мельник Ю. П. Об'єктивація гендерних стереотипів у сучасній лінгвістичній науці. *Вісн. Житомир. Держ. Ун-ту ім. Івана Франка*. Житомир : Вид-во Житомир. Держ. Ун-ту ім. Івана Франка, 2009. Вип. 45. С. 110-114.
84. Менджул М. В. Принцип рівності та право на шлюб. Видавничий дім «Гельветика». *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. Випуск 1. С. 15-20.
85. Менджул М.В. До проблеми принципу рівності в правовому регулюванні сімейних відносин. *Закарпатські правові читання* : Матеріали V Міжнародн. Наук.-практ. Конф. (м. Ужгород, 25–26 квітня 2013 р.). 2013. С. 243-245.
86. Методичні рекомендації щодо ідентифікації випадків гендерної дискримінації та механізм надання правової допомоги : наказ

- Координаційного центру з надання правової допомоги від 12 березня 2019 № 33. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/112397_112397
87. Мінченко Р. М. До питання щодо порушення принципу гендерної рівності та захист суб'єктів сімейних правовідносин. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 88-95
  88. Мінченко Р. М., Мінченко Д. А. Порівняльно-правові аспекти забезпечення гендерної рівності при захисті прав подружжя в Україні та країнах ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 135-140. URL : http://lsei.org.ua/4_2025/32.pdf
  89. Надьон В. В. Обов'язки подружжя, що виникають із приводу спільної сумісної власності. *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 46-55.
  90. Надьон В. В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин : монографія. Харків : Право, 2017. 392 с.
  91. Огляд новел захисту прав постраждалих від домашнього насильства. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/ogliad-novel-zaxistu-prav-postrazdalix-vid-domasnyogo-nasilstva>
  92. Оніщук О. М. Поняття та особливості батьківських прав. Цивільне право і процес. *Підприємств, господарство і право*. 2019. 10. С. 26-30.
  93. Основи теорії гендеру : навч. Посіб. / Агеєва В. П., Близнюк В. В., Головашенко І. А. та ін. К. : К.І.С., 2004. 536 с
  94. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади : монографія / ред. Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай. Київ: «Хай-Тек Прес», 2018. 348 с.
  95. Очкур В. В. Гендерна стратегія виховання та гендерний підхід у розвитку дітей дошкільного віку. *Дошкільний навчальний заклад. Сучасний погляд*. 2012. №4 (64). С. 3-9.
  96. Пашинський А. П. Правові режими майна подружжя та парних союзів сімейного типу в сучасному міжнародному сімейному праві :

монографія. Київ : БО «Благодійний фонд пам'яті Василя Кисіля», 2024. 176 с.

97. Пекінська декларація : доповідь Четвертої всесвітньої конференції зі становища жінок (Пекін, 4 – 15 вересня 1995 р.). Н.-Й. : ООН, 1996. С. 2-6.

98. Пекінська декларація, прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text

99. Петришин О. В. Гендерна рівність. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права. 2017. С. 60.

100. Пилат Н. І., Стахів І. І. Гендерно-рольові уявлення особистості в сімейних стосунках. Наука і освіта . 2009. № 8. С. 90-93.

101. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/284753___555197

102. Платформа дій : доповідь Четвертої всесвітньої конференції зі становища жінок (Пекін, 4 – 15 вересня 1995 р.). Н.-Й. : ООН, 1996. С. 1-145.

103. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків, 2008, 240 с.

104. Поліщук М. Г. Механізм сімейного права для захисту законних очікувань членів сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 67. С. 97-100.

105. Порядок видачі висновку лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я про наявність у батька, матері дитини тривалої хвороби, яка перешкоджає виконанню батьківських обов'язків : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.11.2013 № 981. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/343185___343250#n27

106. Посібник для державних службовців щодо інструментів впровадження гендерного підходу : посібник / Бабак М. М., Гаращенко С. В., Зайцева О. В. Київ, 2021. 80 с.

107. Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17 (провадження № 14-325цс18). URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/78215412>

108. Постанова Верховного суду України від 17 квітня 2020 року у справі № 199/3645/17 (провадження № 61-22394св18). URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=88739439&red=1000035a2e83d4cb8f2acc871c150c72078bfc&d=5>

109. Постанова Верховного суду України від 27 червня 2018 року у справі № 757/45050/15 (провадження № 61-12239св18). URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/75070225>

110. Постанова Верховного суду України від 12 червня 2019 у справ № 595/324/17 (провадження № 61-38303св18). URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82491956>

111. Постанова Касаційного цивільного суду України від 18 березня 2019 року по справі № 215/4452/16-ц. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80521632>

112. Практичний посібник з проведення гендерно-правової експертизи актів законодавства та проєктів нормативно-правових актів. ООН Жінки. К., 2020. URL : <https://genderequality.kyiv.ua/%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%ba%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%b8%d0%b9-%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d0%b8%d0%ba-%d0%b7-%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b2%d0%b5%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d0%b3%d0%b5%d0%bd/>

113. Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV.

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 30, ст. 260). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

114. Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку : Закон України від 15 березня 2012 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4525-17#Text>

115. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>

116. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю : Закон України від 16 листопада 2000 № 2109-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14>;

117. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

118. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 вересня 2005 № 2866-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

119. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 грудня 2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

120. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06 вересня 2012 р. Відомості Верховної Ради. 2013. № 32. Ст.412. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

121. Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року : постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 року. *Офіційний вісник України*. 2007. №1. Ст. 25.

122. Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року : постанова Кабінету Міністрів України від 15

травня 2013 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 37. Ст. 1311. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2013-%D0%BF#Text>

123. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України 26 жовтня 2020 р. № 1578-р. Із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМУ №1150-р від 16.12.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>

124. Про затвердження плану заходів з реалізації зобов’язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи “Партнерство Біарріц” з утвердження гендерної рівності : розпорядження Кабінету Міністрів України 16 грудня 2020 р. № 154-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text>

125. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім’ям з дітьми : постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1751. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF>

126. Про Концепцію державної сімейної політики : постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14#Text>

127. Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : Конвенція (ратифікована Україною ратифікована Україною 19 грудня 1980 року) та факультативний протокол до конвенції з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (Протокол ратифіковано Законом України Протокол ратифіковано Законом України від 05.06.2003 № 946-IV, ВВР, 2003, № 39, ст.345). Міністерство України у справах сім’ї, молоді та спорту. Київ, 2009. 44 с. URL : http://empedu.org.ua/sites/default/files/files/publications_materials/convention_cedaw_draft_04.pdf

128. Про ліквідацію насильства щодо жінок. Декларація ООН прийнята без голосування Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у її резолюції 48/104 від 20 грудня 1993. URL : <http://www.un-documents.net/a48r104.htm>

129. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 50, ст.540). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

130. Про направлення дітей на санаторно-курортне лікування в санаторно-курортні заклади (крім туберкульозного профілю) : Наказ МОЗ України від 12.01.2009 № 4. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-09>

131. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

132. Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Віденської конвенції про право міжнародних договорів : Указ Президії Верховної ради УРСР від 14 квітня 1986 року № 2077-XI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2077-11#Text>;

133. Про Програму «Українська родина» : постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2001 року № 243. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2001-%D0%BF#Text>

134. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

135. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї : Закон України від 16 грудня 2009 року № 1767-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text>

136. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20 червня 2022 року № 2319-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2>

137. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми : Закон України від 21 вересня 2010 року № 2530-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530-17#Text>

138. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>

139. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок : Закон України від 5 червня 2003 року № 946-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/946-15#Text>

140. Про судові рішення у цивільній справі : постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 року № 14. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/VS090827>

141. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>

142. Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності: розпорядження Кабінету Міністрів України 16 вересня 2020 р. № 1128-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text>

143. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>

144. Простибоженко О. С. Правовий режим майна подружжя за законодавством європейських держав : порівняльно-правовий аналіз і напрямки гармонізації. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечнікова. Правознавство*. 2016. Т. 21. Вип. 1 (28). С. 111-129.

145. Рада Європи. Рішення Європейського суду з прав людини від 01.03.2002 у справі «Кутіч та інші проти Хорватії». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/SO1223>

146. Рада Європи. Рішення Європейського суду з прав людини від 03.11.2022 у справі «М.М. та З.М. проти України» за заявою від 30.12.2019 № 4669/20. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h64#Text

147. Рада Європи. Рішення Європейського суду з прав людини від 04.07.2019 у справі № 62903/15 «Курт проти Австрії». URL : <http://ehrac.org.uk/ru/key-ehrac-cases/kurt-v-austria/>

148. Рада Європи. Рішення Європейського суду з прав людини від 11.12.2003 Справа «Янков проти Болгарії». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/SO0840>

149. Рада Європи. Рішення Європейського суду з прав людини від 27.05.2021 у справі «J.L. проти Італії» № 5671/16. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210300>

150. Рачинський Р.Ю. Теоретичні основи шлюбно-сімейних правовідносин. *Адміністративне право і процес. Фінансове право. Інформаційне право. Часопис Київського університету права*. 2023. № 3. С. 104-107.

151. Резолюція 34-ї сесії Генеральної Асамблеї Організації об'єднаних націй від 18.12.1979 № 34/180. URL : <https://docs.un.org/ru/A/RES/34/180>

152. Рекомендація CM/Rec(2017)4 Комітету міністрів Ради Європи державам членам про молодіжну роботу (прийнята Комітетом міністрів 31 травня 2017 року на 1287-му засіданні заступників міністрів). URL : <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2017-4-ukr/16808e4d93>

153. Рекомендація CM/Rec (2010) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про заходи з боротьби проти дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності». *Медичне право*. 2014. № 1. С. 66-75. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/medpr_2014_1_12

154. Рівність жінок і чоловіків в Україні: правові аспекти. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Україна, Київ, 20-21 листопада 2000 року). Київ, 2001. 233 с. URL : https://gender.org.ua/images/lib/rivnist_zhinok_i_cholovikiv.pdf
155. Рівність за ознакою статі в економічній сфері: зобов'язання України перед ЄС (ключові Директиви ЄС щодо забезпечення гендерного балансу на ринку праці та в професійній діяльності, їх розвиток у практиці Суду Справедливості) / Упорядник О.О. Уварова. Х., 2015. 150 с.
156. Рішення ЄСПЛ від 12 грудня 2023 року у справі «CASE OF VUČKOVIĆ v. CROATIA application no. – 15798/20» щодо порушення статті 3 (заборона катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження); порушення статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції). URL : <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-229399>
157. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України : гендерна експертиза / відп. Ред. Т.М. Мельник. Київ : Логос, 2001. 40 с.
158. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. К., 2009. 500 с.
159. Руднєва О. М. Гендерна рівність у праві України : дис. ... канд. Юрид. Наук :12.00.01. Харків, 2002. 123 с.
160. Руднєва О. М. Гендерна рівність як принцип законодавства України. *Право України*. 2002. № 4. С. 104-108.
161. Руднєва О. М., Піщуліна О. М., Дашковська О. Р., Кочеміровська О. О. Жінки на ринку праці в період реформування економіки: правовий та соціологічний аспекти. Харків : Право, 1999. 101 с.
162. Саветчук Н. М., Питльована В. П. Поняття та зміст гендерної рівності: правовий аспект. Збірник наукових статей. С. 63-74.
163. Самілик Л. О. Забезпечення гендерного балансу в сімейних відносинах: національний та європейський досвід. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. С. 215-220.

164. Сарнавський М. О. Механізм забезпечення гендерної рівності під час військового стану. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 174-181.
165. Сафончик О. І. Поняття та види правового режиму майна подружжя. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 38. С. 110-114.
166. Сафончик О. І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин за законодавством України та країн Євросоюзу. *Часопис цивілістики*. Вип. 24. С. 79–82.
167. Сафончик О. І. Теоретичні аспекти шлюбно-сімейних правовідносин. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 28-31.
168. Сафончик О. І., Шамота О. В. Особисті немайнові права чоловіка і жінки, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах. *Юридичний вісник*. № 2, 2021. С. 54-61.
169. Сафончик О. І., Шамота О. В. Принцип гендерної рівності за сімейним законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2021. № 41. С. 18-22.
170. Сивий Р. Метод правового регулювання як критерій поділу позитивного права на приватне та публічне. *Юридична Україна*. 2015. № 3. С. 54-63.
171. Сичова В. В. Гендерна проблематика як складова сімейної політики в Україні. *Державне будівництво*. 2013. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_2_31
172. Сімейне право : підручник / за заг. Ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко. Харків, 2016. 512 с.
173. Сімейне право України : підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
174. Сімейне право України : підручник 2-е вид., перероб. і допов / за заг.ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. К.: Юрінком Інтер, 2009. 288 с.
175. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 року. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.

176. Сімейний кодекс України : наук.-практ. Комент. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. О. Кармаза, О. М. Клименко, В. О. Коцюба, В. О. Чопенко ; за заг. Ред. С.Я. Фурси. К. : Вид. Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
177. Сімейний кодекс України : наук.-практ. Комент. / Журавльов Д.В. К. : Професіонал: КНТ, 2022. 520 с.
178. Сімейний кодекс України : наук.-практ. Коментар : станом на 01 січн. 2025 р. / Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Та інші. ; за заг. Ред. Докт. Юрид. Наук, проф. Харитонova Є. О., докт. Юрид. Наук, проф. Сафончик О. І. Київ : Норма права, 2025. 432 с.
179. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Київ, 2022. 277 с.
180. Співак В. М. Реалізація завдань гендерної рівності підрозділами системи міністерства внутрішніх справ України. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 2. С. 304-307
181. Степанова Е. Р. Сутність та походження поняття «гендер». *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика* : матеріали міжнар. Наук.-практ. Конф. (30-31 берез. 2017 р.). 2017. С. 269-271.
182. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки. URL : https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/help/gender/img/pdf/PREMS%20041318%20GBR%20Gender%20Equality%20Strategy%202023_ukr_new2.pdf.pdf
183. Сурженко О. А. Способи захисту майнових цивільних прав. Актуальні проблеми приватного права : матеріали XVIII наук.-практ. Конф., присвяч. 97-й річниці зі дня народж. В. П. Маслова, м. Харків (22 лютого 2019 р.) Право, 2019. С. 223-226.
184. Тищенко А. І. Вплив статево-рольових стереотипів на професійну самореалізацію жінок у руслі проблеми гендерної освіти. *Психологія: реальність і перспективи*. 2015. Вип. 4. С. 254-257.

185. Ткаченко Є. Правовий режим майна подружжя в міжнародному приватному праві: порівняльний аналіз. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2019. 2(50). С. 85–87.
186. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність : навчальний посібник. Київ, 2018. 204 с.
187. Фрицький О. Ф. Конституційно-правові аспекти забезпечення гендерної рівності в Україні. «Молодий вчений». 2017. № 5.1 (45.1). С. 146-148.
188. Фулей Т. І. Гендерна рівність при здійсненні правосуддя. 2-ге вид., випр. Київ : ВАІТЕ, 2016. 180 с.
189. Фулей Т. І. Застосування принципу гендерної рівності у практиці Європейського суду з прав людини. *Підприємство, господарство і право*. 8/2019. С. 175-180
190. Хавлін Т. Гендерна політика в рамках Європейського союзу та український вимір URL : https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/04/113-122__no-2__vol-25__2008__UKR.pdf
191. Харитонов Є. О. Категорії «Приватне право», «Цивільне право України» та «Цивільне законодавство України»: до проблеми співвідношення. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2012. С. 157-169.
192. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL : <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/>
193. Цал-Цалко Ю. Ю. Процесуальні особливості розгляду спорів щодо поділу спільного майна подружжя : автореф. Дис. ... канд. Юрид. Наук : 12.00.03. Одеса, 2010. 21 с.
194. Цивільне право України. У двох частинах. Частина 1. Навчальний посібник / за заг. Ред. Канд. Юрид. Наук, проф. В. А. Кройтора, канд. Юрид. Наук, доц. Кухарева О. Є., канд. Юрид. Наук, доц. Ткалича М. О. Запоріжжя. 2016. 284 с.

195. Цивільне право: підручник: у 2 т. / Нац. Ун-т «Юрид. Акад. України ім. Ярослава Мудрого»; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В.Л. Яроцький. Х.: Право, 2014.Т. 2. 816 с.
196. Цивільне право. Загальна частина : навч. Посіб. / О. Є. Аврамова, А. С. Горбенко, Н. О. Горобець та ін. ; за заг. Ред. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева ; МВС України, Харків. Нац. Ун-т внутр. Справ. Харків : ХНУВС, 2022. 332 с.
197. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 40-44. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
198. Цивільний кодекс України : наук.-практ. Коментар : станом на 01 січн. 2023 р. / Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Та ін. За заг. Ред. Докт. Юрид. Наук, проф. Харитонova Є. О., канд. Юрид. Наук, доц. Калітенко О. М. Київ : Норма права, 2023. 1424 с.
199. Цивільний Кодекс Франції (Кодекс Наполеона) від 21.03.1804р. URL : <http://sudru.com/4711383>
200. Чепульченко Т. О. Принцип рівності у праві як регулятор суспільних відносин: генеза та загальна характеристика. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2014. Вип. ¾ (23/24). С. 172-176.
201. Чернега В. М. Морально-правові принципи в сімейному праві України : автореф. Дис. ... канд. Юрид. Наук : 12.00.03. К., 2015. 20 с.
202. Чорна В. Г. Роль організації об'єднаних націй у формуванні глобальної політики гендерної рівності: аналіз міжнародних нормативних рамок та їх вплив на правоохоронний сектор. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 523-526.
203. Шамота О. В. Актуальні питання визначення гендерної рівності в шлюбно-сімейних правовідносинах. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матер. Міжнар. Наук.-практ. Конф. (м. Одеса, 19 трав.2023 р.) / за заг. Ред. С. В. Ківалова. Одеса :

Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 547-549. URL : <https://hdl.handle.net/11300/26855>

204. Шамота О. В. Актуальні питання забезпечення гендерної рівності в окремих країнах ЄС. *Сімейне право України в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали круг. Столу (м. Одеса 08 квітня 2024 р.) / укл. О.І. Сафончик, О.В. Шамота; за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Сафончик. Одеса, 2024. С. 63-66.

205. Шамота О. В. Актуальні питання захисту суб'єктів сімейних відносин у разі порушення принципу гендерної рівності. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 48. С. 48-53. URL : <https://doi.org/10.32782/chc.v048.2023.6>

206. Шамота О. В. Деякі аспекти визначення поняття гендерна рівність за законодавством України. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу* : матер. Круг. Столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) / укл.: І.В. Давидова, О.В. Шамота ; за ред.: Є.О. Харитонова, І.В. Давидової ; Нац. Ун-т «Одес. Юрид. Академія». Одеса, 2023. С. 82-85. URL : <https://doi.org/10.32837/11300.26011>

207. Шамота О. В. До питання забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану. *Приватне право в умовах війни* : матеріали всеукр. Наук. конф. (Одеса, 15 листоп. 2022 р.)/ за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонова, д.ю.н., проф. І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія. Одеса. 2022. С. 165-168. URL <https://hdl.handle.net/11300/24733>

208. Шамота О. В. До питання правового регулювання гендерної рівності в Україні. *Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики* : матеріали всеукр. Наук. Конф. Молодих вчених (м. Одеса, 2 грудня 2022 р.) / укл.: В. С. Кучерявенко, А. С. Давтян ; за ред. : Н. Д. Маслій, К. І. Спасової ; Рада молодих вчених при Одес. Обл. держ. Адмін. Одеса, 2022. С. 90-93. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25318>

209. Шамота О. В. Забезпечення гендерної рівності в сфері сімейних правовідносин за законодавством деяких зарубіжних країн. *Юридичний*

науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 208-210. URL : http://lsej.org.ua/6_2023/46.pdf

210. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у сімейному праві. *Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права* : матер. II Всеукр. Кругл. Столу (Одеса, 25 листоп. 2022 р.) / за заг. Ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонova, к. ю. н., доц. К. Спасової ; Нац. Ун-т «Одеська юрид. Академія». Одеса, 2022. С. 31-33.

211. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у цивільному праві України. *Шерешевські читання: спадкове право в умовах війни* : матеріали Всеукр. Наук. Конф. (м. Одеса, 8 грудня, 2022 р.) / за заг. Ред. Д.ю.н., проф. Є. О. Харитонova ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 35-38. URL : <https://hdl.handle.net/11300/25145>

212. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у шлюбно-сімейних правовідносинах. *Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства* : матер. Всеукр. Наук. Конф. (м. Одеса, 25 травня 2023 р.) / упоряд. : І. Давидова, М. Лєсняков ; за заг. Ред. Д.ю.н., проф. Є. О. Харитонova. Одеса, 2023. С. 107-110. URL : <https://doi.org/10.32837/11300.26013>

213. Шамота О. В. Особливості забезпечення гендерної рівності при реалізації немайнових прав учасників сімейних правовідносин. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 2. С. 25-29. URL : <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.5>

214. Шамота О. В. Поняття гендерної рівності та особливості її забезпечення при реалізації майнових прав учасників сімейних відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2023. № 62. С.57-60. URL : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.62.12>

215. Шамота О. В. Правове забезпечення гендерної рівності у сімейних правовідносинах в умовах пандемії. *Європейські орієнтири*

розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів : матеріали Міжнар. Наук.-практ. Конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. Ред. С. В. Ківалова ; відп. За вип. М. Р. Аракелян. Одеса. 2024. 1000 с. URL : <https://hdl.handle.net/11300/28085>.

216. Шамота О. В. Принцип гендерної рівності при визначенні місця проживання дитини. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. Конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 714-716. URL : <https://hdl.handle.net/11300/20193>*

217. Шамота О. Цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С.135-142. URL : <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2023.17>

218. Шевченко Л. О., Кобікова Ю. В. Гендер у психологічних та соціальних дослідженнях : навчальний посібник. К. : 2015. 148 с.

219. Шевчишена О. В. Вплив гендерних стереотипів на виникнення рольових конфліктів у молодій сім'ї. *Наука і освіта*. 2009. №1-2. С. 138-144.

220. Шимон С. І. Сімейне право : навч.-метод. Посіб. Для самост. Вивч. Дисц.К. : КНЕУ, 2004. 164 с.

221. Шимон С. І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн : навч. Посіб. (Курс лекцій). К. : КНЕУ, 2004. 220 с.

222. Щодо рівності прав батька та матері : позиція Верховного Суду. URL : https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/position_of_the_supreme_court_on_equality_of_parents_rights/

223. Юркевич Ю. М., Дутко А. О. та ін. Особисті немайнові права особи : навч. Посібник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.

224. Bernhardt E. Cohabitation and marriage among young adults in Sweden: attitudes, expectations and plans. Nordic demography: trends and differentials. Scandinavian Population Studies. Oslo : Unipub, 2003. P. 158.
225. Fedorchyk, P. (2006). Istorija razvitija semejnogo prava Polshi v HH veke [History of the development of family law in Poland in the twentieth century]
226. Gender Mainstreaming in Practice: A Handbook by the UNDP. URL : www.undp.org/gender/docs/RBEC_GM_Manual.pdf
227. OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. Daily Report 54/2022 issued on 7 March 2022. URL : https://www.osce.org/files/2022-03-07%20Daily%20Report_ENG.pdf?itok=89323
228. Principles of European family law. URL : <http://ceflonline.net/principles/>
229. Toolkit on Modern and Effective Human Resources Management. Council of Europe. Strasbourg. 397 p. URL : <https://wcd.coe.int>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шамота О. Цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. №2. С. 135-142. DOI : <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2023.17>
2. Шамота О. В. Актуальні питання захисту суб'єктів сімейних відносин у разі порушення принципу гендерної рівності. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 48. С. 48-53. DOI : <https://doi.org/10.32782/chc.v048.2023.6>
3. Шамота О. В. Особливості забезпечення гендерної рівності при реалізації немайнових прав учасників сімейних правовідносин. *Juris Europensis Scientia*. 2023. Вип. 2. С. 25-29. DOI : <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.5>
4. Шамота О. В. Поняття гендерної рівності та особливості її забезпечення при реалізації майнових прав учасників сімейних відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2023. №62. С.57-60. DOI : <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.62.12>
5. Шамота О. В. Забезпечення гендерної рівності в сфері сімейних правовідносин за законодавством деяких зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №6. С. 208-210. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/46>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Шамота О. В. Принцип гендерної рівності при визначенні місця проживання дитини. *Європейський вибір України, розвиток науки та*

національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 714-716. URL : <https://hdl.handle.net/11300/20193>

2. Шамота О. В. До питання забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану. Приватне право в умовах війни : матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 15 листоп. 2022 р.)/ за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонов, д.ю.н., проф. І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія». Одеса. 2022. С. 165-168. URL <https://hdl.handle.net/11300/24733>

3. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у сімейному праві. *Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права* : матер. II Всеукр. кругл. столу (м. Одеса, 25 листоп. 2022 р.) / за заг. Ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонов, к. ю. н., доц. К. Спасової ; Нац. Ун-т «Одеська юрид. Академія». Одеса, 2022. С. 31-33.

4. Шамота О. В. До питання правового регулювання гендерної рівності в Україні. *Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики* : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 2 грудня 2022 р.) / укл.: В. С. Кучерявенко, А. С. Давтян ; за ред. : Н. Д. Маслій, К. І. Спасової ; Рада молодих вчених при Одес. Обл. держ. Адмін. Одеса, 2022. С. 90-93. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25318>

5. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у цивільному праві України. *Шерешевські читання: спадкове право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 8 грудня, 2022 р.) / за заг. Ред. Д.ю.н., проф. Є. О. Харитонов ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 35-38. URL : <https://hdl.handle.net/11300/25145>

6. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у шлюбно-сімейних правовідносинах. *Римське право і сучасність: актуальні проблеми*

оновлення цивільного законодавства : матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 25 травня 2023 р.) / упоряд. : І. Давидова, М. Лєсняков ; за заг. Ред. Д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса, 2023. С. 107-110. URL : <https://doi.org/10.32837/11300.26013>

7. Шамота О. В. Актуальні питання визначення гендерної рівності в шлюбно-сімейних правовідносинах. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2023 р.) / за заг. Ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 547-549. URL : <https://hdl.handle.net/11300/26855>

8. Шамота О. В. Деякі аспекти визначення поняття гендерна рівність за законодавством України. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу* : матер. круг. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) / укл.: І.В. Давидова, О.В. Шамота ; за ред.: Є.О. Харитонова, І.В. Давидової ; Нац. Ун-т «Одес. Юрид. Академія». Одеса, 2023. С. 82-85. URL : <https://doi.org/10.32837/11300.26011>

9. Шамота О. В. Актуальні питання забезпечення гендерної рівності в окремих країнах ЄС. *Сімейне право України в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали круг. столу (м. Одеса 08 квітня 2024 р.) / укл. О.І. Сафончик, О.В. Шамота; за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Сафончик. Одеса, 2024. С. 63-66.

10. Шамота О. В. Правове забезпечення гендерної рівності у сімейних правовідносинах в умовах пандемії. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. Ред. С. В. Ківалова ; відп. За вип. М. Р. Аракелян. Одеса. 2024. 1000 с. URL : <https://hdl.handle.net/11300/28085>.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертацію підготовлено та обговорено на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення дисертації доповідалися на наукових та науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)» (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) – заочна участь; Всеукраїнській науковій конференції «Приватне право в умовах війни» (м. Одеса, 15 листопада 2022 р.) – особиста участь; II Всеукраїнському круглому столі «Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права» (м. Одеса, 25 листопада 2022 р.) – особиста участь; Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики» (м. Одеса, 02 грудня 2022 р.) – заочна участь; Всеукраїнській науковій конференції «Шерешевські читання: спадкове право в умовах війни» (м. Одеса, 08 грудня 2022 р.) – заочна участь; Всеукраїнській науковій конференції «Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства» (м. Одеса, 25 травня 2023 р.) – особиста участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) – заочна участь; круглому столі «Проблеми цивільного права у постпандемічну добу» (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) – особиста участь; круглому столі «Сімейне право України в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Одеса, 08 квітня 2024 р.) – особиста участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-

практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 р.)

– заочна участь.

Південне міжрегіональне управління
Міністерства юстиції (м. Одеса)
Заступник начальника управління
Анатолій БУРЯЧЕНКО
2025 року

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження ШАМОТИ
Олександра Володимировича на тему: «Правове забезпечення гендерної
рівності в сімейних правовідносинах» на здобуття наукового ступеня вищої
освіти доктора філософії з галузі знань 08-Право, спеціальності 081-Право

Комісія у складі: голови: заступника начальника Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) Анатолія Буряченко, членів: начальника відділу державної реєстрації актів цивільного стану в Одеській області Управління державної реєстрації Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) та начальника відділу організації роботи та розвитку персоналу в Одеській області Управління персоналу Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) Ірини Чумак склали цей акт з приводу того, що результати дисертаційного дослідження ШАМОТИ Олександра Володимировича на тему: «Правове забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах» на здобуття наукового ступеня вищої освіти доктора філософії з галузі знань 08-Право, спеціальності 081-Право, впроваджено у процес підготовки працівників Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса).

Комісія вважає, що викладені у публікаціях пропозиції та висновки заслуговують практичного використання у діяльності Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса). Рекомендовано до використання наступні публікації:

1. Шамота О. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні. *Юридичний вісник*. №2/2023 С. 135-142. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2023.17>
2. Шамота О. В. Актуальні питання захисту суб'єктів сімейних відносин у разі порушення принципу гендерної рівності. *Часопис цивілістики*. 2023. №48. С. 48-53. DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v048.2023.6>
3. Шамота О. В. Особливості забезпечення гендерної рівності при реалізації немайнових прав учасників сімейних правовідносин. *Juris Europensis Scientia*. №2. 2023. С. 25-29. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.5>
4. Шамота О. В. Поняття гендерної рівності та особливості її забезпечення при реалізації майнових прав учасників сімейних відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. №62. С.57-60. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.62.12>
5. Шамота О. В. Забезпечення гендерної рівності в сфері сімейних правовідносин за законодавством деяких зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6/2023 С. 208-210. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/46>
6. Шамота О. В. Принцип гендерної рівності при визначенні місця проживання дитини. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття»* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)/ за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса. Видавничий дім «Гельветика». 2022. Т. 2. С. 714-716. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19031>
7. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у сімейному праві. *Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права: матер. II Всеукр. кругл. столу* (Одеса, 25 листоп. 2022 р.) [Електронне видання] / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є.

Харитоновна, к. ю. н., доц. К. Спасової; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса. 2022. С. 31-33. URL <https://hdl.handle.net/11300/25328>

8. Шамота О. В. До питання забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану. Приватне право в умовах війни: матеріали всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листоп. 2022 р.)/ за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитоновна, д.ю.н., проф. І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія. Одеса. 2022. С. 165-168. URL <https://hdl.handle.net/11300/24733>

9. Шамота О. В. До питання правового регулювання гендерної рівності в Україні. *Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики*: матеріали всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 2 грудня 2022 р.) [Електронне видання] / укл.: В. С. Кучерявенко, А. С. Давтян; за ред.: Н. Д. Маслій, К. І. Спасової; Рада молодих вчених при Одес. обл. держ. адмін. Одеса. 2022. С. 90-93. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25318>

10. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у цивільному праві України. *Шерешевські читання: спадкове право в умовах війни*: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 8 грудня, 2022 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитоновна; НУ «Одеська юридична академія». Одеса. 2022. С. 35-38. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25145>

11. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у шлюбно-сімейних правовідносинах. *Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства*: матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 25 травня 2023 р.) [Електронне видання] / упоряд.: І. Давидова, М. Лесняков; за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитоновна. Одеса. 2023. С. 107-110. URL: <https://hdl.handle.net/11300/26013>

12. Шамота О. В. Деякі аспекти визначення поняття гендерна рівність за законодавством України. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу*: матер. круг. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) [Електронне видання] / укл.: І. В. Давидова, О. В. Шамота; за ред.: Є. О. Харитоновна, І. В. Давидової; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса. 2023. С. 82-85 URL: <https://hdl.handle.net/11300/26011>

13. Шамота О. В. Актуальні питання визначення гендерної рівності в шлюбно-сімейних правовідносинах. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 трав.2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика». 2023. Т. 2. С. 547-549. <https://hdl.handle.net/11300/25892>

14. Шамота О.В. *Правове забезпечення гендерної рівності у сімейних правовідносинах в умовах пандемії. Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів*: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова ; відп. за вип. М. Р. Аракелян. Одеса. 2024. 1000 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28085>; DOI: 10.32837/11300.28085

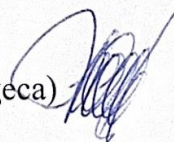
15. Шамота О.В. Актуальні питання забезпечення гендерної рівності в окремих країнах ЄС. Сімейне право України в контексті євроінтеграційних процесів, (Одеса 8 квітня 2024 р.), Одеса, за заг. ред.: Є. О. Харитоновна, О. І. Сафончик. – Одеса: Фенікс, 2024. – 150 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/27845>

Заступник начальника
Південного міжрегіонального управління
Міністерства юстиції (м. Одеса)

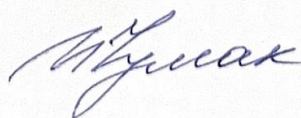
Анатолій БУРЯЧЕНКО

Начальник відділу державної
реєстрації актів цивільного стану
Управління державної реєстрації
Південного міжрегіонального
управління Міністерства юстиції (м. Одеса)

Марина ПАДУН

Начальник відділу організації роботи
та розвитку персоналу в Одеській області
Управління персоналу Південного
міжрегіонального управління
Міністерства юстиції (м. Одеса)

Ірини ЧУМАК

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»,
Олег ТОДОЩАК
_____ 2025 р.

АКТ

**про впровадження наукових розробок дисертаційного
дослідження Шамоти Олександра Володимировича
на тему: «Правове забезпечення гендерної рівності і сімейних
правовідносинах» в навчальну та науково-дослідну діяльність
Національного університету «Одеська юридична академія»**

Комісія у складі: *голови* – проректора з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», професора Мінаса АРАКЕЛЯНА, проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», професора Галини УЛЬЯНОВОЇ, начальника навчально-методичного відділу Національного університету «Одеська юридична академія», Людмили КУЗНЕЦОВОЇ, декана факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія», доцента Євгена ХИЖНЯКА, завідувача кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», професора Євгена ХАРИТОНОВА, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Шамоти Олександра Володимировича на тему: «Правове забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» використовуються у навчальному процесі Національного університету «Одеська юридична академія» при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Сучасні проблеми цивільного права», «Цивільне та сімейне право в сучасних умовах», «Сімейне право», «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав фізичних осіб», а також у науково-дослідній роботі студентів, аспірантів, науковців.

Так, були враховані положення дисертації про необхідність розширити обсяг матеріалу, що викладається у рамках навчальних дисциплін «Цивільне право», «Сучасні проблеми цивільного права»,

«Цивільне та сімейне право в сучасних умовах», «Сімейне право», «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав фізичних осіб», зокрема, включити питання щодо розширеного визначення поняття гендерної рівності за законодавством України, а також визначення особливостей правового забезпечення гендерної рівності при реалізації майнових та особистих немайнових прав учасників сімейних правовідносин та цивільно-правової відповідальності за порушення принципу гендерної рівності в сучасних умовах.

При розробці програми навчальних дисциплін «Цивільне право», «Сучасні проблеми цивільного права», «Цивільне та сімейне право в сучасних умовах», «Сімейне право», «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав фізичних осіб» були враховані висновки дисертаційної роботи, зокрема, щодо визначення поняття гендерної рівності та особливостей її правового забезпечення в сімейних правовідносинах у сучасному законодавстві України, які необхідно розширити, доповнити та запропонувати внести зміни у чинне законодавство України.

Крім того, рекомендовано до використання у навчальному процесі 15 наукових праць, які є основними:

1. Шамота О. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення принципу гендерної рівності в Україні. *Юридичний вісник*. №2/2023 С. 135-142. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2023.17>
2. Шамота О. В. Актуальні питання захисту суб'єктів сімейних відносин у разі порушення принципу гендерної рівності. *Часопис цивілістики*. 2023. №48. С. 48-53. DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v048.2023.6>
3. Шамота О. В. Особливості забезпечення гендерної рівності при реалізації немайнових прав учасників сімейних правовідносин. *Juris Europensis Scientia*. №2. 2023. С. 25-29. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.5>
4. Шамота О. В. Поняття гендерної рівності та особливості її забезпечення при реалізації майнових прав учасників сімейних відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2023. №62. С.57-60. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.62.12>
5. Шамота О. В. Забезпечення гендерної рівності в сфері сімейних правовідносин за законодавством деяких зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6/2023 С. 208-210. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/46>
6. Шамота О. В. Принцип гендерної рівності при визначенні місця проживання дитини. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.:

матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)/ за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса. Видавничий дім «Гельветика». 2022. Т. 2. С. 714-716. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19031>

7. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у сімейному праві. *Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права*: матер. II Всеукр. кругл. столу (Одеса, 25 листоп. 2022 р.) [Електронне видання] / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонова, к. ю. н., доц. К. Спасової; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса. 2022. С. 31-33. URL <https://hdl.handle.net/11300/25328>

8. Шамота О. В. До питання забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану. *Приватне право в умовах війни*: матеріали всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листоп. 2022 р.)/ за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонова, д.ю.н., проф. І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія». Одеса. 2022. С. 165-168. URL <https://hdl.handle.net/11300/24733>

9. Шамота О. В. До питання правового регулювання гендерної рівності в Україні. *Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики*: матеріали всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 2 грудня 2022 р.) [Електронне видання] / укл.: В. С. Кучерявенко, А. С. Давтян; за ред.: Н. Д. Маслій, К. І. Спасової; Рада молодих вчених при Одес. обл. держ. адмін. Одеса. 2022. С. 90-93. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25318>

10. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у цивільному праві України. *Шерешевські читання: спадкове право в умовах війни*: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 8 грудня, 2022 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова; НУ «Одеська юридична академія». Одеса. 2022. С. 35-38. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25145>

11. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у шлюбно-сімейних правовідносинах. *Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства*: матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 25 травня 2023 р.) [Електронне видання] / упоряд.: І. Давидова, М. Лесняков; за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса. 2023. С. 107-110. URL: <https://hdl.handle.net/11300/26013>

12. Шамота О. В. Деякі аспекти визначення поняття гендерна рівність за законодавством України. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу*: матер. кругл. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) [Електронне видання] / укл.: І. В. Давидова, О. В. Шамота; за ред.: Є. О. Харитонова, І. В. Давидової; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса. 2023. С. 82-85 URL: <https://hdl.handle.net/11300/26011>

13. Шамота О. В. Актуальні питання визначення гендерної рівності в шлюбно-сімейних правовідносинах. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав.2023 р.) / за заг. ред. С. В.

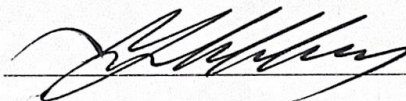
Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика». 2023. Т. 2. С. 547-549.
<https://hdl.handle.net/11300/25892>

14. Шамота О.В. *Правове забезпечення гендерної рівності у сімейних правовідносинах в умовах пандемії. Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова ; відп. за вип. М. Р. Аракелян. Одеса. 2024. 1000 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28085>; DOI: 10.32837/11300.28085

15. Шамота О.В. Актуальні питання забезпечення гендерної рівності в окремих країнах ЄС. Сімейне право України в контексті євроінтеграційних процесів, (Одеса 8 квітня 2024 р.), Одеса, за заг. ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Сафончик. – Одеса: Фенікс, 2024. – 150 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/27845>

Використання зазначених результатів дозволило більш повно та ґрунтовно викласти матеріали вказаних навчальних дисциплін та надати здобувачам Національного університету «Одеська юридична академія» відомості про поняття та правову природу гендерної рівності та особливості її правового забезпечення. На основі вищезазначених публікацій запропоновано шляхи вдосконалення положень в сфері забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах за законодавством України.

Голова комісії:

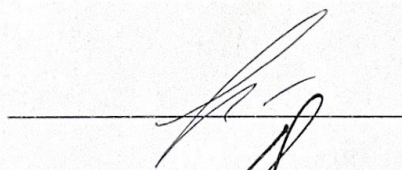

Мінас АРАКЕЛЯН

Члени комісії:

Галина УЛЬЯНОВА

Людмила КУЗНЕЦОВА

Євген ХИЖНЯК

Євген ХАРИТОНОВ

«Юриспруденція». 2023. №62. С.57-60. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.62.12>

5. Шамота О. В. Забезпечення гендерної рівності в сфері сімейних правовідносин за законодавством деяких зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6/2023 С. 208-210. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/46>

6. Шамота О. В. Принцип гендерної рівності при визначенні місця проживання дитини. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)/ за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса. Видавничий дім «Гельветика». 2022. Т. 2. С. 714-716. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19031>

7. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у сімейному праві. *Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права*: матер. II Всеукр. кругл. столу (Одеса, 25 листоп. 2022 р.) [Електронне видання] / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонов, к. ю. н., доц. К. Спасової; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса. 2022. С. 31-33. URL <https://hdl.handle.net/11300/25328>

8. Шамота О. В. До питання забезпечення гендерної рівності в умовах воєнного стану. *Приватне право в умовах війни: матеріали всеукр. наук. конф.* (Одеса, 15 листоп. 2022 р.)/ за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонova, д.ю.н., проф. І. Давидової; НУ «Одеська юридична академія». Одеса. 2022. С. 165-168. URL <https://hdl.handle.net/11300/24733>

9. Шамота О. В. До питання правового регулювання гендерної рівності в Україні. *Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики*: матеріали всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 2 грудня 2022 р.) [Електронне видання] / укл.: В. С. Кучерявенко, А. С. Давтян; за ред.: Н. Д. Маслій, К. І. Спасової; Рада молодих вчених при Одес. обл. держ. адмін. Одеса. 2022. С. 90-93. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25318>

10. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у цивільному праві України. *Шерешевські читання: спадкове право в умовах війни*: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 8 грудня, 2022 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонova; НУ «Одеська юридична академія». Одеса. 2022. С. 35-38. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25145>

11. Шамота О. В. Окремі питання гендерної рівності у шлюбно-сімейних правовідносинах. *Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства*: матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 25 травня 2023 р.) [Електронне видання] / упоряд.: І. Давидова, М. Лесняков; за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонova. Одеса. 2023. С. 107-110. URL: <https://hdl.handle.net/11300/26013>

12. Шамота О. В. Деякі аспекти визначення поняття гендерна рівність за законодавством України. *Проблеми цивільного права у постпандемічну добу*: матер. круг. столу (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) [Електронне видання] / укл.: І. В. Давидова, О. В. Шамота; за ред.: Є. О. Харитонова, І. В. Давидової; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса. 2023. С. 82-85 URL: <https://hdl.handle.net/11300/26011>

13. Шамота О. В. Актуальні питання визначення гендерної рівності в шлюбно-сімейних правовідносинах. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 трав.2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика». 2023. Т. 2. С. 547-549. <https://hdl.handle.net/11300/25892>

14. Шамота О.В. Правове забезпечення гендерної рівності у сімейних правовідносинах в умовах пандемії. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова ; відп. за вип. М. Р. Аракелян. Одеса. 2024. 1000 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28085>; DOI: 10.32837/11300.28085

15. Шамота О.В. Актуальні питання забезпечення гендерної рівності в окремих країнах ЄС. Сімейне право України в контексті євроінтеграційних процесів, (Одеса 8 квітня 2024 р.), Одеса, за заг. ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Сафончик. – Одеса: Фенікс, 2024. – 150 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/27845>

Заступник голови
Київського районного суду
м. Одеси

Суддя
Київського районного суду
м. Одеси

Суддя
Київського районного суду
м. Одеси

Петренко В.С.

Прохоров П.А.

Тішко Д.А.